

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΜΣ «ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ:
ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΥΡΓΟΣ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ
ΣΤΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΛΑΡΙΣΑΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ:
Α. Α. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΤΜΧΠΠΑ
Μ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΕΝΤ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ (ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ) ΤΜΧΠΠΑ**

**ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:
Α. Α. ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ
ΧΡ. ΚΟΥΣΙΔΩΝΗΣ
Σ. ΒΥΖΟΒΙΤΗ**

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αρχιτεκτονική και μνημειακή κληρονομιά μιας περιοχής αποτελεί ένα ανεκτίμητης αξίας ιστορικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, αλλά και οικονομικό κεφάλαιο, το οποίο πρέπει να τυγχάνει ουσιαστικής προστασίας και κατάλληλης διαχείρισης. Σε αντίθετη περίπτωση, οι απώλειες μπορεί να είναι πολλαπλές, ιδίως για την τοπική κοινωνία.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία ασχολείται με τη νεότερη αρχιτεκτονική και μνημειακή κληρονομιά της Θεσσαλίας, μιας ιστορικής περιφέρειας της χώρας μας, της οποίας η υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά χάνεται στα βάθη των αιώνων. Ειδικότερο αντικείμενό της αποτελούν τα περίφημα κονάκια των τσιφλικιών του θεσσαλικού κάμπου, που ανεγέρθηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μια σχετικά παραμελημένη κατηγορία προστατευόμενων μνημείων με μεγάλη ωστόσο ιστορική και καλλιτεχνική αξία. Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική και επιτόπια έρευνα για την απογραφή τους, με σκοπό την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης. Βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μνημείων αυτών, διατυπώνονται προτάσεις για τη διαφύλαξη, την ανάδειξη, την επανάχρηση και την τουριστική αξιοποίησή τους, με στόχο μια βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

Λέξεις Κλειδιά: νεότερη πολιτιστική κληρονομιά, προστασία, διαχείριση, μνημεία, κονάκια, Θεσσαλία

ABSTRACT

The architectural and monumental heritage in a specific city or region has a historical, cultural, social and economic value and should enjoy adequate protection. A lack of measures and regulations on heritage conservation can have grave consequences on the development of the local community and the society as a whole.

The current thesis deals with the architectural and monumental heritage of Thessaly, a region of Greece with a long history and an important tangible and intangible cultural heritage. It focuses on the region's *konakia*, a type of manor house built in the end of the 19th century and the early years of the 20th century. Its purpose is to identify their main characteristics and to note their current status, through literature review and on-site research. The *konakia*, as both historic monuments and works of art, are currently being protected according to national laws, although inadequately. Based on the research results, this thesis makes a proposal for the conservation, restoration and reuse of these monuments, as a contributing factor to the development of cultural tourism and the achievement of sustainable local development.

Key words: cultural heritage, protection, conservation, monuments, Thessaly

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΩΝ	iii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ	iv
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	v
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
<u>1.1 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ – ΑΦΟΡΜΗ – ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ</u>	01
<u>1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ</u>	02
<u>1.3 ΔΟΜΗ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ</u>	03
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	
<u>2.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</u>	
2.1.1 <i>ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ</i>	05
2.1.2 <i>ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</i>	06
2.1.3 <i>Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΑΞΙΑ</i>	07
2.1.4 <i>Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΡΟΣ</i>	10
<u>2.2 ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ</u>	
2.2.1 <i>ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΦΟΡΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ</i>	12
2.2.2 <i>ΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</i>	19
<u>2.3 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ</u>	
2.3.1 <i>ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ</i>	24
2.3.2 <i>ΜΟΝΤΕΛΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ</i>	25
2.3.3 <i>ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΛΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</i>	26
2.3.4 <i>ΤΟ PLACE BRANDING ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ</i>	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ	
<u>3.1 Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ</u>	
3.1.1 <i>ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ</i>	31
3.1.2 <i>Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ</i>	33
<u>3.2 Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ</u>	
3.2.1 <i>ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ</i>	35
3.2.2 <i>Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ</i>	36
3.2.3 <i>ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ</i>	38
<u>3.3 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΚΑΜΠΟΥ</u>	
3.3.1 <i>ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ</i>	40

3.3.2 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΦΑΡΣΑΛΩΝ	43
3.3.3 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΡΛΙΤΣΑΣ ..	49
3.3.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	58
3.4 ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ ΣΤΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΩΣ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ	
3.4.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΤΟΥ	64
3.4.2 ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ	66
3.4.3 Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΩΝ ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ	69
3.4.4 ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΧΡΗΣΗ	70
3.5 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	
3.5.1 ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	71
3.5.2 ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ	
4.1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	
4.1.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	75
4.1.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ	75
4.1.3 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ	76
4.1.4 ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	80
4.2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	
4.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	85
4.2 ΕΙΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	96
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ	118

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΩΝ

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Ορισμοί εννοιών σύμφωνα με τον Ν.3028/2002	07
Πίνακας 2: Ορισμοί του πολιτιστικού τουρισμού	11
Πίνακας 3: Διεθνείς πολιτιστικοί φορείς και οργανισμοί.....	13
Πίνακας 4: Διεθνείς διασκέψεις της UNESCO για πολιτιστικά θέματα	14
Πίνακας 5: Διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις της UNESCO για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς	14
Πίνακας 6: Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς	15
Πίνακας 7: Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για πολιτιστικά θέματα	16
Πίνακας 8: Κανονισμοί και Οδηγίες της ΕΕ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς	19
Πίνακας 9: Ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα και πολιτιστική κληρονομιά.....	21
Πίνακας 10: Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία διεθνών συνθηκών για την πολιτιστική κληρονομιά.....	21
Πίνακας 11: Νόμοι με πρωτοβουλία του ΥΠΠΟ	22
Πίνακας 12: Νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα με πρωτοβουλία του ΥΠΠΕΝ.....	23
Πίνακας 13: Κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία της Θεσσαλίας.....	35
Πίνακας 14: Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ στη Θεσσαλία.....	37
Πίνακας 15: Λαογραφικά και ιστορικά μουσεία της Θεσσαλίας	39
Πίνακας 16: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Λάρισας και Φαρσάλων	44
Πίνακας 17: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων και Καρδίτσας	50
Πίνακας 18: Θέση και ένταξη των μνημείων στον οικιστικό ιστό.....	59
Πίνακας 19: Το καθεστώς προστασίας των μνημείων	62

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Αναπτυξιακές ζώνες της Περιφέρειας Θεσσαλίας	32
Εικόνα 2: Το κονάκι στο τσιφλίκι της οικογένειας Βλιτσάκη στην Καρδίτσα	43
Εικόνα 3: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Λάρισας και Φαρσάλων	44
Εικόνα 4: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων και Καρδίτσας.....	50
Εικόνα 5: Η θέση των μνημείων στην Θεσσαλία.....	59
Εικόνα 6: Κοινωνική εκδήλωση στο Κονάκι Χαροκόπου, περί τα 1910.....	65
Εικόνα 7: Πολεοδομική οργάνωση του οικισμού Γιάννουλης, ΓΠΣ ΔΕ Γιάννουλης Δήμου Λαρισαίων	67

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΓΠΣ: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο

ΔΕ: Δημοτική Ενότητα

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΣΠΑ: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΖΟΕ: Ζώνη Οικιστικού Έλεγχου

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικός Οργανισμός

ΟΤ: Οικοδομικό Τετράγωνο

ΟΕΚ: Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας

ΟΤΑ: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα

ΠΕ: Περιφερειακή Ενότητα

ΠΕΠ: Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΣΔΙΤ: Σύμπραξη Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα

ΣΧΟΟΑΠ: Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης

ΤΕΕ: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας

ΤΕΙ: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

ΤΙΦΚ: Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

ΥΠΕΝ: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας

ΥΠΠΟ: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης

Eurostat: Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία

ICOMOS: Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών

UNESCO: Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με το παρόν σημείωμα θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Μεταξύ αυτών την επιβλέπουσα Καθηγήτρια Ασπασία-Αναστασία Γοσποδίνη, αλλά και τους υπόλοιπους διδάσκοντες του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αστική Ανάπλαση και Ανάπτυξη», για τις πολύτιμες γνώσεις που αποκόμισα κατά την παρακολούθησή του. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην κ. Μαριλένα Παπαγεωργίου, για τον χρόνο που αφιέρωσε, καθώς και για τις εύστοχες και ουσιαστικές παρατηρήσεις της, προκειμένου η εργασία να αποκτήσει την τελική της μορφή. Τέλος, ευχαριστώ τον αδελφό μου για τις συμβουλές του πάνω στα ιστορικά και νομικά ζητήματα που έθιξε η εργασία. Αφιερώνω την εργασία στους γονείς μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ – ΑΦΟΡΜΗ – ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ

Είναι γεγονός ότι η πλειοψηφία των πόλεων και οικισμών της χώρας μας χαρακτηρίζεται από μακρόχρονη ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη. Ως αποτέλεσμα, διατηρούνται ενσωματωμένα στον οικιστικό ιστό κτίρια και μνημεία από παλαιότερες χρονικές περιόδους, ιδιαίτερα στα λεγόμενα «ιστορικά κέντρα», τα οποία συνιστούν ένα αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό παλίμνηστο. Παράλληλα, έχει αναγνωριστεί ότι η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου αποτελεί ανεκτίμητης αξίας ιστορικό, κοινωνικό και οικονομικό κεφάλαιο, που πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή. Στην περίπτωση των ελληνικών οικισμών όμως παρατηρείται μεγάλη απόκλιση μεταξύ της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτουν και της αποτελεσματικής εφαρμογής των θεσμοθετημένων πολιτικών και ρυθμίσεων για την προστασία, τη διατήρηση και την ανάδειξή της. Ειδικότερα, οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, σε συνδυασμό με την υπερεκμετάλλευση της αστικής γης, την αυθαίρετη δόμηση και την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη, μετέβαλαν την μορφή του δομημένου περιβάλλοντος και είχαν δραματικές επιπτώσεις στο φυσικό αλλά και στο πολιτιστικό περιβάλλον (Αυγερινού-Κολώνια, 2004). Τα φαινόμενα αυτά δεν σημειώθηκαν μόνο στην πρωτεύουσα, αλλά και στις υπόλοιπες μικρότερες πόλεις και οικισμούς. Μάλιστα, ακόμα και σήμερα, αρκετά μνημεία συνεχίζουν να κινδυνεύουν, ιδιαίτερα σε περιοχές με έντονη τουριστική ανάπτυξη και αλληλοσυγκρουόμενες χρήσεις γης (π.χ. νησιά, ιστορικά κέντρα των πόλεων κλπ).

Με τα δεδομένα αυτά, η παρούσα εργασία καλείται:

- Να διερευνήσει την πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και ειδικότερα των μνημείων και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, υπό το φως των σημερινών προκλήσεων.
- Να επισημάνει την ανάγκη, αφενός, χάραξης και εφαρμογής τοπικών, περιφερειακών και εθνικών πολιτικών και, αφετέρου, ανάληψης συντονισμένης και συλλογικής δράσης από το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων, με στόχο μια βιώσιμη προσέγγιση σε ζητήματα προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Να αναδείξει τον καίριο ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, προς όφελος της κοινωνίας συνολικά.

Με βάση τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα, ειδικότερο αντικείμενο της εργασίας είναι η διερεύνηση της ταυτότητας και του ρόλου της νεότερης αρχιτεκτονικής και μνημειακής κληρονομιάς στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, που αν και διαθέτει ιστορία αιώνων και πλούτο πολιτιστικής κληρονομιάς, η τελευταία δεν έχει μελετηθεί επαρκώς και δεν έχει γνωρίσει την προβολή που της αξίζει. Μία σχετικά άγνωστη και παραμελημένη πτυχή της νεότερης μνημειακής κληρονομιάς της, είναι τα κονάκια των τσιφλικιών του θεσσαλικού κάμπου της χρονικής περιόδου από τα τέλη του 19^{ου} έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στην παρούσα εργασία διερευνώνται τα χαρακτηριστικά των μνημείων αυτών και, βάσει των χαρακτηριστικών τους, διατυπώνονται προτάσεις για την ανάδειξη και την αξιοποίησή τους, με γνώμονα την βιώσιμη τοπική ανάπτυξη¹.

1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στα πλαίσια της εργασίας πραγματοποιήθηκε δευτερογενής έρευνα και έρευνα πεδίου. Η βιβλιογραφική έρευνα αφορά, σε πρώτο επίπεδο, στο θεωρητικό μέρος της εργασίας (ζητήματα προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με έμφαση στην αρχιτεκτονική και μνημειακή κληρονομιά). Σε δεύτερο επίπεδο, αφορά στην ανάλυση και τεκμηρίωση της περιοχής μελέτης (γενικά χαρακτηριστικά, ιστορία, πολιτιστικοί πόροι της Θεσσαλίας) και των επιλεγμένων μνημείων (κονάκια των τσιφλικιών).

Μεταξύ των βασικών βιβλιογραφικών πηγών είναι βιβλία, άρθρα κλπ (από τη Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και διαδικτυακές βιβλιοθήκες, όπως το Αποθετήριο «Κάλλιπος»), εκπαιδευτικό υλικό του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αστική Ανάπλαση και Ανάπτυξη», ελληνικά θεσμικά κείμενα (νόμοι, υπουργικές αποφάσεις κ.α.) και αδημοσίευτες μελέτες (όπως τα αναπτυξιακά προγράμματα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης της Θεσσαλίας). Στις πηγές περιλαμβάνονται και βάσεις δεδομένων δημοσίων φορέων στο διαδίκτυο (Διαρκής Κατάλογος Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδας, ΟΔΥΣΣΕΥΣ κ.α.), ιστοσελίδες εθνικών φορέων και διεθνών οργανισμών και

¹ Η επιλογή μελέτης της συγκεκριμένης κατηγορίας μνημείων πηγάζει και από προσωπικά ενδιαφέροντα και βιώματα, καθώς ένα από τα πιο εμβληματικά θεσσαλικά κονάκια βρίσκεται στον τόπο καταγωγής και κατοικίας της συγγραφέως.

δημοσιεύσεις στον ηλεκτρονικό τύπο.

Μετά την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής έρευνας για τα κονάκια, καταγράφηκαν δεκατέσσερα προστατευόμενα μνημεία και ένα μη χαρακτηρισμένο μνημείο, τα οποία ομαδοποιήθηκαν σε δύο ενότητες βάσει γεωγραφικής θέσης. Ένα από αυτά, το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη Λάρισας, επιλέχτηκε ως μελέτη περίπτωσης. Ακολούθησε η επιτόπια έρευνα πεδίου, που πραγματοποιήθηκε την περίοδο Μάρτιος έως Μάιος 2018, κατά την οποία λήφθηκαν φωτογραφίες των μνημείων και του περιβάλλοντα χώρου τους. Οι πληροφορίες που συλλέχτηκαν από την βιβλιογραφική έρευνα και την επιτόπια επίσκεψη χρησιμοποιήθηκαν για την συμπλήρωση ειδικού απογραφικού δελτίου για κάθε μνημείο. Τα απογραφικά δελτία περιλαμβάνουν την απεικόνιση των μνημείων στο οικιστικό περιβάλλον τους, χρησιμοποιώντας δορυφορικές εικόνες από τους Χάρτες Google, και βασικές πληροφορίες όπως τα γεωγραφικά, πολεοδομικά, χωρικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η σημερινή χρήση, η κατάσταση διατήρησης και το θεσμικό καθεστώς προστασίας των μνημείων.

Σημειώνεται ότι κατά τη διεξαγωγή της δευτερογενούς και της επιτόπιας έρευνας για τα υπό μελέτη μνημεία, προέκυψαν ορισμένα ζητήματα που κάθε άλλο παρά διευκόλυναν την εργασία. Για παράδειγμα:

- Η επιστημονική βιβλιογραφία για τα θεσσαλικά κονάκια, είτε ως μεμονωμένα μνημεία είτε ως σύνολο μνημείων, είναι ελλιπής.
- Δεν ήταν εφικτή η πρόσβαση στο αρχείο της υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού, αρμόδιας για τη νεώτερη μνημειακή κληρονομιά της Θεσσαλίας.
- Σε πολλές περιπτώσεις δεν ήταν δυνατή η πρόσβαση στον χώρο των μνημείων, αλλά μόνο στον παρακείμενο δημόσιο χώρο, καθώς αυτά αποτελούν ιδιωτική περιουσία.
- Δεν ήταν δυνατή η τεκμηρίωση όλων των πληροφοριών για τα μνημεία που προέρχονται από διαδικτυακές πηγές (π.χ. τοπικές ενημερωτικές ιστοσελίδες, ιστοσελίδες Δήμων κλπ).

1.3 ΔΟΜΗ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια, στα οποία περιλαμβάνονται η εισαγωγή και τα συμπεράσματα. Στο εισαγωγικό κεφάλαιο διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία επιχειρεί να απαντήσει και οι ειδικότεροι στόχοι της.

Παράλληλα, επεξηγείται η μεθοδολογία εκπόνησής της και περιγράφονται συνοπτικά η δομή και το περιεχόμενό της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που διακρίνεται σε τρία μέρη, διερευνάται το θεωρητικό πλαίσιο των μνημείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πρώτο μέρος, ορίζονται οι σχετικές έννοιες και σκιαγραφείται ο ρόλος της μνημειακής κληρονομιάς ως πολιτιστικό και οικονομικό κεφάλαιο για την κοινωνία. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζονται εν συντομία το θεσμικό πλαίσιο προστασίας και οι πολιτικές που ακολουθούν οι εμπλεκόμενοι φορείς σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Στο τρίτο μέρος, αναπτύσσονται ζητήματα σχετικά με την διαχείριση και ανάδειξη της μνημειακής κληρονομιάς, όπως για παράδειγμα ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού και του place branding.

Το τρίτο κεφάλαιο, που αποτελείται από πέντε μέρη, αφορά στο κυρίως ερευνητικό τμήμα της εργασίας. Αφού προηγηθεί η συνοπτική παρουσίαση της περιοχής μελέτης και της ιστορίας της από την αρχαιότητα έως σήμερα, καταγράφονται συνοπτικά η αρχαία και νεότερη μνημειακή κληρονομιά, τα μουσεία και οι λοιπές πολιτιστικές υποδομές που διαθέτει. Στο τρίτο μέρος, αναλύεται το ιστορικό πλαίσιο των υπό μελέτη μνημείων, παρουσιάζονται τα στοιχεία της πρωτογενούς έρευνας και επιχειρείται η συγκριτική ανάλυσή τους. Στο τέταρτο μέρος, που αφορά στο Κονάκι Χαροκόπου ως μελέτη περίπτωσης, αναλύονται τα ιστορικά, πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του. Στο τελευταίο μέρος, αξιολογείται το σύνολο των μνημείων και εξάγονται βασικά συμπεράσματα της έρευνας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, διατυπώνονται προτάσεις για την προστασία, διαχείριση, ανάδειξη, επανάχρηση και τουριστική αξιοποίηση του συνόλου των υπό μελέτη μνημείων, αλλά και ειδικότερες προτάσεις για το Κονάκι Χαροκόπου. Το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της εργασίας, γενικότερα, για ζητήματα προσέγγισης και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς στη χώρα μας και, ειδικότερα, για τη νεότερη μνημειακή κληρονομιά και τα κονάκια της Θεσσαλίας. Στο Παράρτημα I παρατίθεται αλφαβητικό ευρετήριο των σημαντικότερων ιστορικών προσώπων που αναφέρονται στο κείμενο, ενώ τα Παραρτήματα II και III περιλαμβάνουν αντίστοιχα τα απογραφικά δελτία και τη φωτογραφική αποτύπωση των μνημείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

2.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1.1 ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς (ή απλά κληρονομιάς²) έχει ερμηνευτεί κατά καιρούς με διαφορετικό τρόπο από επιστήμονες και φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτισμού. Πριν γίνει αναφορά στους σχετικούς ορισμούς, θα ήταν χρήσιμο να διευκρινιστεί η ορολογία που θα χρησιμοποιηθεί στο εξής, καθώς συχνά παρατηρείται σύγχυση στη χρήση των όρων «πολιτιστικός» και «πολιτισμικός» στην ελληνική γλώσσα (Παπαγεωργίου, 2016)³. Σημειώνεται ότι επιλέχθηκε η χρήση του όρου «πολιτιστική κληρονομιά», καθώς έχει καθιερωθεί στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

Οι ορισμοί παρεμφερών εννοιών, όπως πολιτιστική κληρονομιά, μνημεία ή μνημειακή κληρονομιά και αρχιτεκτονική κληρονομιά, παρέχονται άμεσα ή έμμεσα από διεθνή ντοκουμέντα, όπως χάρτες, διακηρύξεις και συνθήκες, αλλά και από ελληνικά νομικά κείμενα. Μεταξύ των πρώτων διεθνών κειμένων στα οποία διατυπώνονται σχετικοί ορισμοί είναι η Συνθήκη της Χάγης (1954), η Χάρτα της Βενετίας (1964), η Συνθήκη για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά (1972), η Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά (1975) και η Σύμβαση της Γρανάδας (1985), ενώ στις Χάρτες της Μπούρρα (1982) και της Κρακοβίας (2000), ορίστηκε και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Ahmad, 2006· Vecco, 2010).

Από τα παραπάνω, κείμενα-σταθμοί θεωρούνται η Χάρτα για τη Διατήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων και Χώρων (Χάρτα της Βενετίας) και η Συνθήκη για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά της UNESCO⁴. Σύμφωνα με το Άρθρο 1 της δεύτερης, ως πολιτιστική κληρονομιά νοούνται έργα του ανθρώπου και της φύσης με εξέχουσα ιστορική, καλλιτεχνική, επιστημονική, εθνολογική ή

² Στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος “heritage”, ενώ στην γαλλική γλώσσα ο όρος “patrimoine” (Vecco, 2010).

³ Σύμφωνα με το διαδικτυακό λεξικό <http://www.greek-language.gr>, πολιτισμικός [politizmikós]: που ανήκει ή που αναφέρεται στον πολιτισμό, και πολιτιστικός [politistikós]: που αφορά τον πολιτισμό, και ειδικότερα, που ευνοεί, υπηρετεί, προωθεί την ανάπτυξή του.

⁴ Η Χάρτα της Βενετίας, που καταρτίστηκε στο 2^ο Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Ειδικών στα Ιστορικά Μνημεία (1964), έθεσε τις βάσεις για την σύγχρονη θεώρηση της προστασίας της μνημειακής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στο Άρθρο 1 αναφέρεται το «ιστορικό μνημείο» ως το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και ως αστική ή αγροτική τοποθεσία (Ahmad, 2006).

ανθρωπολογική αξία. Σ' αυτά περιλαμβάνονται μνημεία, όπως αρχιτεκτονικά έργα και άλλες κατασκευές, έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, κτιριακά σύνολα και τοποθεσίες, όπως ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι. Τρεις δεκαετίες αργότερα, ο ορισμός της UNESCO επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει, εκτός από τις υλικές, και τις άυλες προεκτάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Συνθήκης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003), ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και ικανότητες που αναγνωρίζονται από τα άτομα και τις κοινωνίες ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και παρέχουν αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, όπως η γλώσσα, οι προφορικές παραδόσεις, η μουσική, ο χορός, τα κοινωνικά δρώμενα, τα ήθη και τα έθιμα, η παραδοσιακή τέχνη κ.α.

Σχετική έννοια έχουν και τα «πολιτιστικά αγαθά», που ορίζονται ως αγαθά που παρουσιάζουν ενδιαφέρον αρχαιολογικό, ιστορικό, εθνολογικό, καλλιτεχνικό, επιστημονικό ή τεχνολογικό (Κόνσολα, 2006) ή ως μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου (Ν.3028/2002, Άρθρο 2). Αλλιώς, νοούνται ως κάθε υλικό ή άυλο δημιούργημα του ανθρώπου που στο παρελθόν είχε χρηστική αξία, συμβολική λειτουργία ή πνευματική αποστολή και το οποίο σήμερα μας παραπέμπει σε αντιλήψεις, επιτεύγματα και στον τρόπο ζωής του παρελθόντος (Παπαγεωργίου, 2016).

2.1.2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Εκτός από τη βασική διάκρισή της σε υλική και άυλη, η μνημειακή κληρονομιά διακρίνεται σε κατηγορίες χρησιμοποιώντας διαφορετικά κριτήρια ταξινόμησης. Σύμφωνα με τα Άρθρα 1 και 2 του Ν.3028/2002, που αποτελεί τον σύγχρονο νόμο-πλαίσιο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στη χώρα μας, τα μνημεία κατηγοριοποιούνται με δύο βασικά κριτήρια: τη χωρική τους διάσταση και τη χρονολογία κατασκευής τους. Με βάση το πρώτο κριτήριο, διακρίνονται σε κινητά και ακίνητα, ενώ βάσει του χρονολογικού κριτηρίου διακρίνονται σε προγενέστερα του 1830 (αρχαία) και μεταγενέστερα του 1830 (νεότερα). Επισημαίνεται ότι η διάκριση σε αρχαία και νεότερα αφορά τόσο στα κινητά όσο και στα ακίνητα μνημεία. Οι ορισμοί του Ν.3028/2002 που παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία καταγράφονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Ορισμοί εννοιών σύμφωνα με τον Ν.3028/2002

Έννοια	Ορισμός
Πολιτιστικά αγαθά	οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου
Μνημεία	τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων
Αρχαία μνημεία	όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 20. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη
Νεότερα μνημεία	τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους, κατά τις διακρίσεις των άρθρων 6 και 20
Ακίνητα μνημεία	τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους
Κινητά μνημεία	τα μνημεία που δε θεωρούνται ακίνητα
Ιστορικοί τόποι	είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαίρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους

(πηγή: Ν.3028/2002)

Περαιτέρω, τα μνημεία διακρίνονται σε κατηγορίες βάσει θεσμικών, λειτουργικών και χωρικών κριτηρίων ταξινόμησης (Παπαγεωργίου, 2016). Τέτοια κριτήρια είναι η χωρική μορφολογία (μνημείο σημειακό, γραμμικό, εκτατικό ή οικιστικό σύνολο), η χωρική ένταξη στον οικιστικό/αστικό ιστό, η λειτουργία και η χρήση (π.χ. πολιτιστική, θρησκευτική, διοίκηση, κατοικία), η κατάσταση διατήρησης, το ιδιοκτησιακό καθεστώς (π.χ. ιδιωτικό, δημοτικό, δημόσιο), ο βαθμός προστασίας, ο βαθμός αξιοποίησης, η αξία και η εμβέλεια (π.χ. παγκόσμια, εθνική, περιφερειακή, τοπική).

2.1.3 Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΑΞΙΑ

Είναι γεγονός ότι η πολιτιστική κληρονομιά έχει αξία και χρήση τόσο από πολιτιστική όσο και από οικονομική σκοπιά. Αποτελεί μέσο επικοινωνίας και μετάδοσης γνώσεων,

ιδεών και αξιών, τα οποία ερμηνεύονται κάθε φορά με βάση τις σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες. Παράλληλα, έχει και πολιτικές προεκτάσεις, καθώς συνδέεται με την διαμόρφωση της ταυτότητας ενός πληθυσμού, ακόμα και της εθνικής ταυτότητας (Graham, 2002).

Η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, μέρος της οποίας αποτελούν η μνημειακή και αρχιτεκτονική κληρονομιά, συνδέεται άμεσα με τις λεγόμενες πολιτιστικές υποδομές (ή υποδομές πολιτισμού) που διαθέτει, όπως είναι τα μουσεία, οι πινακοθήκες, τα πολιτιστικά κέντρα, οι βιβλιοθήκες, τα θέατρα, τα ωδεία κ.α.⁵ Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται επίσης τα κέντρα μεθερμίνευσης της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα κέντρα πληροφόρησης επισκεπτών, που αξιοποιούν τις δυνατότητες των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ) και του διαδικτύου (Κόνσολα, 2013). Ο ρόλος των πολιτιστικών υποδομών είναι να προωθούν, να προβάλλουν και να προάγουν αφενός την πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, και αφετέρου τον σύγχρονο πολιτισμό. Για παράδειγμα, οι βιβλιοθήκες έχουν ως έργο την συλλογή, διατήρηση και διάθεση στο κοινό βιβλίων, περιοδικών, αρχειακού υλικού κλπ, με συμβατικά αλλά και ψηφιακά μέσα. Τα πολιτιστικά κέντρα λειτουργούν ως πολυδύναμα κέντρα με πολλαπλές λειτουργίες. Τα μικρότερα φιλοξενούν δραστηριότητες, όπως εκθέσεις, διαλέξεις, κινηματογραφικές προβολές, θεατρικές παραστάσεις και καλλιτεχνικά εργαστήρια, ενώ τα μεγαλύτερης κλίμακας και εμβέλειας συνήθως διαθέτουν μουσείο, θέατρο, λυρική σκηνή κ.α. (Κόνσολα, 2006)⁶.

Περισσότερο ενδιαφέρον για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας παρουσιάζουν τα μουσεία, ο παραδοσιακός ρόλος των οποίων είναι η συγκέντρωση, διαφύλαξη, καταγραφή, συντήρηση, αποκατάσταση, μελέτη, ερμηνεία, έκθεση και προβολή των πολιτιστικών αγαθών⁷. Βάσει της συλλογής τους, διακρίνονται σε αρχαιολογικά, ιστορικά, εθνολογικά, λαογραφικά, τέχνης (π.χ. σύγχρονης τέχνης, πινακοθήκες, γλυπτοθήκες), ειδικά (π.χ. φωτογραφίας, κινηματογράφου, τεχνολογίας), αφιερωμένα

⁵ Σημειώνεται ότι οι εγχώριες πολιτιστικές υποδομές συχνά στεγάζονται σε κτίρια που είναι τα ίδια μνημεία (Παπαγεωργίου, 2016), όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Εθνικό Θέατρο, το Νομισματικό Μουσείο στο Ιλίου Μέλαθρο, το Μουσείο Φωταερίου στο Γκάζι κ.α.

⁶ Χαρακτηριστικά παραδείγματα πολιτιστικών κέντρων είναι, στο εξωτερικό, το «Εθνικό Κέντρο Τέχνης και Κουλτούρας Ζωρζ Πομπιντού» στο Παρίσι και, στη χώρα μας, το «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος» στην Αθήνα.

⁷ Σύμφωνα με το Άρθρο 45 του Ν.3028/2002: «Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία».

στο έργο ενός καλλιτέχνη, για τη φύση και το περιβάλλον κ.α. Ωστόσο, τα τελευταία τριάντα χρόνια οι λειτουργίες των μουσείων μεταβλήθηκαν και ο ρόλος τους στην κοινωνικοοικονομική ζωή αναβαθμίστηκε, διευρύνθηκε και έγινε πιο εξωστρεφής και δυναμικός σε σχέση με το παρελθόν. Πλέον, διοργανώνουν περιοδικές εκθέσεις και εκδηλώσεις, παράγουν επιστημονικές εκδόσεις και έχουν έντονη παρουσία στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ταυτόχρονα, προφέρουν υπηρεσίες εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας με τη λειτουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εργαστηρίων, εστιατορίων, καφέ, πωλητηρίων κ.α. (Van Aalst & Boogaarts, 2002). Με τον ιδιαίτερο σχεδιασμό και την πρωτοτυπία ή την μοναδικότητα των εκθεμάτων τους, παρέχουν αξιωματιμότερες εμπειρίες στους επισκέπτες (Μούλιου, 2015).

Ένα ακόμα πρόσφατο φαινόμενο είναι οι συγκεντρώσεις σε χωρικό και οικονομικό επίπεδο πολιτιστικών υποδομών (αλλιώς επίκεντρα πολιτισμού ή cultural clusters), με κύριο γνώρισμα την παραγωγή και κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών πολιτισμού (Comedia, 1991b στο Montgomery, 2003). Οι πολιτιστικές υποδομές συνήθως συνδυάζονται με χρήσεις ψυχαγωγίας και με τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες (βλ. στην επόμενη ενότητα). Τα επίκεντρα πολιτισμού διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο ανάπτυξης και οργάνωσής τους, π.χ. ως προς τη χωρική οργάνωση, τις χρήσεις και λειτουργίες που περιλαμβάνουν, τον τρόπο αλληλοεπίδρασης, τη διαχείριση, τη χρηματοδότηση και τον βαθμό εμπλοκής δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (Mommias, 2004). Επισημαίνεται ότι τα πολιτιστικά clusters παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα για τη λειτουργία των ίδιων των πολιτιστικών υποδομών, αλλά και για την πόλη ή την περιοχή όπου βρίσκονται (Van Aalst & Boogaarts, 2002· Κόνσολα, 2011)⁸. Ταυτόχρονα, αποτελούν εργαλεία αναβάθμισης του δομημένου περιβάλλοντος, αναζωογόνησης αστικών περιοχών και διαμόρφωσης της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου (Κόνσολα, 2011)⁹. Μια υποκατηγορία τους είναι τα cluster μουσείων, τα οποία ενίοτε συνδυάζονται και με άλλες πολιτιστικές υποδομές¹⁰. Με κριτήριο τη χωρική τους διάσταση, διακρίνονται σε συνοικίες μουσείων και διαδρομές μουσείων (Κόνσολα,

⁸ Από τη μία πλευρά, η χωρική εγγύτητα των πολιτιστικών υποδομών ευνοεί την συνεργασία σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας, τεχνογνωσίας, διοργάνωσης κοινών εκδηλώσεων, προβολής κλπ και συμβάλει στην προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών. Από την άλλη, επιτυγχάνεται οικονομία πόρων με την χρήση κοινών υποδομών, όπως οδικά δίκτυα, χώροι στάθμευσης, μέσα μαζικής μεταφοράς σταθερής τροχιάς κ.α.

⁹ Ο ρόλος των μουσείων και των πολιτιστικών υποδομών στη διαμόρφωση της ταυτότητας ενός τόπου (στρατηγική place branding) παρουσιάζεται σε επόμενη ενότητα.

¹⁰ Παραδείγματα clusters μουσείων στον ευρωπαϊκό χώρο είναι η Γειτονιά των Μουσείων (Βιέννη), η Πλατεία των Μουσείων (Άμστερνταμ), το Πάρκο των Μουσείων (Ρότερνταμ), η Όχθη των Μουσείων ή Museumsufer (Φρανκφούρτη), το Νησί των Μουσείων ή Museuminsel (Βερολίνο) κ.α.

2011).

Είναι φανερό ότι ο πλούτος της πολιτιστικής κληρονομιάς και η πυκνότητα σε πολιτιστικές υποδομές μιας περιοχής, σε συνδυασμό με τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, οδηγούν στην πνευματική καλλιέργεια και στην άνοδο της πολιτιστικής στάθμης και είναι δείκτης ευημερίας μιας κοινωνίας. Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι ο πλουραλισμός και η ελευθερία της πολιτιστικής έκφρασης, οι ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά όλων των κοινωνικών ομάδων και η συμμετοχή της κοινωνίας στη λήψη αποφάσεων για τον τομέα του πολιτισμού, κατά την σύγχρονη έννοια της «πολιτιστικής δημοκρατίας» (Κόνσολα 2006).

2.1.4 Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΡΟΣ

Η σχέση μεταξύ πολιτιστικού και οικονομικού τομέα έχει απασχολήσει την επιστημονική έρευνα εδώ και δεκαετίες, καθώς διαπιστώθηκε ότι, σε μακροοικονομικό επίπεδο, η άνοδος της πολιτιστικής στάθμης οδηγεί στη βελτίωση της ποιότητας του εργατικού δυναμικού και στην αύξηση της παραγωγικότητας. Σε μικροοικονομικό επίπεδο, οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, σε συνδυασμό με τις πολιτιστικές υποδομές και την άνοδο του πολιτιστικού τουρισμού, συμβάλλουν στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη (Κόνσολα, 2006).

Ως πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες νοούνται κερδοσκοπικές ή μη επιχειρήσεις, που σχεδιάζουν, παράγουν, προβάλλουν και διανέμουν πολιτιστικά αγαθά (προϊόντα αλλά και υπηρεσίες). Περιλαμβάνουν δημιουργικά επαγγέλματα και κλάδους όπως η μουσική παραγωγή, η φωτογραφία, ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, οι εκδόσεις (π.χ. βιβλίων, περιοδικών, εφημερίων), η μόδα, το αρχιτεκτονικό σχέδιο και η παραγωγή ψηφιακών προϊόντων (π.χ. παιχνίδια), τα οποία σχετίζονται άμεσα με την υψηλή τεχνολογία (Montgomery, 2003). Οι κλάδοι αυτοί βοηθούν την εξέλιξη του πολιτισμού, καθώς παράγουν καινούργια πολιτιστικά αγαθά (Παπαγεωργίου, 2016). Επίσης, σχετίζονται έμμεσα με την αρχιτεκτονική και μνημειακή κληρονομιά, αφού σε πολλές περιπτώσεις φιλοξενούνται σε ιστορικά κτίρια ή μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς (Evans, 2009).

Εκτός όμως από την θετική συμβολή τους στην ανάπτυξη, μπορεί να έχουν και ορισμένες αρνητικές προεκτάσεις, όπως είναι η εμπορευματοποίηση και

ομογενοποίηση των πολιτιστικών αγαθών, η συγκέντρωση της πολιτιστικής παραγωγής σε λίγα ισχυρά κέντρα και ο λεγόμενος «πολιτιστικός ιμπεριαλισμός». Η θεσμική παρέμβαση έχει ως στόχο την προστασία της δημιουργικότητας και της πολιτισμικής πολυμορφίας, μέσω ίδρυσης εκπαιδευτικών και πολιτιστικών υποδομών, παροχής επιχορηγήσεων, θέσπισης βραβείων, διοργάνωσης εκθέσεων, φεστιβάλ κλπ, ακόμα και με δημοσιονομικά ή νομοθετικά μέτρα (π.χ. φοροαπαλλαγές, νομική προστασία πνευματικών δικαιωμάτων) (Κόνσολα, 2006)¹¹.

Από την άλλη πλευρά, με τη στροφή της οικονομίας στον τριτογενή και πλέον στον τεταρτογενή τομέα (τεχνολογία, καινοτομία), αναδείχθηκαν νέες μορφές οικονομικής ανάπτυξης γύρω από τις δραστηριότητες του πολιτισμού και του ελεύθερου χρόνου (Gospodini, 2007a, 2007b). Στις λεγόμενες πολιτιστικές οικονομίες, κυρίαρχο ρόλο έχουν δύο «αντίθετα» μεταξύ τους στοιχεία: η μνημειακή και αρχιτεκτονική κληρονομιά και ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου (Γοσποδίνη & Μπεριάτος, 2003). Σ' αυτό το πλαίσιο, ο πολιτισμός έχει αναχθεί σε τουριστικό προϊόν και κατ' επέκταση σε καταναλωτικό προϊόν. Ο πολιτιστικός τουρισμός, μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, απασχολεί διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, η UNESCO, το ICOMOS και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), οι οποίοι του αποδίδουν διαφορετικούς ορισμούς (Πίνακας 2)¹².

Πίνακας 2: Ορισμοί του πολιτιστικού τουρισμού

Φορέας	Ορισμός
Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO)	μετακίνηση ατόμων με πολιτιστικά κίνητρα, που περιλαμβάνει εκπαιδευτικές και πολιτιστικές περιηγήσεις, παρακολούθηση φεστιβάλ, επισκέψεις σε ιστορικούς χώρους και μνημεία, ενδιαφέρον για τη φύση και τον λαϊκό πολιτισμό, θρησκευτικά προσκυνήματα
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	είδος δραστηριότητας που αφορά τα τοπικά δρώμενα, τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, την επίσκεψη σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, την τοπική αρχιτεκτονική κληρονομιά και τη ζωή στην ύπαιθρο
ICOMOS	οποιαδήποτε δραστηριότητα επιτρέπει στους επισκέπτες να έχουν την εμπειρία της ανακάλυψης τρόπων ζωής άλλων ανθρώπων, επιτρέποντάς τους να γνωρίσουν τα έθιμα, τις παραδόσεις, το φυσικό περιβάλλον και τις ιδέες τους και να έχουν πρόσβαση σε χώρους με αρχιτεκτονικό, ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον ή άλλου τύπου πολιτιστική αξία

(πηγή: Παπαγεωργίου, 2016)

Οι πόροι του πολιτιστικού τουρισμού είναι υλικοί, όπως τα εντός και εκτός αστικού χώρου μνημεία, τα μουσεία και οι υπόλοιπες πολιτιστικές υποδομές, αλλά και άυλοι,

¹¹ Σημειώνεται ότι σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών έχει και ο ιδιωτικός τομέας, μέσω χορηγιών (από εταιρίες, τράπεζες, ιδιώτες, πολιτιστικά ιδρύματα κ.α.), που όμως ελλοχεύει κινδύνους για την ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης (Κόνσολα, 2006).

¹² Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΕ, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί το 40% του τουρισμού στην Ευρώπη (https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural_el).

όπως οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, ειδικά γεγονότα και εκδηλώσεις κ.α. Επομένως, για την ανάπτυξή του χρειάζεται μια σειρά ρυθμίσεων και μέτρων για την προστασία και ανάδειξη της μνημειακής κληρονομιάς, τη δημιουργία πολιτιστικών δικτύων, τη χάραξη πολιτιστικών (θεματικών) διαδρομών και τη διοργάνωση σχετικών εκδηλώσεων (Παπαγεωργίου & Γκαντούνα, 2012). Ειδικότερα, τα πολιτιστικά δίκτυα συνιστούν μορφές σύνδεσης ή/και συνεργασίας μεταξύ πολιτιστικών πόρων, αξιοποιώντας μνημεία, υποδομές πολιτισμού και άυλα πολιτιστικά στοιχεία (Παπαγεωργίου, 2016). Οι πολιτιστικές διαδρομές συνδέουν πολιτιστικά αγαθά και τα ενσωματώνουν σε ένα κοινό πλαίσιο, ενισχύοντας την επικοινωνία και την αλληλοκατανόηση μεταξύ διαφορετικών περιοχών, κοινωνικών ομάδων και λαών. Διακρίνονται σε κατηγορίες με κριτήρια όπως η γεωπολιτική αναφορά (π.χ. εθνικές, διεθνείς), το περιεχόμενο ή το ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο (π.χ. χερσαίες, θαλάσσιες, μεικτές) (Αυγερινού-Κολώνια, 2009)¹³.

Τα πλεονεκτήματα του πολιτιστικού τουρισμού, πέρα από τις καθαρά οικονομικές ωφέλειες, είναι πολλά. Για παράδειγμα, αποτελεί σημαντικό κίνητρο για την ανάδειξη και αξιοποίηση της μνημειακής κληρονομιάς και των υπόλοιπων πολιτιστικών πόρων, αλλά και την αναζωογόνηση προβληματικών αστικών περιοχών, όπως είναι τα ιστορικά κέντρα των πόλεων. Ακόμα, συμβάλει στην οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα πόλεων και περιοχών, καθώς είναι δραστηριότητα ανεξάρτητη από την εποχικότητα και φιλική προς το περιβάλλον (Κόνσολα, 2013· Παπαγεωργίου, 2016).

2.2 ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

2.2.1 ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΦΟΡΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ

Στον ευρωπαϊκό χώρο, το ενδιαφέρον για την προστασία της αρχιτεκτονικής και μνημειακής κληρονομιάς ανάγεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ή, κατά μία άλλη θεώρηση, αρκετά παλαιότερα, στην περίοδο της Αναγέννησης¹⁴. Στον διεθνή χώρο, η συστηματική προσπάθεια για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξή της άρχισε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και αποτυπώνεται στην υπογραφή χαρτών, συστάσεων,

¹³ Στην ανάπτυξη των πολιτιστικών διαδρομών, σημαντικός είναι ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλ. στην επόμενη ενότητα) και του εγχώριου ΜΚΟ «Διάζωμα».

¹⁴ Σημειώνεται ότι, κατά τον 19^ο αιώνα, το ενδιαφέρον εστιάζόταν κυρίως σε σημαντικά μεμονωμένα κτίρια και μνημεία. Ως αποτέλεσμα, στα πλαίσια της οικιστικής επέκτασης και του πολεοδομικού εκσυγχρονισμού των ευρωπαϊκών πόλεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ανάπλαση του Παρισιού από τον Haussmann την περίοδο 1851-70, καταστράφηκαν αξιόλογα τμήματα της μνημειακής και αρχιτεκτονικής τους κληρονομιάς (π.χ. μεσαιωνικά τείχη) (Γοσποδίνη κ.α., 2007).

ψηφισμάτων, διακηρύξεων και συμβάσεων από χώρες και διεθνείς οργανισμούς (Ahmad, 2006). Πλέον, τα μνημεία απολαμβάνουν προστασίας σε διεθνές επίπεδο, ενώ στον τομέα δραστηριοποιούνται διάφοροι διακρατικοί, αλλά και μη κυβερνητικοί οργανισμοί (ΜΚΟ), όπως φαίνεται στον Πίνακα 3. Ως προστασία νοείται η ανεύρεση, καταγραφή, επιστημονική μελέτη, ερμηνεία, συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων, η παρουσίαση των κινητών σε μουσεία και η ανάδειξη των ακίνητων στο περιβάλλον τους, ενώ περιλαμβάνει και θεσμικά ή νομικά μέσα (Κόνσολα, 2006)¹⁵.

Πίνακας 3: Διεθνείς πολιτιστικοί φορείς και οργανισμοί

Συντομογραφία	Οργανισμός
UNESCO	Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών
ICOMOS	Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών
ICCROM	Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών
OWHC	Οργανισμός Πόλεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς
ICAHM	Διεθνής Επιτροπή για τη Διαχείριση της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς
WMF	Παγκόσμια Ταμείο Μνημείων
IUCN	Παγκόσμια Ένωση για τη Συντήρηση

(πηγή: Παπαγεωργίου, 2016)

Από τους διεθνείς οργανισμούς, τη σημαντικότερη θέση κατέχει αναμφισβήτητα ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO)¹⁶. Λειτουργεί κυρίως ως συντονιστής του διαλόγου και της συνεργασίας μεταξύ των χωρών του κόσμου στους τομείς της εκπαίδευσης, των φυσικών και κοινωνικών επιστημών, του πολιτισμού και της πληροφόρησης, στοχεύοντας στην ειρήνη, στην εξάλειψη της φτώχειας και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι επιμέρους δράσεις του αφορούν στην υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και κάθε είδους διακρίσεων, στην προώθηση της ελευθερίας της έκφρασης και του Τύπου και στην ανάδειξη της πολιτισμικής πολυμορφίας. Στον πολιτιστικό τομέα, ειδικότεροι στόχοι είναι η προώθηση του σύγχρονου πολιτισμού, η στήριξη της δημιουργικότητας και της καινοτομίας και η προστασία της παγκόσμιας

¹⁵ Η προστασία των μνημείων είναι μέρος της πολιτιστικής πολιτικής, δηλαδή ενός συστήματος σκοπών, μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτισμού μιας κοινωνίας σε μια δεδομένη χρονική περίοδο (Κόνσολα, 2006).

¹⁶ Ιδρύθηκε το 1946, με την υπογραφή του καταστατικού του αρχικά από 37 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ενώ πλέον διαθέτει 195 κράτη-μέλη, 11 συνεργαζόμενα κράτη και πάνω από τριακόσιες συνεργαζόμενες ΜΚΟ. Η διοικητική οργάνωσή του περιλαμβάνει την Γενική Συνέλευση (αρμόδια για τον καθορισμό των πολιτικών και προγραμμάτων, την κατάρτιση του προϋπολογισμού, την εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου και του Γενικού Διευθυντή) και το 58μελές Διοικητικό Συμβούλιο (αρμόδιο για την εφαρμογή των πολιτικών και προγραμμάτων). Κάθε κράτος-μέλος διαθέτει Μόνιμη Αντιπροσωπεία, με επικεφαλής τον Πρέσβη, και Εθνική Επιτροπή (www.unesco.org).

πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, αφενός μέσω σύγκλισης διεθνείς διασκέψεων και υπογραφής διεθνών συμβάσεων κλπ (κανονιστική δράση) και αφετέρου μέσω σχεδιασμού και εφαρμογής ειδικών προγραμμάτων (επιχειρησιακή δράση). Στους Πίνακες 4 και 5 παρουσιάζονται αντίστοιχα οι σημαντικότερες διασκέψεις και οι κύριες συμβάσεις και διακηρύξεις της UNESCO¹⁷.

Πίνακας 4: Διεθνείς διασκέψεις της UNESCO για πολιτιστικά θέματα

Έτος	Διάσκεψη
1970	Παγκόσμια Διακυβερνητική Διάσκεψη για τις Θεσμικές, Διοικητικές και Οικονομικές Απόψεις της Πολιτιστικής Πολιτικής (Βενετία)
1982	Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Πολιτιστικές Πολιτικές (Πόλη του Μεξικού)
1998	Διακυβερνητική Διάσκεψη σχετικά με τις Πολιτιστικές Πολιτικές για την Ανάπτυξη (Στοκχόλμη)

(πηγή: Κόνσολα, 2006, ίδια επεξεργασία)

Πίνακας 5: Διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις της UNESCO για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς

Έτος	Σύμβαση
1954	Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (Σύμβαση της Χάγης)
1966	Διακήρυξη για τις Αρχές της Διεθνούς Πολιτιστικής Συνεργασίας
1970	Σύμβαση για τα Μέσα Απαγόρευσης και Παρεμπόδισης της Παράνομης Διακίνησης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών
1952, 1971	Σύμβαση για την Προστασία της Πνευματικής Ιδιοκτησίας
1972	Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς
2001	Σύμβαση για την Προστασία της Ενώλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς
2001	Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία
2003	Σύμβαση για την Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
2003	Διακήρυξη για την Σκόπιμη Καταστροφή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
2003	Χάρτα για την Διατήρηση της Ψηφιακής Κληρονομιάς
2005	Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας στις Πολιτιστικές Εκφράσεις

(πηγή: UNESCO, Κόνσολα, 2006, ίδια επεξεργασία)

Βάσει της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972), η UNESCO καταρτίζει και δημοσιοποιεί τον περίφημο Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Στον Κατάλογο εγγράφονται μνημεία και τοποθεσίες ιστορικής, πολιτιστικής ή περιβαλλοντικής σημασίας, με γνώμονα δέκα διαφορετικά κριτήρια, συνυπολογίζοντας ζητήματα αυθεντικότητας, ακεραιότητας, θεσμοθετημένων μέτρων προστασίας και διαχείρισης. Η Ελλάδα έχει πραγματοποιήσει από το 1986 έως σήμερα 18 εγγραφές μεμονωμένων μνημείων, συνόλων μνημείων και

¹⁷ Διευκρινίζεται ότι οι Διεθνείς Συμβάσεις είναι κανόνες νομικού χαρακτήρα που έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη που τις έχουν επικυρώσει, σε αντίθεση με τις Συντάξεις και τις Διακηρύξεις.

οικιστικών συνόλων (Πίνακας 6).

Πίνακας 6: Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Έτος Εγγραφής	Μνημεία
1986	Ναός του Επικούριου Απόλλωνα
1987	Αρχαιολογικός χώρος Δελφών
1987	Ακρόπολη Αθηνών
1988	Άγιο Όρος
1988	Αρχαιολογικός χώρος Επιδαύρου
1988	Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης
1988	Μετέωρα
1988	Μεσαιωνική πόλη Ρόδου
1989	Αρχαία Ολυμπία
1989	Μυστράς
1990	Μονή Δαφνίου, Μονή Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου
1990	Δήλος
1992	Πυθαγόρειο και Ηραίο Σάμου
1996	Αρχαιολογικός χώρος Βεργίνας
1999	Ιστορικό Κέντρο (Χώρα) Πάτμου (Μονή Αγ. Ιωάννου και Σπήλαιο Αποκάλυψης)
1999	Αρχαιολογικοί χώροι Μυκηνών και Τίρυνθας
2007	Παλαιά Πόλη Κέρκυρας
2016	Αρχαιολογικός χώρος Φιλίππων

(πηγή: UNESCO)

Αξιόλογη είναι και η δράση του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS), ενός διεθνή ΜΚΟ που ιδρύθηκε το 1965 βάσει των αρχών της Χάρτας της Βενετίας. Με στόχο τη διάσωση, προστασία και ανάδειξη των μνημείων, των ιστορικών οικισμών και γενικά των πολιτιστικών αγαθών, δραστηριοποιείται στους τομείς της επιστημονικής έρευνας και της τεχνολογίας, αλλά και στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού, ενώ λειτουργεί ως τεχνικός σύμβουλος της UNESCO στην επιλογή των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς¹⁸. Κοινή πρωτοβουλία των δύο οργανισμών είναι η θεσμοθέτηση της Παγκόσμιας Ημέρας Μνημείων την 18^η Απριλίου κάθε έτους, κατά την οποία στη χώρα μας η είσοδος σε δημόσια μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους είναι δωρεάν.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι δύο κύριοι φορείς με πολιτιστική δράση είναι το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Το Συμβούλιο της Ευρώπης ήταν ο

¹⁸ Το ICOMOS διαθέτει πάνω από 10.000 μέλη – ειδικούς επιστήμονες (όπως αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, ιστορικοί, ιστορικοί τέχνης, πολιτικοί μηχανικοί, πολεοδόμοι, νομικοί, οικονομολόγοι κ.ά.), που στελεχώνουν τις Εθνικές Επιτροπές και τις Διεθνείς Επιστημονικές Επιτροπές. Το Ελληνικό ICOMOS λειτουργεί ως ανεξάρτητο επιστημονικό σωματείο από το 1992 και δραστηριοποιείται στην Ελλάδα και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου (www.icomoshellenic.gr).

πρώτος διακυβερνητικός οργανισμός που ιδρύθηκε στην ευρωπαϊκή ήπειρο το 1949, εστιάζοντας στα ανθρώπινα δικαιώματα, στη δημοκρατία και στην προώθηση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας¹⁹. Μέλη του είναι πλέον όλες σχεδόν οι ευρωπαϊκές χώρες που τηρούν τις θεμελιώδεις δημοκρατικές αρχές, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Στον πολιτιστικό τομέα, στοχεύει στη συνεργασία των κρατών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, στην προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας και στην πολιτιστική ανάπτυξη, μέσω διασκέψεων των Υπουργών Πολιτισμού, υπογραφής συμβάσεων κλπ (Πίνακας 7) και υλοποίησης προγραμμάτων²⁰.

Πίνακας 7: Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για πολιτιστικά θέματα

Έτος	Τόπος	Σύμβαση
1954	Παρίσι	Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Σύμβαση
1969, 1992	Λονδίνο, Βαλέττα	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς
1985	Δελφοί	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις Παραβάσεις που αφορούν Πολιτιστικά Αγαθά
1985	Γρανάδα	Σύμβαση για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης
1994, 2017	Στρασβούργο, Ρότερνταμ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις Κινηματογραφικές Συμπααραγωγές
2001	Στρασβούργο	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Οπτικοακουστικής Κληρονομιάς
2005	Φάρο	Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία
2017	Λευκωσία	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις Παραβάσεις που αφορούν Πολιτιστικά Αγαθά

(πηγή: Council of Europe, Κόνσολα, 2006, ίδια επεξεργασία)

Ο πολιτισμός κατέχει εξέχουσα θέση μεταξύ των πολιτικών της ΕΕ, ενώ συνδέεται έμμεσα με τη χάραξη πολιτικής στους τομείς της εκπαίδευσης, της έρευνας, των ΤΠΕ, της κοινωνικής συνοχής και της περιφερειακής ανάπτυξης. Η σημασία του πολιτισμού αποδεικνύεται και από την επιμέρους διάρθρωση των οργάνων και των οργανισμών της ΕΕ²¹. Βασικοί στόχοι στον πολιτιστικό τομέα είναι, αφενός, η διαφύλαξη της κοινής

¹⁹ Η διοικητική οργάνωση του περιλαμβάνει την Επιτροπή Υπουργών των κρατών-μελών, την Κοινοβουλευτική Συνέλευση (διαθέτει Επιτροπή Πολιτισμού και Εκπαίδευσης), την Συνέλευση των Φορέων Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης και την Γραμματεία, ενώ διαθέτει και Τμήμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Κόνσολα, 2006).

²⁰ Παραδείγματα προγραμμάτων στον τομέα του πολιτισμού: «Ευρωπαϊκή Στρατηγική Πολιτιστικής Κληρονομιάς για τον 21^ο Αιώνα», «Μέρες Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (κοινή πρωτοβουλία με την ΕΕ), «Πολιτιστικές Διαδρομές» κ.α. (www.coe.int). Στην εφαρμογή του τελευταίου προγράμματος συμβάλει και το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών (culture-routes.net).

²¹ Για παράδειγμα, λειτουργεί Συμβούλιο Υπουργών Πολιτισμού, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαθέτει Επιτροπή Πολιτισμού και Εκπαίδευσης, το Συμβούλιο της ΕΕ διαθέτει Επιτροπή Πολιτιστικών Υποθέσεων, η Επιτροπή των Περιφερειών διαθέτει Επιτροπή Κοινωνικής Πολιτικής, Εκπαίδευσης,

πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης και, αφετέρου, η στήριξη και προώθηση της ευρωπαϊκής τέχνης και δημιουργίας με σεβασμό στην πολυμορφία.

Επισημαίνεται ότι, αρχικά, ο πολιτισμός δεν αποτελούσε άμεση προτεραιότητα της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), μάλιστα η ιδρυτική συνθήκη (Συνθήκη της Ρώμης, 1957) δεν προέβλεπε ρητά πολιτιστικές αρμοδιότητες. Σχετικά ζητήματα περιλήφθηκαν επίσημα για πρώτη φορά στην ευρωπαϊκή νομοθεσία στο Άρθρο 128 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Συνθήκη του Μάαστριχτ, 1992)²². Παρόλα αυτά, ήδη από τη δεκαετία του 1980 με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διατυπώθηκαν προβληματισμοί σχετικά με την πολιτιστική πολιτική και τη διαφύλαξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και της ιστορικής μνήμης των λαών της Ευρώπης. Την ίδια περίπου περίοδο καθιερώθηκαν οι θεσμοί του Συμβουλίου των Υπουργών Πολιτισμού και της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης», με πρωτοβουλία μάλιστα της τότε Υπουργού Πολιτισμού της Ελλάδας Μελίνας Μερκούρη²³. Οι -δύο πλέον- πόλεις που ανακηρύσσονται κάθε χρόνο ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα, έχουν την ευκαιρία να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη και να αναδείξουν τοπικά στοιχεία, τα οποία συνθέτουν την πολυμορφία του ευρωπαϊκού πολιτισμού²⁴. Ένας παρόμοιος θεσμός είναι ο «Ευρωπαϊκός Πολιτιστικός Μήνας».

Μετά το 1992 σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από την ΕΕ τα πρώτα εξειδικευμένα προγράμματα στον τομέα του πολιτισμού, που αφορούσαν μεταξύ άλλων στα οπτικοακουστικά μέσα, στο βιβλίο, στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία και στην πολιτιστική κληρονομιά²⁵. Προέβλεπαν τη συνεργασία φορέων για ανταλλαγή πληροφοριών, εμπειριών και τεχνογνωσίας και τη συμμετοχή του κοινού σε πολιτιστικά δρώμενα. Στην αρχή της νέας χιλιετίας, την περίοδο 2000-06, έλαβε χώρα το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000» και αργότερα το «Πολιτισμός 2007-13», τα οποία εκτεινόταν σε όλα τα πολιτιστικά πεδία σε αντίθεση με τα προηγούμενα

Απασχόλησης, Έρευνας και Πολιτισμού (SEDEC) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαθέτει Επίτροπο αρμόδιο για θέματα Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού και τον Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού (EACEA) (europa.eu).

²² Στην ίδια λογική διαμορφώθηκε και το Άρθρο 151 της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997), ενώ πλέον οι πολιτιστικές αρμοδιότητες καθορίζονται στο Άρθρο 167 της Συνθήκης της Λισαβόνας (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2007) (eur-lex.europa.eu).

²³ Βλ. Παράρτημα Ι.

²⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Αθήνα ήταν η πρώτη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 1985. Το θεσμό φιλοξένησαν επίσης η Θεσσαλονίκη (1997) και η Πάτρα (2006), ενώ η Ελευσίνα επιλέχθηκε για το έτος 2021. Σήμερα, στις άρτια προετοιμασμένες πόλεις απονέμεται το βραβείο «Μελίνα Μερκούρη», που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» (www.culture.gr).

²⁵ Πρόκειται για τα προγράμματα: Media (αργότερα Media Plus, Media Training), Raphael 1996-99 (πολιτιστική κληρονομιά), Ariane 1996-99 (βιβλίο, ανάγνωση), Kaleidoscope 1996-99 (πολιτιστικές δραστηριότητες με ευρωπαϊκή διάσταση) (Κόνσολα, 2006).

εξειδικευμένα προγράμματα. Στόχοι τους ήταν, αφενός, η προστασία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και, αφετέρου, η ανάπτυξη του σύγχρονου πολιτισμού, μέσω δράσεων και συμφωνιών διακρατικής συνεργασίας. Σημειώνεται ότι, πολιτιστικές δράσεις εμπεριείχαν και άλλα προγράμματα αστικής και χωροταξικής ανάπτυξης, όπως τα 4^ο και 5^ο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Έρευνα και την Τεχνολογική Ανάπτυξη, EuroMed Heritage I και II, Interreg I, II και III (διαπεριφερειακή συνεργασία), Archimed, Urban Pilot Projects I και II, Urban I και II (αναζωογόνηση αστικών περιοχών σε κρίση), Leader I, II και Leader+ (ανάπτυξη αγροτικών περιοχών) και Equal (καταπολέμηση ανισοτήτων στην αγορά εργασίας), αλλά και προγράμματα για την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση και την καινοτομία²⁶. Ταυτόχρονα, έργα και δράσεις για την πολιτιστική κληρονομιά χρηματοδοτήθηκαν μέσω της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ, τα οποία ειδικά για τη χώρα μας παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

Σήμερα, υλοποιείται το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» (2014-20), με στόχο τη διαφύλαξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας, την ενίσχυση του δημιουργικού τομέα και της απασχόλησης και τη βιώσιμη και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς ανάπτυξη²⁷. Στα πλαίσια του προγράμματος, το 2011 θεσμοθετήθηκε το «Σήμα Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς», που απονέμεται σε μνημεία, φυσικούς, ενάλιους, αρχαιολογικούς, βιομηχανικούς ή αστικούς χώρους, πολιτιστικά τοπία, τόπους ιστορικής μνήμης κ.α., ακόμα και σε άυλα πολιτιστικά αγαθά, με διακρατικό ή πανευρωπαϊκό χαρακτήρα²⁸. Στις πρόσφατες δράσεις της ΕΕ ανήκει και η σύσταση της Ευρωπαϊκής Ψηφιακής Βιβλιοθήκης «Europeana», με έργο την ψηφιοποίηση και ψηφιακή διαφύλαξη πολιτιστικού υλικού, στοχεύοντας στην ενίσχυση της εκπαίδευσης, της έρευνας, της δημιουργικότητας ακόμα και του πολιτιστικού τουρισμού²⁹. Ακόμα πιο πρόσφατα, το έτος 2018 ανακηρύχθηκε από την ΕΕ ως «Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς».

²⁶ Πρόκειται για τα προγράμματα Socrates, Leonardo, RIS κ.α. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Γοσποδίνη κ.α., 2007.

²⁷ Το πρόγραμμα έχει χρηματοδότηση ύψους 1.462 δισεκατομμυρίων ευρώ, με δυνατότητα συμμετοχής τους δημόσιου και ιδιωτικού τομέα από χώρες εντός και εκτός ΕΕ (www.culture.gr).

²⁸ Απαραίτητες προϋποθέσεις για την απονομή του «Σήματος» είναι η προστασία, η αποτελεσματική διαχείριση των χώρων και η δυνατότητα πρόσβασης του κοινού. Στη χώρα μας, έχει βραβευτεί η Ακρόπολη με τους γύρω αρχαιολογικούς χώρους, καθώς συνδέονται με θεμελιώδεις αξίες του ευρωπαϊκού πολιτισμού (www.culture.gr).

²⁹ Η Europeana λειτουργεί διαδικτυακά από το 2008, παρέχοντας πρόσβαση σε πάνω από 54 εκατομμύρια ψηφιοποιημένα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς (βιβλία, εφημερίδες, έγγραφα, ταινίες, φωτογραφίες κ.α.), συνεισφορά δημόσιων και ιδιωτικών φορέων της Ευρώπης (europa.eu)

Εκτός από τις παραπάνω πολιτικές, προγράμματα και δράσεις, η ΕΕ έχει κανονιστική δράση σε ζητήματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την έκδοση σχετικών Κανονισμών και Οδηγιών, οι σημαντικότεροι από τους οποίους παρουσιάζονται στον Πίνακα 8. Ακόμα, μέσω της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat) παρέχονται στατιστικά στοιχεία για τον πολιτισμό και τη συμβολή του στην οικονομία (π.χ. απασχόληση, επιχειρήσεις, ιδιωτικές και δημόσιες δαπάνες κ.α.).

Πίνακας 8: Κανονισμοί και Οδηγίες της ΕΕ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Έτος	Κανονισμός / Οδηγία	Θέμα
1992	Κανονισμός (ΕΟΚ) 3911/92	η εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών
1993	Οδηγία 93/7/ΕΟΚ	η επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από έδαφος κράτους-μέλους
1993	Κανονισμός (ΕΟΚ) 752/93	περί διατάξεων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 3911/92
1998	Κανονισμός (ΕΚ) 1526/98	τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 752/93
2009	Κανονισμός (ΕΚ) 116/2009	Η εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών (κωδικοποιημένη έκδοση)

(πηγή: ΥΠΠΟ, eur-lex.europa.eu, ίδια επεξεργασία)

2.2.2 ΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η προστασία και διαφύλαξη των μνημείων, με έμφαση στην περίοδο της κλασικής αρχαιότητας, υπήρξε ανέκαθεν σημαντική για την Ελλάδα. Ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του το νεοσύστατο ελληνικό κράτος επέδειξε σχετικό ενδιαφέρον, παρόλα τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζε. Κατά τον 19^ο αιώνα δημιουργήθηκαν βασικές πολιτιστικές υποδομές της χώρας, όπως η Εθνική Βιβλιοθήκη (1830) και το «Σχολείον των Τεχνών» (1837) στην Αθήνα, ενώ ιδρύθηκαν τα σημαντικότερα αρχαιολογικά μουσεία (Εθνικό Αρχαιολογικό, Ακρόπολης, Ολυμπίας κ.α.). Την ίδια περίοδο έλαβαν χώρα συστηματικές ανασκαφές στην ελληνική επικράτεια, με τη συμβολή ξένων Αρχαιολογικών Σχολών. Ο πρώτος νόμος για την προστασία της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς, από τους παλαιότερους στον ευρωπαϊκό χώρο, θεσπίστηκε το 1834, επί Αντιβασιλείας του Όθωνα. Θεωρήθηκε πρωτοποριακός, καθώς ρύθμιζε το ζήτημα της ιδιοκτησίας επί των αρχαιοτήτων (Κόνσολα, 2006)³⁰.

³⁰ Πρόκειται για τον Ν.10/55-2-1934 «περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών», που ήταν βασισμένος σε ιταλικά πρότυπα (Κόνσολα, 2006). Σημειώνεται ότι είχε προηγηθεί η έκδοση διαταγμάτων για ανάλογα ζητήματα, π.χ. απαγόρευση εξαγωγής αρχαιοτήτων από την ελληνική επικράτεια (Παπαγεωργίου, 2016).

Με την εξαίρεση των αρχαίων μνημείων, τα ζητήματα πολιτισμού δεν συγκαταλέγονταν στις άμεσες προτεραιότητες του ελληνικού κράτους έως και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, λόγω των πιο πιεστικών προβλημάτων που αυτό καλούνταν να αντιμετωπίσει. Ο πολιτισμός επανήλθε στο προσκήνιο στις δεκαετίες του 1960 και 1970 λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς όπως προαναφέρθηκε οι πολιτιστικοί πόροι αποτελούν πόλους προσέλκυσης επισκεπτών. Την εποχή εκείνη αρμοδιότητες στον τομέα του πολιτισμού ασκούσε το Υπουργείο Παιδείας, μέχρι την ίδρυση του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών το 1971³¹. Λίγα χρόνια μετά, με το Σύνταγμα του 1975 (Άρθρο 24) καθιερώθηκε η υποχρέωση του κράτους για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο οποίο περιλαμβάνονται τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία³². Η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 ενίσχυσε την παρεχόμενη προστασία, καθώς πλέον αποτελεί εκτός από κοινωνικό και ατομικό δικαίωμα (δικαίωμα «τρίτης γενιάς»).

Από τη δεκαετία του 1980 και μετά, η πολιτιστική ανάπτυξη, περιλαμβανομένης της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούσε σταθερά μία από τις βασικές πολιτικές του ελληνικού κράτους για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη (Κόνσολα, 2006). Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ και της Ελλάδας αποτυπώνεται στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Α΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) 1984-93, του Β΄ ΚΠΣ 1994-99, του Γ΄ ΚΠΣ 2000-06, του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-13 και του Εταιρικού Σύμφωνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (νέο ΕΣΠΑ) 2014-20 (Πίνακας 9). Στα πιο πρόσφατα από αυτά, οι πολιτιστικές δράσεις δεν αποτελούν ξεχωριστό πρόγραμμα, αλλά εντάσσονται στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ).

Η θεσμοθέτηση κανόνων δικαίου και χωρικών εργαλείων για την προστασία των μνημείων εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας πραγματοποιείται με την πρωτοβουλία δύο δημοσίων φορέων, πρωτίστως, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟ) και, δευτερευόντως, του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) (Papageorgiou, 2015· Παπαγεωργίου, 2016). Στη νομική

Την ίδια περίοδο, η επιρροή κλασικιστικών ιδεών που δέσποζαν στην Ευρώπη κατά τον 18^ο – 19^ο αιώνα, σε συνδυασμό με την απόρριψη κάθε στοιχείου της Τουρκοκρατίας, είχαν σαν αποτέλεσμα την καταστροφή τμήματος της αρχιτεκτονικής και μνημειακής κληρονομιάς της οθωμανικής αλλά και της βυζαντινής εποχής (Μπούρας, 2007).

³¹ Μετονομάστηκε σε Υπουργείο Πολιτισμού το 1982.

³² Με το Άρθρο 24 του Συντάγματος του 1975 διαμορφώθηκε ένα σχετικά μαζιμαλιστικό και, ως εκ τούτου ικανοποιητικό, κανονιστικό πλαίσιο προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (Παπακωνσταντίνου, 1999).

κατοχύρωση της προστασίας της κληρονομιάς συντελεί και η κύρωση διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων. Όπως φαίνεται όμως στον Πίνακα 10, η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική νομοθεσία πραγματοποιείται με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς.

Πίνακας 9: Ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα και πολιτιστική κληρονομιά

Πλαίσιο	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα	Υποπρόγραμμα / Άξονας Προτεραιότητας	Μέτρα / Δράσεις
Α΄ ΚΠΣ 1984-93	<ul style="list-style-type: none"> Ανάπτυξη Τουρισμού Περιβάλλον 		
Β΄ ΚΠΣ 1994-99	<ul style="list-style-type: none"> Τουρισμός- Πολιτισμός 	Πολιτισμός	Διατήρηση, αναβάθμιση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς
Γ΄ ΚΠΣ 2000-06	<ul style="list-style-type: none"> Πολιτισμός Περιβάλλον 	Άξονας Προτεραιότητας 1 Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς	Μέτρο 1.1 Αναβάθμιση υφιστάμενης και δημιουργία νέας υποδομής μουσείων – βελτίωση υπηρεσιών Μέτρο 1.2 Προστασία και ανάδειξη μνημείων, συνόλων και αρχαιολογικών χώρων
ΕΣΠΑ 2007-13	<ul style="list-style-type: none"> 5 ΠΕΠ 		
Νέο ΕΣΠΑ 2014-20	<ul style="list-style-type: none"> 13 ΠΕΠ 		

(πηγή: Κόνσολα, 2006, Γοσποδίνη κ.α., 2007, ίδια επεξεργασία)

Πίνακας 10: Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία διεθνών συνθηκών για την πολιτιστική κληρονομιά

Έτος	Νόμος (ΦΕΚ)	Θέμα
1980	Ν.1103 (297/Α/29-12-1980)	Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για την απαγόρευση της παράνομης διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών (Παρίσι, 1970)
1981	Ν.1114 (6/Α/8-1-1981)	Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης (Χάγη, 1954)
1981	Ν.1126 (32/Α/10-2-1981)	Κύρωση της Σύμβασης για την προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (Παρίσι, 1972)
1981	Ν.1127 (32/Α/10-2-1981)	Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασίας της αρχαιολογικής κληρονομιάς (Λονδίνο, 1969)
1992	Ν.2039 (61/Α/13-4-1992)	Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης (Γρανάδα, 1985)
2005	Ν.3317 (45/Α/23-2-2005)	Κύρωση του Πρωτόκολλου II της Σύμβαση της Χάγης (Χάγη, 1999)
2005	Ν.3348 (144/Α/23-6-2005)	Κύρωση της Σύμβασης Unidroid για τα κλαπέντα ή παράνομα εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά (Ρώμη, 1995)
2005	Ν.3378 (203/Α/19-8-2005)	Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (αναθεωρημένης) (Βαλέττα, 1992)
2006	Ν.3520 (274/Α/22-12-2006)	Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων (Παρίσι, 2005)
2006	Ν.3521 (275/Α/22-12-2006)	Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Παρίσι, 2003)
2010	Ν.3827 (30/Α/25-2-2010)	Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του τοπίου (Φλώρεντία, 2000)

(πηγή: ΥΠΕΝ, ίδια επεξεργασία)

Το ΥΠΠΟ, με δικαιοδοσία σε όλα τα αρχαία (έως το 1830) και τα νεότερα (μετά το 1830) μνημεία, συμβάλει στην νομική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς με την κατάρτιση νομοσχεδίων και την έκδοση υπουργικών αποφάσεων (για τη ρύθμιση επιμέρους ζητημάτων). Οι κυριότεροι σχετικοί νόμοι παρουσιάζονται στον Πίνακα 11. Εκτός από τα νομικά μέσα, το Υπουργείο διαθέτει και μέσα διοικητικά (π.χ. οργάνωση – λειτουργία κεντρικών και περιφερειακών υπηρεσιών) αλλά και οικονομικά (π.χ. χρηματοδότηση ανασκαφικής έρευνας, έργων αναστήλωσης – συντήρησης μνημείων και έργων τέχνης, κατασκευή πολιτιστικών υποδομών, διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εκδηλώσεων, επιστημονικές εκδόσεις). Μία από τις δράσεις του είναι η δημιουργία του διαδικτυακού κόμβου «ΟΔΥΣΣΕΥΣ», ενός ψηφιακού πολιτιστικού χάρτη που περιλαμβάνει τα κυριότερα μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους της χώρας³³. Ακόμα, το ΥΠΠΟ ασκεί εποπτεία σε μουσεία, πολιτιστικά ιδρύματα και το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και έχει την ευθύνη κατάρτισης εθνικών αναπτυξιακών προγραμμάτων και συμμετοχής σε αντίστοιχα ευρωπαϊκά. Δραστηριοποιείται επίσης σε τομείς του σύγχρονου πολιτισμού, όπως τα γράμματα, το θέατρο, ο χορός, η μουσική, οι εικαστικές τέχνες κ.α.³⁴

Πίνακας 11: Νόμοι με πρωτοβουλία του ΥΠΠΟ

Έτος	Νόμος (ΦΕΚ)	Θέμα
1932	N.5351 (275/A/24-8-1932)	Περί αρχαιοτήτων
1950	N.1469 (169/A/7-8-1950)	Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830
1993	N.2121 (25/A/4-3-1993)	Πνευματική Ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα
2002	N.3028 (135/A/28-6-2002)	Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
2007	N.3525 (16/A/26-1-2007)	Πολιτιστική Χορηγία

(πηγή: ΥΠΠΟ, Παπαγεωργίου, 2006)

Από την άλλη πλευρά, στην δικαιοδοσία του ΥΠΕΝ³⁵ υπάγονται τα Τοπία Ιδιαίτερου

³³ Το έργο πραγματοποιήθηκε το 2007 μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» του Γ΄ ΚΠΣ (odysseus.culture.gr).

³⁴ Απονέμοντας βραβεία, προκηρύσσοντας επιχορηγήσεις και ασκώντας εποπτεία σε μουσεία, θέατρα, δραματικές σχολές, ωδεία, ορχήστρες, φεστιβάλ κλπ (π.χ. Εθνική Λυρική Σκηνή, Εθνικό Θέατρο, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, Εθνική Πινακοθήκη, Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα κ.α.) (www.culture.gr)

³⁵ Συστάθηκε αρχικά το 1980, ως Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος. Το 1985 μετονομάστηκε σε Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και το 2009 σε Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Το 2015 ανασυστάθηκε ως Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, που το 2015 μετονομάστηκε σε Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ).

Φυσικού Κάλους (ΤΙΦΚ)³⁶, τα διατηρητέα κτίρια, οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα παραδοσιακά κτίρια και άλλες μνημειακές παραδοσιακές κατασκευές (π.χ. κρήνες, γεφύρια). Το Υπουργείο συμβάλει έμμεσα στην θεσμική προστασία τους, εισάγοντας χωρικές ρυθμίσεις και μέτρα στα νομοσχέδια που καταρτίζονται με δική του πρωτοβουλία (Πίνακας 12). Επισημαίνεται ωστόσο, ότι για ορισμένες κατηγορίες προστατευόμενων αγαθών, όπως είναι οι παραδοσιακοί οικισμοί, παρατηρείται αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ ΥΠΠΟ και ΥΠΕΝ, με αρνητικές συνέπειες στην αποτελεσματική προστασία τους (Βλαντού & Κουδούνη, 2016).

Πίνακας 12: Νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα με πρωτοβουλία του ΥΠΕΝ

Έτος	Νόμος/Π.Δ. (ΦΕΚ)	Θέμα
1978	Π.Δ. 19-10 (594/Δ/13-11-1978)	Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομής των οικοπέδων
1983	Ν.1337 (33/Α/14-3-1983)	Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη (Άρθρο 29 «Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου», Άρθρο 32 «Απαλλοτριώσεις και διαμορφώσεις παραδοσιακών κτιρίων»)
1985	Ν.1512 (4/Α/11-11-1985)	Τροποποίηση και συμπλήρωση πολεοδομικών διατάξεων κλπ (Άρθρο 1)
1985	Ν.1577 (210/Α/18-12-1985)	Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός (Άρθρο 4 «Προστασία Αρχιτεκτονικής και Φυσικής Κληρονομιάς»)
1986	Ν.1650 (160/Α/18-10-1986)	Για την προστασία του περιβάλλοντος (Κεφ. Δ «Προστασία της Φύσης και του Τοπίου»)
1997	Ν.2508 (124/Α/13-6-1997)	Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας
1999	Ν.2742 (207/Α/7-10-1999)	Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη
1997	Ν.2557 (271/Α/24-12-1997)	Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης (Άρθρο 9)
1999	Π.Δ. 14-7 (580/Δ/27-7-1999)	Κώδικας Πολεοδομικής Νομοθεσίας (Άρθρο 183, «Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου», & Κεφ. Ι, «Πολεοδομικοί Μηχανισμοί», Τμ. Ι «Μεταφορά συντελεστή δόμησης»)
2000	Ν.2831 (40/Α/13-6-2000)	Τροποποίηση των διατάξεων του Ν.1577/1985 «Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός» και άλλες πολεοδομικές διατάξεις
2011	Ν.4067 (79/Α/9-4-2012)	Νέος Οικοδομικός Κανονισμός (Άρθρο «Προστασία Αρχιτεκτονικής και Φυσικής Κληρονομιάς»)
2014	Ν.4269 (142/Α/28-6-2014)	Χωροταξική και πολεοδομική μεταρρύθμιση Βιώσιμη ανάπτυξη

(πηγή: ΥΠΕΝ, Παπαγεωργίου, 2006, ίδια επεξεργασία)

Αρμοδιότητες στον τομέα του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς ασκούν και οι πρωτοβάθμιοι και δευτεροβάθμιοι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), δηλαδή οι Δήμοι και οι Περιφέρειες, που συχνά διαθέτουν ειδικούς πολιτιστικούς φορείς. Παράλληλα, στα επιχειρησιακά τους προγράμματα περιλαμβάνονται σχετικά έργα και δράσεις, όπως η κατασκευή πολιτιστικών υποδομών, η αναστήλωση και

³⁶ Η διαδικασία χαρακτηρισμού και προστασίας των ΤΙΦΚ προβλέπεται στις διατάξεις του Ν.1469/1950.

συντήρηση μνημείων κ.α. Πρωτοβουλίες για πολιτιστικά ζητήματα αναλαμβάνουν και ιδιωτικοί φορείς, όπως το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), διάφοροι ΜΚΟ, πολιτιστικοί σύλλογοι και σωματεία και ιδιωτικά πολιτιστικά ιδρύματα³⁷.

2.3 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

2.3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το επιστημονικό ενδιαφέρον για τη συστηματική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την έννοια της διαφύλαξης και αξιοποίησής της, αναπτύχθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο στα τέλη 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα. Μεγαλύτερη προσοχή έλαβε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με τη συμβολή διεθνών οργανισμών όπως η UNESCO. Πλέον, η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί αυτόνομο εξειδικευμένο επιστημονικό και επαγγελματικό κλάδο, με αντικείμενο τόσο υλικά στοιχεία (π.χ. τα μνημεία και τον περιβάλλοντα χώρο τους), όσο και άυλα στοιχεία που σχετίζονται όμως άμεσα με τα υλικά (π.χ. παραδόσεις, τελετουργίες κλπ). Αντικείμενο διαχείρισης αποτελούν και οι αξίες που αποδίδουν στην πολιτιστική κληρονομιά διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (αλλιώς ομάδες ενδιαφέροντος), όπως ειδικοί επιστήμονες, δημόσιοι φορείς, ΜΚΟ, επισκέπτες, τουρίστες και η τοπική κοινωνία. Η σύγχρονη έννοια της διαχείρισης στηρίζεται στη σφαιρική ολοκληρωμένη θεώρηση όλων των διαστάσεων της, π.χ. φυσική, χωρική, οικονομική, κοινωνική, ιστορική, συμβολική (Tiesdell & Heath, 1996 στο Γοσποδίνη κ.α., 2007).

Η βιώσιμη διαχείριση των μνημείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς προϋποθέτει τη συστηματική μελέτη και προστασία τους, σε αντιδιαστολή με την αποσπασματική αντιμετώπισή τους, την εγκατάλειψη ή την καταστροφή τους. Είναι προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης, αλλά και στις μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, με απώτερο στόχο το κοινωνικό όφελος, ιδίως σε τοπικό επίπεδο. Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η διεπιστημονική προσέγγιση, με τη συνεργασία διαφορετικών επιστημονικών ειδικοτήτων, όπως αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, ιστορικοί, ιστορικοί τέχνης, οικονομολόγοι κ.α., αλλά και η ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας (Πούλιος, 2010, 2015· Ρουλιός, 2010, 2011, 2014).

³⁷ Παραδείγματα ιδιωτικών πολιτιστικών ιδρυμάτων στη χώρα μας είναι το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Παιραϊώς (ΠΙΟΤ), το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (ΙΜΕ) κ.α.

2.3.2 MONTEAA ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Πούλιος, 2010, 2015, Poulivos, 2010, 2011, 2014), στον τομέα της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς διακρίνονται τρία ολοκληρωμένα συστήματα μελέτης και εφαρμογής (μοντέλα). Το «υλικοκεντρικό» μοντέλο διαχείρισης, οι αρχές του οποίου ταυτίζονται με τις αρχές της Χάρτας της Βενετίας (1964), είναι το πρώτο που διαμορφώθηκε και κυριάρχησε κατά τον 20^ο αιώνα. Τα τελευταία 30-40 χρόνια θεωρείται πλέον παρωχημένο, αν και εξακολουθεί να εφαρμόζεται παγκοσμίως. Στη χώρα μας, η προσέγγιση και η πολιτικές των δημοσίων φορέων βασίζονται στο συγκεκριμένο μοντέλο. Τα χαρακτηριστικά του είναι:

- δίνει έμφαση στα υλικά στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς, συνήθως παραβλέποντας τα άυλα,
- επιτυγχάνει την προστασία των υλικών στοιχείων από τη φθορά και τη διατήρησή τους αναλλοίωτα στο χρόνο,
- η «αυθεντικότητα» συνδέεται άμεσα με τα υλικά στοιχεία (επιτρέπεται η αναστήλωση μνημείων, απαγορεύεται η ανακατασκευή τους),
- αποκλείει τη χρήση μνημείων και χώρων από την κοινωνία, επιτρέποντας μόνο την υπό προϋποθέσεις επίσκεψη,
- η ευθύνη διαχείρισης ανήκει αποκλειστικά σε δημόσιους φορείς και ειδικούς, χωρίς ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας,
- δεν μπορεί να εφαρμοστεί επιτυχώς σε πολιτισμούς εκτός δυτικού κόσμου.

Το «αξιοκεντρικό» μοντέλο διαχείρισης, που βασίζεται στις αρχές της Χάρτας της Μπούρρα (1999), αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1980 με στόχο την αντιμετώπιση των αδυναμιών του προηγούμενου μοντέλου. Σήμερα, εφαρμόζεται ευρέως σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Κίνα, ενώ έχει υιοθετηθεί και από την UNESCO³⁸. Τα βασικά γνωρίσματά του είναι:

- δίνει έμφαση τόσο στα υλικά όσο και στα άυλα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς,
- στοχεύει, πέρα από τη διατήρηση των υλικών στοιχείων, στη διαφύλαξη των άυλων στοιχείων και των αξιών που σχετίζονται με αυτά,
- λαμβάνει υπόψη ισότιμα τις αξίες που προσδίδουν οι διάφορες ομάδες ενδιαφέροντος,

³⁸ Στην Ελλάδα, βρίσκει εφαρμογή στα προγράμματα του ΜΚΟ «Διάζωμα» (Πούλιος, 2015).

- η «αυθεντικότητα» δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τα υλικά στοιχεία (επιτρέπεται η αναστήλωση μνημείων καθώς και η ανακατασκευή τους υπό προϋποθέσεις),
- επιτρέπει και ενθαρρύνει τη χρήση μνημείων και χώρων από την κοινωνία,
- η ευθύνη διαχείρισης ανήκει στην κοινωνία, υπό την επίβλεψη του κράτους και των ειδικών,
- εφαρμόζεται επιτυχώς και σε πολιτισμούς εκτός δυτικού κόσμου.

Το μοντέλο διαχείρισης «ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς», που αναπτύχθηκε πριν τριάντα χρόνια περίπου από το ICCROM, βρίσκει εφαρμογή κυρίως σε μη δυτικούς πολιτισμούς, με κύρια χαρακτηριστικά:

- αφορά ειδικά περιπτώσεις μνημείων και χώρων που παραμένουν λειτουργικά και συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται από την τοπική κοινωνία (αλλιώς «κεντρική κοινότητα»), παράγοντας υλικά και άυλα στοιχεία πολιτισμού,
- δίνει έμφαση στα άυλα στοιχεία, παραβλέποντας τη διατήρηση των υλικών,
- λαμβάνει υπόψη πρωταρχικά τις αξίες που προσδίδει η κεντρική κοινότητα στην πολιτιστική κληρονομιά, στοχεύοντας στη διαφύλαξη της σχέσης τους που εξελίσσεται δυναμικά στον χώρο και τον χρόνο,
- η «αυθεντικότητα» αποκτά άλλη έννοια (επιτρέπεται η ανακατασκευή μνημείων με μεγαλύτερη ελευθερία),
- προϋποθέτει τη συνεχή χρήση των μνημείων από την τοπική κοινωνία,
- η ευθύνη διαχείρισης ανήκει αποκλειστικά στην κεντρική κοινότητα, με τους ειδικούς σε συμβουλευτικό ρόλο.

2.3.3 ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Το εθνικό νομικό πλαίσιο προστασίας και διαχείρισης της μνημειακή κληρονομιάς, που παρουσιάστηκε σε προηγούμενη ενότητα, περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων και ρυθμίσεων με χωρική διάσταση. Η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων εμπίπτει στη δικαιοδοσία του ΥΠΠΟ, αλλά και του ΥΠΕΝ, καθώς το δεύτερο είναι το κατ' εξοχήν αρμόδιο υπουργείο για θέματα χωρικού και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Από τις πρώτες χωρικές ρυθμίσεις που εισήχθησαν από το ΥΠΠΟ ήταν η ζώνη προστασίας των 500 μ. Σύμφωνα με Άρθρο 23 του Ν.5351/1932, απαγορευόταν κάθε

έργο ή κατασκευή σε απόσταση 500 μ. γύρω από ένα μνημείο ή αρχαιολογικό χώρο χωρίς την έγκριση του Υπουργείου, με βασικό στόχο τη διευκόλυνση μελλοντικών ανασκαφικών ερευνών. Μεταγενέστερα, με το Άρθρο 13 του Ν.3028/2002, θεσμοθετήθηκαν οι Ζώνες Προστασίας Α΄ και Β΄, που ισχύουν για μεμονωμένα ή μη μνημεία και χώρους, εντός και εκτός οικισμών, ακόμα και για ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους. Η πρώτη περιλαμβάνει ολόκληρο το προστατευόμενο μνημείο, ενώ εντός της απαγορεύεται η δόμηση πλην των αναγκαίων κατασκευών για λειτουργικούς λόγους (ζώνη απόλυτης προστασίας). Η δεύτερη χαράσσεται στην ευρύτερη περιοχή του μνημείου και, ουσιαστικά, αποτελεί μια ζώνη εκτόνωσης που επιτρέπει την απομάκρυνση κάθε είδους αισθητικής, οπτικής ή ακουστικής όχλησης (Παπαγεωργίου, 2016· Παπαγεωργίου, 2015). Άλλες διατάξεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς με χωρική διάσταση είναι τα ΤΠΦΚ (Ν.1469/1950, Ν.3937/2011), οι «Ιστορικοί Τόποι» (Ν.1469/1950· Ν.3028/2002, Άρθρο 2) και οι παραδοσιακοί οικισμοί (Π.Δ. 594/1978).

Από πλευράς ΥΠΠΕΝ, τα θεσμοθετημένα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού που αφορούν έμμεσα στην προστασία και διαχείριση της μνημειακής κληρονομιάς είναι κυρίως οι Ζώνες Οικιστικού Έλεγχου (ΖΟΕ), τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ), που επιτρέπουν την θέσπιση γενικών χωρικών ρυθμίσεων για μια περιοχή (π.χ. όροι δόμησης, επιτρεπόμενες χρήσεις γης κλπ)³⁹. Παρόλα αυτά, έως σήμερα δεν έχει υλοποιηθεί ο πολεοδομικός σχεδιασμός σε επίπεδο ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ για το σύνολο των οικισμών της χώρας. Επισημαίνεται ακόμα ότι παρά την ύπαρξη των παραπάνω χωρικών εργαλείων, στην πράξη αυτά σπανίως χρησιμοποιούνται με στόχο την προστασία και διαχείριση των πολυάριθμων προστατευόμενων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων σε όλη την επικράτεια. Μάλιστα, ακόμα και σε περιπτώσεις που έχουν καθοριστεί οι προβλεπόμενες Ζώνες Προστασίας Α΄ και Β΄ (με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς), αυτές δεν συνοδεύονται από ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης, χρήσεων γης κλπ (Παπαγεωργίου, 2015).

³⁹ Υπενθυμίζεται ότι οι ΖΟΕ θεσμοθετήθηκαν με τον Ν.1337/1983, ενώ τα ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ με τον Ν.2508/1997 (βλ. Πίνακα 12).

2.3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ PLACE BRANDING ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Στα πλαίσια της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, που αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, οι πόλεις και οι περιφέρειες έχουν αναπτύξει έναν ιδιαίτερα ανταγωνιστικό χαρακτήρα, σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας πολιτικές και χρησιμοποιώντας στρατηγικές του marketing και του branding, με στόχο τη διαφοροποίηση, την αύξηση της ελκυστικότητας και την προσέλκυση ταλέντων, επενδυτών και επισκεπτών (Δέφνερ & Μεταξάς, 2012· Καραχάλης, 2015). Για να πετύχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, επενδύουν στην αισθητική ποιότητα του δομημένου περιβάλλοντος, στον καινοτόμο και δημιουργικό χαρακτήρα και στην πολιτιστική ανάπτυξη. Είναι έντονη η σχέση μεταξύ του αστικού πολιτιστικού τουρισμού και της οργάνωσης του αστικού χώρου, που περιέχει πόλους έλξης επισκεπτών, όπως τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, τα μουσεία και τα θεματικά πάρκα (Gospodini, 2001). Τα μουσεία και οι υπόλοιπες πολιτιστικές υποδομές αποτελούν βασικά εργαλεία για την ενίσχυση ή τη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας μιας πόλης, μιας περιοχής ή μιας ολόκληρης χώρας (Deffner & Metaxas, 2003).

Η ιδέα του place branding δεν είναι καινούρια, καθώς διαχρονικά η διαμόρφωση στην κοινή γνώμη θετικής εικόνας για έναν τόπο επιφέρει οικονομικά και πολιτικά οφέλη⁴⁰. Τις τελευταίες δεκαετίες το φαινόμενο έχει απασχολήσει έντονα τους μελετητές, με αποτέλεσμα στη βιβλιογραφία να συναντώνται πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί. Για παράδειγμα, ως place, city, region ή territory branding νοείται η στρατηγική προώθησης της ιδιαίτερης ταυτότητας τόπων, πόλεων, περιφερειών και χωρικών ενοτήτων, με σκοπό τον εμπορικό-οικονομικό ανταγωνισμό και την ενίσχυση του θετικού αισθήματος των τοπικών πληθυσμών (Μωραΐτης, 2017β). Εναλλακτικά, ορίζεται ως η απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μία πόλη ή περιοχή ώστε να διαμορφωθεί μία κεντρική ιδέα για τα χαρακτηριστικά και τη χωρική ιδιαιτερότητά της (Δέφνερ & Καραχάλης, 2012· Καραχάλης, 2015). Παρόμοια αλλά όχι ταυτόσημη είναι η έννοια του place marketing, δηλαδή της στρατηγικής προώθησης ενός τόπου με βασικό εργαλείο την καταγραφή και αξιολόγηση των δυνατοτήτων, αδυναμιών,

⁴⁰ Η ιδέα του place branding προέρχεται από το επιχειρηματικό-οικονομικό πεδίο. Προηγήθηκε η θεωρία του εταιρικού branding, που ορίζεται ως εργαλείο ή μηχανισμός για την επικοινωνία μεταξύ παραγωγών από τη μία και καταναλωτών από την άλλη. Πρόκειται για ένα πρότυπο ή σύστημα αξιών που προβάλλεται από τους πρώτους στους δεύτερους, συνδέεται με ένα προϊόν ή μια υπηρεσία, είναι διαφοροποιημένο από άλλα αντίστοιχα αλλά ταυτόχρονα αναγνωρίσιμο από όλους. Σχετικά αναφέρεται και ο όρος «εταιρική ταυτότητα» (corporate identity ή brand identity).

ευκαιριών και απειλών (ανάλυση SWOT). Τα πλεονεκτήματα του place branding είναι, αφενός, η άνοδος της αξίας ακινήτων, υποδομών και επενδύσεων μιας περιοχής και, αφετέρου, η αίσθηση υπερηφάνειας για κατοίκους, επιχειρηματίες και θεσμικούς φορείς. Επισημαίνεται ότι εκτός από οικονομική σημασία, έχει και πολιτιστική αλλά και πολιτική διάσταση⁴¹.

Η προώθηση της ταυτότητας ενός τόπου πραγματοποιείται είτε με την απόδοση έμφασης σε προϋφιστάμενα χαρακτηριστικά του, είτε με την επινόηση και κατασκευή νέων δυναμικών χαρακτηριστικών, και γενικότερα με την κεφαλαιοποίηση κυρίως άυλων εννοιών, συμβόλων και αξιών. Κρίσιμο ρόλο καλούνται να διαδραματίσουν η ιστορία και οι πολιτιστικοί πόροι, σε συνδυασμό με φυσικούς πόρους, όπως και το τοπίο. Ειδικότερα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι (Κόνσολα, 2006):

- πολεοδομικές παρεμβάσεις (ή αστικές αναπλάσεις) μεγάλης κλίμακας, που συνήθως περιλαμβάνουν έργα υποδομών (π.χ. μέσα μαζικής μεταφοράς, οδικό δίκτυο) σε συνδυασμό με ανασχεδιασμό του δομημένου περιβάλλοντος και των δημόσιων χώρων, με στόχο την αναζωογόνηση υποβαθμισμένων ή προβληματικών περιοχών,
- δημιουργία επικέντρων πολιτισμού και δημιουργικότητας,
- ανέγερση εμβληματικών κτιρίων για τη στέγαση πολιτιστικών υποδομών, σχεδιασμένων από διάσημους πρωτοποριακούς αρχιτέκτονες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Μουσείο Guggenheim στο Μπιλμπάο, ο εμβληματικός σχεδιασμός του οποίου αποδεικνύει τη σχέση μεταξύ του αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού και του αστικού τουρισμού (Gospodini, 2001)⁴²,
- διοργάνωση ειδικών γεγονότων ή εκδηλώσεων μεγάλης κλίμακας (mega-events), όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, αθλητικές διοργανώσεις παγκόσμιας εμβέλειας, διεθνείς εκθέσεις, η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης κ.α.
- ανάδειξη της μνημειακής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, π.χ. με αναστηλώσεις μνημείων, δημιουργία αρχαιολογικών πάρκων, επανάχρηση ιστορικών κτιρίων και μνημείων τεχνικής και βιομηχανικής κληρονομιάς

⁴¹ Η πολιτική σημασία του place branding είναι ιδιαίτερη κρίσιμη για τον ελληνικό χώρο, ο οποίος συνδέεται άρρηκτα με την νεότερη ευρωπαϊκή πολιτιστική και πολιτική συγκρότηση (Μωραΐτης, 2017α).

⁴² Εκτός από την ανέγερση νέων μουσείων, όπως στην περίπτωση του Μπιλμπάο, άλλα μέσα είναι η ενίσχυση υφιστάμενων μουσείων, π.χ. επέκταση του Μουσείου του Λούβρου στο Παρίσι (τέλη δεκαετίας 1980) και η επανάχρηση εγκαταλειμμένων βιομηχανικών κελυφών ως μουσεία, π.χ. επανάχρηση του κτιρίου πρώην Bankside Power Station στο Southbank στο Λονδίνο ως Tate Modern (2000).

(συνήθως ως μουσεία και άλλες πολιτιστικές υποδομές) και αναζωογόνηση των ιστορικών κέντρων των πόλεων με την προσθήκη νέων χρήσεων γης, όπως η αναψυχή και οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ

3.1 Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

3.1.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

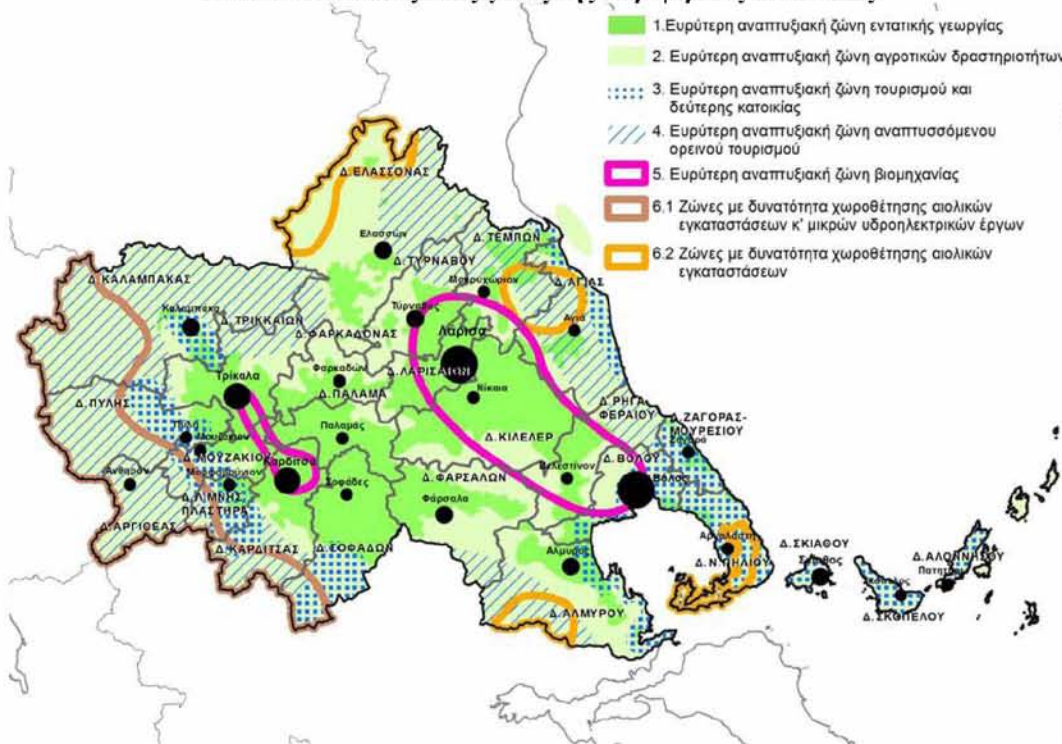
Η Θεσσαλία αποτελεί γεωγραφικό διαμέρισμα στο κεντρικό-ανατολικό τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας, το οποίο περιβάλλεται από ορεινούς όγκους που περικλείουν μια εκτεταμένη πεδιάδα. Συνορεύει Βόρεια με τη Μακεδονία, Δυτικά με την Ήπειρο και Νότια με τη Στερεά Ελλάδα, ενώ Ανατολικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος. Η έκταση της ανέρχεται σε 14.037 τ.χλμ., από τα οποία τα 303 τ.χλμ. είναι νησιωτικά, ενώ αντιστοιχεί στο 10,6% του συνολικού εδάφους της επικράτειας. Το έδαφος της περιοχής, ως προς τη διαμόρφωσή του, είναι κατά πλειοψηφία ορεινό-ημιορεινό (64%) και κατά σημαντικό ποσοστό πεδινό (36%), καθώς περιλαμβάνει τη μεγαλύτερη πεδιάδα της χώρας. Διαθέτει τον Πηνειό ποταμό, τρίτο σε μήκος ποτάμι της Ελλάδας, την τεχνητή λίμνη του Ταυρωπού (Λίμνη Πλαστήρα), σειρά ορεινών όγκων, μεταξύ των οποίων η Όσσα και το Πήλιο, αλλά και ο Όλυμπος, η Πίνδος και η Όθρυς στα σύνορά της, το βραχύωδες σύμπλεγμα των Μετεώρων, τον Παγασητικό κόλπο, καθώς και το νησιωτικό σύμπλεγμα των Σποράδων. Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 732.762 κατοίκους (απογραφή 2011), με πυκνότητα 52,2 κάτοικοι ανά τ.χλμ., αποτελώντας το 6,78% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Η Θεσσαλία είναι μια από τις δεκατρείς αυτοδιοικούμενες Περιφέρειες της χώρας (λειτουργούν ως ΟΤΑ Β΄ βαθμού) και υποδιαιρείται στις εξής τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες (ΠΕ): Λάρισα, Μαγνησίας και Σποράδων, Τρικάλων και Καρδίτσας, που γεωγραφικά ταυτίζονται με τους παλαιούς νομούς της περιοχής. Έδρα και μεγαλύτερη πόλη της είναι η Λάρισα, ενώ μεταξύ των μεγαλύτερων σε πληθυσμό Δήμων της βρίσκονται ο Βόλος, τα Τρίκαλα, η Καρδίτσα, η Ελασσόνα, ο Τύρναβος και η Καλαμπάκα. Περαιτέρω, μαζί με την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας συγκροτεί μια από τις επτά Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της χώρας (αποτελούν βαθμίδα της δημόσιας διοίκησης), εκείνη της Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας με έδρα τη Λάρισα.

Η Θεσσαλία, μια παραδοσιακά αγροτική περιοχή, στηριζόταν ως προς την οικονομία της πρωταρχικά στη γεωργία και την κτηνοτροφία, που αναπτύσσονταν στα πεδινά και ημιορεινά εδάφη της, αντίστοιχα, και απασχολούσαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Η

σταδιακή μείωση της συμβολής του πρωτογενούς τομέα στη διαμόρφωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της περιοχής, αλλά και το αδιέξοδο στον τομέα της μεταποίησης που παρατηρήθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες, εξισορροπήθηκαν εν μέρει από την άνοδο του τομέα των υπηρεσιών. Ως αποτέλεσμα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Θεσσαλίας υπολειπόταν διαχρονικά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας, χάσμα που διευρύνθηκε σημαντικά μετά την έναρξη της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, η αρνητική αυτή εικόνα θα μπορούσε να αντιστραφεί, αν δοθεί βάρος στην ανάδειξη των πλεονεκτημάτων της περιοχής. Η εκμετάλλευση της στρατηγικής θέσης της στο κέντρο της ηπειρωτικής χώρας, η ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού, η στροφή σε νέες μορφές και μεθόδους καλλιέργειας, καθώς και η ανάπτυξη μιας πιο καινοτόμου και εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας (π.χ. με την ενίσχυση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, αλλά και την προσέλκυση επενδύσεων), θα μπορούσαν να αποτελέσουν τους πυλώνες για την οικοδόμηση μιας βιώσιμης ανάπτυξης για τη Θεσσαλία του αύριο (ΥΠΕΚΑ, 2013, 2014).

Εικόνα 1: Αναπτυξιακές ζώνες της Περιφέρειας Θεσσαλίας

(πηγή: ΥΠΕΚΑ, 2014)

3.1.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ⁴³

Η ιστορία της Θεσσαλίας είναι μακρόχρονη και εκτείνεται από την προϊστορική περίοδο μέχρι τις μέρες μας, ενώ κατά περιόδους τα όριά της ήταν πολύ ευρύτερα των σημερινών. Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν από εκατομμύρια χρόνια την περιοχή κάλυπτε μια μεγάλη λίμνη, αποκλεισμένη από τη θάλασσα, που σταδιακά βρήκε διέξοδο προς αυτή μέσω του μετέπειτα Πηνειού ποταμού, δημιουργώντας στη θέση της μια εύφορη πεδιάδα. Η πεδιάδα αποτελεί έκτοτε το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμά της. Όπως μαρτυρούν ανασκαφές που έλαβαν χώρα κατά τον 20^ο αιώνα, ο θεσσαλικός χώρος αποτέλεσε τόπο εγκατάστασης πληθυσμών ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Ειδικότερα, έφεραν στο φως σημαντικά ευρήματα και οικισμούς από την παλαιολιθική και τη νεολιθική περίοδο. Η δραστηριοποίηση ποικίλων πληθυσμών στο πέρασμα του χρόνου και η συγκρότηση αξιόλογων οικιστικών κέντρων (όπως η Ιωλκός στη Μαγνησία) συντέλεσαν στην άρρηκτη σύνδεση της περιοχής με πρόσωπα και γεγονότα της ελληνικής μυθολογίας (π.χ. το Δωδεκάθεο του Ολύμπου, τους Κενταύρους του Πηλίου και την Αργοναυτική Εκστρατεία).

Κατά την αρχαιότητα, η Θεσσαλία κατοικούνταν από διάφορα φύλα, μεταξύ των οποίων οι Πελασγοί και οι Αιολείς, εξ ου και η ονομασία Αιολίδα που της αποδίδει ο Ηρόδοτος. Στον 11^ο αιώνα π.Χ. το πολεμικό φύλο των Θετταλών -απ' όπου προέρχεται το σημερινό όνομα της περιοχής- κυριάρχησε στο κεντρικό τμήμα της ηπειρωτικής χώρας, ενώ σταδιακά αναδείχθηκαν σημαντικά οικιστικά κέντρα, όπως η Λάρισα. Η δημιουργία μιας χαλαρής πολιτικής ένωσης με την ονομασία «Κοινό των Θετταλών», συνέβαλε στην ανάδειξη της περιοχής σε υπολογίσιμη δύναμη στον ελληνικό χώρο και, μετέπειτα, στη διατήρηση της αυτονομίας της. Από τον 4^ο αιώνα π.Χ. όμως, πέρασε σταδιακά στη σφαίρα επιρροής της Μακεδονίας και στη συνέχεια της Ρώμης.

Τον 1^ο αιώνα μ.Χ. η Θεσσαλία γνώρισε τη διάδοση του χριστιανισμού. Κατά τους επόμενους αιώνες και παρά την οχύρωσή τους, οι σπουδαιότερες πόλεις (Λάρισα, Φάρσαλος, Δημητριάς κ.α.) δεν κατάφεραν να αποφύγουν τις επιδρομές βόρειων φύλων, κυρίως νομαδικών σλαβικών φύλων, τα οποία μάλιστα εγκαταστάθηκαν εκεί. Η ύστερη βυζαντινή περίοδος χαρακτηρίστηκε από εκτεταμένες περιόδους αστάθειας (επιδρομές Βουλγάρων, Φραγκοκρατία κλπ), άνθηση του εισαγωγικού και εξαγωγικού

⁴³ Το παρόν κείμενο βασίστηκε στο λήμμα «Θεσσαλία» της εγκυκλοπαίδειας Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα [Πυργάκη, Μ., Φειδάς, Β., Σφυρόρα, Β. (1997), «Θεσσαλία – Η ιστορία της Θεσσαλίας», Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα Τόμος 28, Αθήνα: 88-95] και στο αντίστοιχο λήμμα της εγκυκλοπαίδειας Δομή (2005, «Θεσσαλία», Δομή Τόμος 11, Αθήνα: 108-115).

εμπορίου και διάδοση του μοναστικού βίου, όπως μαρτυρούν τα μοναστήρια των Μετεώρων.

Το 1423 η περιοχή κατελήφθη οριστικά από τα στρατεύματα των Οθωμανών και παρέμεινε υπό οθωμανική κατοχή έως το 1881. Την περίοδο αυτή στον θεσσαλικό χώρο επήλθαν σημαντικές δημογραφικές μεταβολές, καθώς μετακινήθηκε εκεί μεγάλος αριθμός Τούρκων εποίκων, που δημιούργησαν αμιγώς μουσουλμανικά χωριά ασχολούμενοι με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Σταδιακά εγκαταστάθηκαν και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, κυρίως στη Λάρισα και τα Τρίκαλα. Η θέση των χριστιανών καλλιεργητών χειροτέρευσε εξαιτίας του οθωμανικού συστήματος ιδιοκτησίας και διοίκησης και άλλων παραγόντων, που οδήγησαν στη συγκέντρωση της γης στα χέρια λίγων Οθωμανών γαιοκτημόνων και στη μετατροπή των πρώτων σε δουλοπάροικους⁴⁴. Την εξαθλίωση του τοπικού πληθυσμού -που επέτειναν οι συχνές φυσικές καταστροφές που έπλητταν την περιοχή- μαρτυρούν οι συχνές εξεγέρσεις απέναντι στην επίσημη εξουσία του σουλτάνου ή σε τοπικούς ηγεμόνες, όπως ο Αλή Πασάς (π.χ. εξέγερση του Διονυσίου του Σκυλοσόφου, συμμετοχή στα Ορλωφικά κλπ).

Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, ορισμένα τμήματα της Θεσσαλίας ιδίως ορεινά ανέπτυξαν αξιόλογη εμποροβιοτεχνική κίνηση στους τομείς της μεταξοκαλλιέργειας, της νηματουργίας, και της βαμβακουργίας (Αμπελάκια, Τύρναβος, χωριά του Πηλίου κ.α.). Τα προϊόντα τους διοχετεύονταν στις πόλεις της κεντρικής Ευρώπης, εξέλιξη που οδήγησε στην ραγδαία οικονομική ανάπτυξή τους, στην αποδημία πολλών τοπικών εμπόρων και εν τέλει στην πνευματική και εθνική τους αφύπνιση, μέσα από την επαφή με ρεύματα και ιδέες του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι πλειάδα σημαντικών λόγιων και διδασκάλων του Γένους (Ανθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Κούμας, Θεόκλητος Φαρμακίδης κ.α.), μεταξύ των οποίων και η κορυφαία μορφή της προεπαναστατικής περιόδου, ο Ρήγας Φεραίος, προέρχονταν από την Θεσσαλία.

Κατά την Ελληνική Επανάσταση, η εξέγερση του τοπικού πληθυσμού δεν στέφθηκε με επιτυχία και, ως εκ τούτου, η Θεσσαλία έμεινε εκτός συνόρων του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους⁴⁵. Η ένωση του μεγαλύτερου τμήματός της με αυτό αποφασίστηκε μετά από διπλωματικές διαβουλεύσεις στο Συνέδριο του Βερολίνου το 1878 και υλοποιήθηκε το 1881. Το τελευταίο τμήμα υπό οθωμανική κυριαρχία, η επαρχία

⁴⁴ Περισσότερες λεπτομέρειες για τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, που αφορά άμεσα στα υπό μελέτη μνημεία, παρέχονται σε επόμενη ενότητα.

⁴⁵ Ένας από τους λόγους ήταν ότι η πεδινή έκταση της Θεσσαλίας δεν προσφερόταν για τη διεξαγωγή κλεφτοπολέμου απέναντι στις πολυάριθμες καλά οργανωμένες οθωμανικές δυνάμεις.

Ελασσόνας, ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος μετά τη νίκη στους Βαλκανικούς πολέμους την περίοδο 1912-13. Έκτοτε, η Θεσσαλία μετείχε ενεργά στα γεγονότα-σταθμούς της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας (Παγκόσμιοι Πόλεμοι, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος πόλεμος κλπ).

3.2 Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

3.2.1 ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η Θεσσαλία είναι μια περιοχή που διαθέτει ποικίλη μνημειακή κληρονομιά από όλες τις χρονολογικές περιόδους της μακραίωνης ιστορίας της. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα μελέτης των στοιχείων της βάσης δεδομένων του ΥΠΠΟ (Παπαγεωργίου κ.α., 2010), σχετικά με τον αριθμό των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων από την προϊστορική, κλασική, βυζαντινή και νεότερη εποχή, περιλαμβανομένων των ιστορικών τόπων, των παραδοσιακών οικισμών και των ΤΙΦΚ (με την εξαίρεση των διατηρητέων κτιρίων αρμοδιότητας του ΥΠΠΝ). Όπως φαίνεται στον Πίνακα 13, τα περισσότερα από αυτά συγκεντρώνονται στην ΠΕ Μαγνησίας, ενώ ακολουθούν οι ΠΕ Καρδίτσας και ΠΕ Λάρισας⁴⁶.

Πίνακας 13: Κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία της Θεσσαλίας

ΠΕ	Αριθμός αρχαιολογικών χώρων προϊστορικής και κλασικής εποχής	Αριθμός μνημείων βυζαντινής και νεότερης εποχής	Σύνολο αρχαιολογικών χώρων και μνημείων
Καρδίτσα	51	10	61
Λάρισα	35	17	52
Μαγνησία	123	86	209
Τρίκαλα	21	9	30
Σύνολο Θεσσαλίας	230	122	352

(πηγή: Παπαγεωργίου κ.α., 2010, ίδια επεξεργασία)

Χώροι και μνημεία της αρχαιότητας

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία από τους προϊστορικούς και ιστορικούς χρόνους μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή, όπως οικισμούς, ακροπόλεις, ιερά, ταφικά σύνολα, θέατρα κ.α. Μεταξύ των σημαντικότερων αρχαιολογικών χώρων είναι οι προϊστορικοί οικισμοί Σέσκλο και Διμήνι Μαγνησίας

⁴⁶ Για αναλυτικές πληροφορίες για τα μνημεία κλπ της Θεσσαλίας, βλ. ΟΔΥΣΣΕΥΣ (<http://odysseus.culture.gr/>), Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών και Διατηρητέων Κτιρίων (<http://estia.minenv.gr/>), Εφορείες Αρχαιοτήτων Καρδίτσας (<http://ldepka.culture.gr/>), Λάρισας (<http://larisa.culture.gr/>) και Μαγνησίας (<http://efamagvolos.culture.gr/>).

και Άργισσα Λάρισας, το «Κάστρο Λαρίσης» στο λόφο του Φρουρίου στη Λάρισα με το Ά Αρχαίο Θέατρο του 3^{ου} π.Χ. αιώνα, η αρχαία Τρίκκη (Ασκληπιείο) στα Τρίκαλα, οι αρχαίες πόλεις Δημητριάς και Φεραί στην ΠΕ Μαγνησίας, η Ακρόπολη Φαρσάλου και η αρχαία Κραννώνα στην ΠΕ Λάρισας. Σε ολόκληρη την έκταση της Θεσσαλίας βρίσκονται διάσπαρτοι πολλοί ακόμα μικρότεροι αρχαιολογικοί χώροι.

Βυζαντινά και οθωμανικά μνημεία

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται μνημεία της παλαιοχριστιανικής, της βυζαντινής και της οθωμανικής περιόδου. Από αυτά αξίζει να αναφερθούν η περιοχή του Λόφου του Φρουρίου στη Λάρισα, όπου εκτός από το αρχαίο θέατρο διασώζονται βυζαντινά και οθωμανικά ερείπια, όπως τμήμα οχύρωσης, ναός και λουτρό (βαλανείο) του 6^{ου} αιώνα, παλαιοχριστιανική βασιλική του 10^{ου} αιώνα με ψηφιδωτό δάπεδο, οθωμανικό χαμάμ, μπεζεστένι και τεμένη, και το Βυζαντινό Φρούριο των Τρικάλων. Σε μικρότερους οικισμούς και σε ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας συναντώνται αξιόλογοι βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί ναοί και μονές. Ιδιαίτερη μνημεία πρέπει να γίνει στα Μοναστήρια των Μετεώρων στην ΠΕ Τρικάλων, τα οποία συγκαταλέγονται στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, με εθνική και υπερεθνική εμβέλεια.

3.2.2 Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Εκτός από σημαντικά προϊστορικά, αρχαία, βυζαντινά και οθωμανικά μνημεία, η ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας διαθέτει αξιόλογα νεότερα μνημεία και οικισμούς. Επισημαίνεται όμως ότι η νεότερη μνημειακή κληρονομιά είναι λιγότερο γνωστή στο ευρύ κοινό, με την εξαίρεση ίσως των παραδοσιακών οικισμών.

Παραδοσιακοί οικισμοί και κτίρια

Αν και οικισμοί χαρακτηρισμένοι ως παραδοσιακοί συναντώνται και στις τέσσερις ΠΕ της Περιφέρειας Θεσσαλίας, θα πρέπει να γίνει ξεχωριστή αναφορά στους περίπου εξήντα πέντε ορεινούς και παραλιακούς παραδοσιακούς οικισμούς του Πηλίου Μαγνησίας. Στις υπόλοιπες περιοχές, ξεχωρίζουν οι οικισμοί στα νησιά των Σποράδων, το Μεταξοχώρι Αγιάς και τα Αμπελάκια στην ΠΕ Λάρισας και η συνοικία Βαρούσι στην πόλη των Τρικάλων, που διαθέτει πολλά παραδοσιακά κτίρια κατοικίας από τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα.

Νεότερα κτίρια και μνημεία

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται κυρίως αστικές κατοικίες και δημόσια κτίρια (π.χ. κτίρια τραπεζών) νεοκλασικού και εκλεκτικιστικού ρυθμού, που συναντώνται στα ιστορικά κέντρα των μεγαλύτερων πόλεων της Θεσσαλίας, κυρίως στη Λάρισα, στον Βόλο και στα Τρίκαλα⁴⁷. Αξίζει να αναφερθεί και το κτιριακό συγκρότημα της Αβερώφειου Γεωργικής Σχολής έξω από τη Λάρισα.

Κτίρια και μνημεία τεχνικής και βιομηχανικής κληρονομιάς.

Πρόκειται για τη μνημειακή κληρονομιά που συνδέεται με την προβιομηχανική και βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής, όπως ανενεργά βιομηχανικά συγκροτήματα, κτίρια εργοστασίων, βιοτεχνιών, αποθηκών κλπ. Στην κατηγορία αυτή ξεχωρίζουν στη Λάρισα ο Μύλος Παππά και στα Τρίκαλα ο Μύλος Ματσόπουλου (περισσότερο γνωστός ως «Μύλος των Ξωτικών»). Τα περισσότερα όμως μνημεία αυτού του είδους βρίσκονται στον Βόλο, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το συγκρότημα Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, το Μηχανουργείο Παπαρήγα, το Μεταξουργείο Ετμεκτζόγλου, τις Καπναποθήκες Παπαστράτου και Ματσάγγου, το Καπνεργοστάσιο Ματσάγγου, το Κτίριο Σπήρερ, την Ηλεκτρική Εταιρεία κ.α., πολλά από τα οποία έχουν αποκατασταθεί και φιλοξενούν πλέον νέες χρήσεις⁴⁸.

Σημειώνεται ακόμα ότι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας έχουν χωρική αρμοδιότητα πέντε περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠΠΟ (Πίνακας 14).

Πίνακας 14: Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ στη Θεσσαλία

Έδρα	Υπηρεσία
Λάρισα	Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας
Βόλος	Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας
Τρίκαλα	Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων
Καρδίτσα	Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας
Βόλος	Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Θεσσαλίας και Κεντρικής Στερεάς Ελλάδας

(πηγή: ΥΠΠΟ)

⁴⁷ Για τα νεότερα μνημεία και τα υπόλοιπα αξιόλογα κτίρια της Λάρισας, βλ. Πανάγου & Κανδήλα, 2016, καθώς και Αντωνούλη κ.α., 1994.

⁴⁸ Ο Μύλος Παππά λειτουργούσε ως αλευρόμυλος από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως και τη δεκαετία του 1980, ενώ από το 1988 ανήκει στον Δήμο Λαρισαίων και φιλοξενεί πολιτιστικές δραστηριότητες και σύγχρονο βιομηχανικό μουσείο. Ο Μύλος Ματσόπουλου λειτούργησε την περίοδο 1885-1984 και το 1978 ο τελευταίος ιδιοκτήτης Ι. Ματσόπουλος κληροδότησε στον Δήμο Τρικκαίων το 3.500τ.μ. κτιριακό συγκρότημα με την γύρω έκταση 90 στρεμμάτων, ενώ σήμερα, λειτουργεί ως ιστορικό-βιομηχανικό μουσείο και πολιτιστικό κέντρο, καθώς στεγάζει Δημοτικό Κινηματογράφο, Θέατρο, Εργαστήρι Ζωγραφικής κ.α. Η Πλινθοκεραμοποιία Τσαλαπάτα λειτούργησε την περίοδο 1926-78 και το 1995 αγοράστηκε από τον Δήμο Βόλου, ενώ από το 2006 ανήκει στο Δίκτυο Θεματικών Τεχνολογικών Μουσείων του ΠΙΟΤ.

3.2.3 ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας διαθέτουν πολιτιστικές υποδομές όπως βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα και πολυχώρους, θέατρα, κινηματογράφους, ωδεία κ.α. Ένα μεγάλο μέρος των πολιτιστικών υποδομών αποτελείται από τα μουσεία, τα οποία είναι δημόσια αλλά και ιδιωτικά. Τα σημαντικότερα αρχαιολογικά μουσεία είναι το Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας, το Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού και η Αρχαιολογική Συλλογή Τρικάλων⁴⁹. Φιλοξενούν ανασκαφικά ευρήματα από την ευρύτερη περιοχή, που χρονολογούνται από την παλαιολιθική και τη νεολιθική εποχή έως και τα ρωμαϊκά χρόνια (όπως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, επιτύμβιες στήλες, ταφικά κτερίσματα, αγάλματα, γλυπτά, αγγεία, ειδώλια, κοσμήματα κ.α.).

Οι μεγαλύτερες πόλεις και οι μικρότεροι οικισμοί διαθέτουν αξιόλογα λαογραφικά και ιστορικά μουσεία, που φιλοξενούν εκθέματα σχετικά με τον αστικό πολιτισμό και τον προμηχανικό πολιτισμό της υπαίθρου από τον 19^ο έως το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα (όπως νομίσματα, έπιπλα, αντικείμενα, όπλα, αγροτικά εργαλεία, υφαντά, κεντήματα, ενδυμασίες, ιστορικά τεκμήρια, φωτογραφικά ντοκουμέντα κ.α.). Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται το Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, το Λαογραφικό Κέντρο Κίτσου Μακρή στον Βόλο, που φιλοξενεί τη συλλογή, τη βιβλιοθήκη και το αρχείο του ερευνητή, το Μουσείο της Πόλης στην Καρδίτσα, που διαθέτει μεταξύ άλλων λαογραφικό τμήμα, το Μουσείο της Πόλης του Βόλου (λειτουργεί από το 2014 στην πρώην καπναποθήκη Παπάντου), το Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων, αλλά και πολλά μικρότερα μουσεία (Πίνακας 15). Η Θεσσαλία επίσης διαθέτει ιστορικά μουσεία, τα οποία σχετίζονται είτε με κρίσιμες περιόδους της νεότερης ιστορίας της (π.χ. Βαλκανικοί Πόλεμοι, Εθνική Αντίσταση) είτε με σημαίνουσες προσωπικότητες με καταγωγή από την περιοχή.

Στον τομέα των εικαστικών τεχνών, αξίζει να αναφερθούν η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας – Μουσείο Γ. Ι. Κατσίγρα και το Κέντρο Τέχνης Τζιόρτζιο Ντε Κίρικο στον Βόλο. Η πρώτη, που ιδρύθηκε το 1983, φιλοξενεί πίνακες ζωγραφικής, χαρακτηριστικά και γλυπτά του 19^{ου} – 20^{ου} αιώνα, ενώ στους χώρους της λειτουργεί βιβλιοθήκη και το «Ελεύθερο Εργαστήρι Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών». Στην ίδια κατηγορία

⁴⁹ Από τα αρχαιολογικά μουσεία, τα δύο παλαιότερα βρίσκονται στον Βόλο (στεγάζεται από το 1909 σε νεοκλασικό κτίριο δωρεάς Αλ. Αθανασάκη) και στον Αλμυρό (λειτουργεί σε διατηρητέο κτίριο που ανεγέρθηκε το 1925 με πρωτοβουλία της Φιλόραχου Εταιρείας «Όθρυς»). Νεότερα είναι της Καρδίτσας και της Λάρισας, που εγκαινιάστηκαν αντίστοιχα το 2004 και το 2015.

ανήκουν επίσης μικρότερα μουσεία, αφιερωμένα στο έργο τοπικών εικαστικών καλλιτεχνών⁵⁰.

Πίνακας 15: Λαογραφικά και ιστορικά μουσεία της Θεσσαλίας

ΠΕ	Μουσείο (Έτος ίδρυσης)
Καρδίτσα	Μουσείο της Πόλης στην Καρδίτσα Λαογραφικό Μουσείο Καναλίων Λαογραφικό Μουσείο Μαυρομματίου Λαογραφικό Μουσείο Ελληνόπυργου Λαογραφική συλλογή Φαναριού (1982) Μουσείο Συλλόγου Πορτίτσας «Το Πνευμα» (1987) Αγροτικό Μουσείο Ιτέας Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης στο Επισκοπικό Μέγαρο Καρδίτσας Μουσείο Υποδημάτων στην Καστανιά Κέντρο Ιστορικών Μελετών Ν. Πλαστήρας στο Μορφοβούνι Μουσείο Χαριλάου Φλωράκη στο Παλαιοζωγλόπι
Λάρισα	Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας (1983) Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Αμπελακίων (2001) Αρχοντικό Σβάρτς του 1787 στα Αμπελάκια (1965) Ιστορικό Αρχείο Αγιάς στο Μεταξοχώρι Λαογραφικό Μουσείο Γεωργάκη Ολύμπιου στο Λιβάδι Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Λάρισας στο κτίριο Πυριτιδαποθήκης Στρατιωτικό Μουσείο Σαρανταπόρου
Μαγνησίας	Λαογραφικό Κέντρο Κίτσου Μακρή στον Βόλο Μουσείο της Πόλης του Βόλου (2014) Ιστορικό – Λαογραφικό Μουσείο Πορταριάς στο Αρχοντικό Ζούλια του 1864 (1995) Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας Πηλίου στο Αρχοντικό Τοπάλη του 1844 στη Μακρινίτσα (1994) Κοινοτικό Κέντρο Παράδοσης και Πολιτισμού Σταγιατών στην οικία Παπαθεολόγου (2012) Τοπικό Μουσείο Μηλέων Λαογραφικό Μουσείο Λαϊκού Λαογραφικό Μουσείο Σκοπέλου στο Αρχοντικό Νικολαΐδη του 1795 Μουσείο Αλοννήσου Κ. & Αγγ. Μαυρίκη Μουσείο Αλ. Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο Αρχοντικό Ζαφειρίου του 1895 στον Άγιο Ονούφριο Μουσείο Θεόφιλου στο Αρχοντικό Κόντου στην Ανακασιά Μουσείο Εθνικής Αντίστασης στη Νέα Ιωνία Βόλου Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Ρεντίνας Χώρος Μνήμης «ΔΡΑΚΕΙΑ 18.12.1943»
Τρικάλων	Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων Μουσείο Ιεράς Μητρόπολης Τρικάλων Μουσείο Ελληνικής Παιδείας Καλαμπάκα Κέντρο Έρευνας – Μουσείο Τσιτσάνη στις Παλιές Φυλακές στα Τρίκαλα Συλλογή της Δημοτικής Φιλαρμονικής Τρικάλων στη Δωροθέα Σχολή Δημοτικό Ιστορικό Αθλητικό Μουσείο Τρικάλων Μουσείο Μουσικής Ιστορίας Τρικάλων Στρατιωτικό Μουσείο Σχολής Μονίμων Υπαξιωματικών Τρικάλων (2016)

(πηγή: ίδια επεξεργασία)

Μια πιο πρόσφατη κατηγορία μουσείων αφορά στην τεχνική και βιομηχανική

⁵⁰ Παραδείγματα μουσείων τέχνης είναι η Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων, το Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσοκογιάννη (Τρίκαλα), το Ατελιέ Δημήτρη Γιολδάση (Καρδίτσα), το Μουσείο – Πινακοθήκη Χρυσούλας Ζωγια (Βόλος) και το Εικαστικό Μουσείο Γλύπτη Νικόλα (Αη Γιώργης Μαγνησίας).

κληρονομιά, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το πρόσφατο Μουσείο Σιτηρών και Αλεύρων στο Μύλο Παππά (Λάρισα), το Βιομηχανικό Μουσείο στον Μύλο Ματσόπουλου και το Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού της Εταιρίας ΚΛΙΑΦΑ (Τρίκαλα), το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα και το Μουσείο Μεταξουργείου Αφών Ετμεκτζόγλου (Βόλος) και το Παραδοσιακό Ελαιοτριβείο Χατζηγιάννη – Εκθετήριο Αγροτικής Οικονομίας (Κατηχώρι Μαγνησίας). Η Θεσσαλία διαθέτει επιπλέον πολλά μικρά ιδιωτικά μουσεία, με ποικίλη θεματολογία⁵¹.

3.3 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΚΑΜΠΟΥ

3.3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κατά την περίοδο της ύστερης τουρκοκρατίας, από τα τέλη του 18^{ου} έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, μεγάλες εκτάσεις αγροτικής γης (τσιφλίκια) στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας και της Ηπείρου βρίσκονταν υπό την κυριαρχία του Αλή Πασά και των υιών του, τα οποία μετά την εξόντωσή τους το 1822 περιήλθαν στον Σουλτάνο⁵². Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με το ιδιόμορφο νομικό καθεστώς που ίσχυε επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπήρχαν διάφορες κατηγορίες γαιών (ιδιόκτητες, δημόσιες, αφιερωμένες σε ιερούς χώρους – βακούφια κ.α.). Στις δημόσιες γαίες όπως αυτές της Θεσσαλίας, η ψιλή κυριότητα παρέμενε στον Σουλτάνο, ο οποίος παραχωρούσε σε τρίτους το δικαίωμα εξουσίασης (ή επικαρπίας) επί αυτών (tesarruf). Εκείνοι με τη σειρά τους ανέθεταν ισόβιο κληρονομικό δικαίωμα καλλιέργειας της γης σε επίμορτους καλλιεργητές, τους κολίγους, με αντάλλαγμα μερίδιο επί της παραγωγής (μορτή)⁵³. Τα τσιφλίκια εκτεινόταν σε πολλές χιλιάδες στρέμματα και κάλυπταν περισσότερο από τα 2/3 των καλλιεργούμενων εκτάσεων της Θεσσαλίας, ενώ εργαζόταν σε αυτά ο μισός αγροτικός πληθυσμός της, περίπου 11.000 οικογένειες (Κλιάφα, 2017· Πατρώνης, 2015). Συνήθως, σε κάθε τσιφλίκι αντιστοιχούσε ένα χωριό

⁵¹ Τέτοια μουσεία είναι το Μουσείο Στρατιωτικής Κτηνιατρικής Υπηρεσίας (Λάρισα), το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλίας (Βόλος), το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Βόλου, το Τυπογραφικό Μουσείο της Εφημερίδας «Θεσσαλία» (Βόλος), το Φωτοκινηματογραφικό Μουσείο Λέσχης Φωτογραφίας και Κινηματογράφου Καρδίτσας, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Μετεώρων και Μουσείο Μανιταριών (Καλαμπάκα) κ.α.

⁵² Τσιφλίκια [tsiflíki] : μεγάλη αγροτική περιοχή ή και ολόκληρο χωριό που ανήκε σε ιδιώτη στην Τουρκοκρατία και όπου δούλευαν υποχρεωτικά οι κολίγοι· (πρβ. *τιμάριο*), β. χαρακτηρισμός μεγάλου αγροκτήματος [τουρκ. çiflik, çiftlik] (διαδικτυακό λεξικό <http://www.greek-language.gr>).

⁵³ Τα τσιφλίκια, αποτελούσαν έναν ιδιότυπο κοινοτικό σχηματισμό και, παράλληλα, μια παραγωγική αντίκλη μονάδα, που εξασφάλιζε αμοιβαία οφέλη τόσο για τον τσιφλικούχο όσο και για τους κολίγους καλλιεργητές (Πατρώνης, 2015). Μεταξύ του γαιοκτήμονα και καλλιεργητή υπήρχε μια σχέση «διαρκούς εταιρίας», ωστόσο η κυριαρχία του πρώτου επί της γης περιοριζόταν ως έναν βαθμό εξαιτίας των δικαιωμάτων του τελευταίου και των απογόνων του στη γη που καλλιεργούσαν (Αρώνη-Τσίχλη, 2003β).

της περιοχής, ενώ από τα περίπου 650 χωριά της Θεσσαλίας, τα 450 ήταν χωριά-τσιφλίκια (Αρώνη-Τσίχλη, 2003α).

Λίγο πριν το 1881, οι Τούρκοι τσιφλικούχοι εκποίησαν την ακίνητη περιουσία τους, προτού την εγκαταλείψουν για να μετακινηθούν σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα τσιφλίκια αγοράστηκαν κατά βάση από εύπορους Έλληνες κεφαλαιούχους της Διασποράς και μάλιστα σε τιμές ευκαιρίας⁵⁴. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος προκάλεσε διαφοροποιήσεις στη μορφή των έως τότε εγγείων σχέσεων και διαμορφώθηκε ένα νέο νομικό καθεστώς για την αγροτική γη, καθώς αποδόθηκε στους γαιοκτήμονες η πλήρης ιδιοκτησία σύμφωνα με το εθνικό νομικό πλαίσιο. Έτσι, έπαψαν να ισχύουν τα, έως τότε, κατοχυρωμένα από το οθωμανικό και τοπικό εθιμικό δίκαιο προνόμια των καλλιεργητών, με αποτέλεσμα αυτοί να μετατραπούν στην πράξη σε απλούς μισθωτές της γης⁵⁵. Παρά το γεγονός ότι η θέση του αγροτικού κόσμου βελτιώθηκε εν μέρει (μείωση φορολογικών βαρών, περιορισμός αυθαιρεσίας κλπ), η μετάβαση στο ελληνικό (βυζαντινορωμαϊκό) δίκαιο προκάλεσε κοινωνική αναταραχή και έφερε στο επίκεντρο το λεγόμενο Θεσσαλικό Ζήτημα, μια συγκεκριμένη πτυχή του Αγροτικού Ζητήματος (Αρώνη-Τσίχλη, 2003α)⁵⁶.

Το Θεσσαλικό Ζήτημα, ως πεδίο κοινωνικής σύγκρουσης ανάμεσα στους μεγαλογαιοκτήμονες και τους κολίγους, απασχόλησε την κοινωνική και πολιτική ζωή της περιοχής, αλλά και ολόκληρης της χώρας, για περισσότερο από τέσσερις δεκαετίες. Η επιδείνωση της θέσης των καλλιεργητών, σε συνδυασμό με την -προστατευτική των μεγάλων ιδιοκτησιών- αγροτική πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων κατά την περίοδο 1881-95, οδήγησαν, ενίοτε, σε αιματηρές συμπλοκές σε χωριά του θεσσαλικού κάμπου⁵⁷. Η σύγκρουση κορυφώθηκε με την εξέγερση των αγροτών στο χωριό Κιλελέρ

⁵⁴ Μεταξύ αυτών ήταν οι Π. Χαροκόπος, Γ. Αβέρωφ, Χρ. Ζωγράφος, Κ. Ζάππας, Αλ. Συγγρός κ.α. (βλ. Παράρτημα Ι).

⁵⁵ Το πρόβλημα ανέκυψε από την πλασματική αναγνώριση των κεκτημένων εμπραγμάτων δικαιωμάτων ως δικαιωμάτων πλήρους ιδιοκτησίας, καθώς οι έως τότε οθωμανικοί τίτλοι έγιναν δεκτοί ως αποδεικτικά στοιχεία πλήρους ιδιοκτησίας των κατόχων τους επί των σχετικών γαιών. Έτσι, η έως τότε εμπράγματη σχέση των κολίγων καλλιεργητών με τη γη μετατράπηκε σε απλή ενοχική σχέση. Για τις νομικές πτυχές του ζητήματος, βλ. Παπαχατζόπουλος, 2016: 97-107.

⁵⁶ Σημειώνεται ότι στην λεγόμενη Παλαιά Ελλάδα, μετά τη σύσταση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830 οι πρώην οθωμανικές ιδιοκτησίες πέρασαν στη δικαιοδοσία του ελληνικού δημοσίου. Η διανομή των γαιών στον αγροτικό πληθυσμό πραγματοποιήθηκε το 1871 -με καθυστέρηση σχεδόν μισού αιώνα- και συνέβαλε στη γέννηση του Αγροτικού Ζητήματος. Το ζήτημα αναζωπυρώθηκε δέκα χρόνια μετά με την ενσωμάτωση των μεγάλων αγροτικών εκτάσεων της Θεσσαλίας όπου κυριαρχούσε η μεγάλη γαιοκτησία, σε αντίθεση με τη νότια Ελλάδα, όπου επικρατούσε παραδοσιακά το σύστημα της οικογενειακής εκμετάλλευσης της γης.

⁵⁷ Αρχικά, το αγροτικό κίνημα δεν διαπνεόταν από κάποιο εκσυγχρονιστικό όραμα, αλλά επιζητούσε την αποκατάσταση της πρότερης κατάστασης. Μόνο σε ύστερη φάση διεκδίκησε την απαλλοτρίωση της γης και τη διανομή της σε ακτήμονες αγρότες (Αρώνη-Τσίχλη, 2003β).

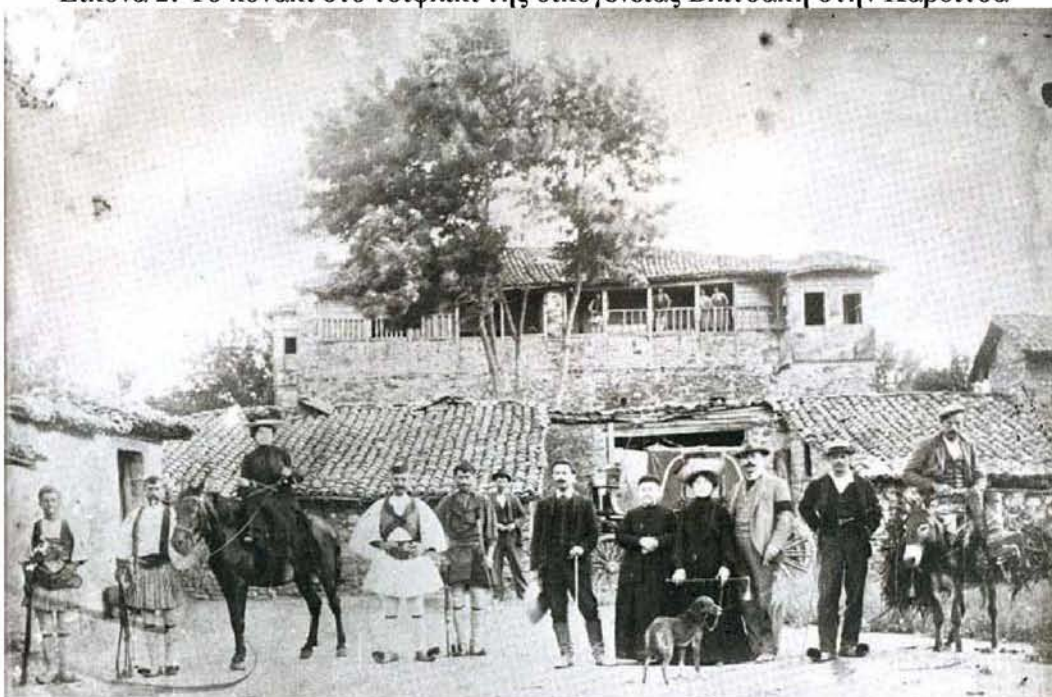
της Λάρισας τον Μάρτιο του 1910, ενώ είχε προηγηθεί η δολοφονία του κεφαλλονίτη δικηγόρου και υποστηρικτή των κολίγων Μαρίνου Αντύπα το 1907. Μετά τα γεγονότα αυτά, το αγροτικό κίνημα απέκτησε πλατειά κοινωνική βάση, καθώς δέχθηκε την ενεργή συμπαράσταση μερίδας της αστικής τάξης και του τύπου και, παράλληλα, υιοθέτησε ηπιότερες μορφές δράσης. Ωστόσο, εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων που έλαβαν χώρα τα επόμενα χρόνια (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Εθνικός Διχασμός, Μικρασιατική Καταστροφή) και των δραματικών επιπτώσεών τους (κυρίως τη μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα περίπου ενός εκατομμυρίου προσφύγων από τη Θράκη και τη Μικρά Ασία), το ζήτημα πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Επιλύθηκε οριστικά μετά το 1923, με την αναγκαστική απαλλοτρίωση των τσιφλικιών από το κράτος και την οριστική απόδοση της γης σε ακτήμονες καλλιεργητές, γηγενείς και πρόσφυγες. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, με την ίδρυση του Υπουργείου Γεωργίας (1917) και της Αγροτικής Τράπεζας (1929), την υλοποίηση εγχειροβελτιωτικών έργων και την εφαρμογή θετικών πολιτικών, βελτιώθηκε περαιτέρω η θέση του αγροτικού κόσμου στη Θεσσαλία και στην υπόλοιπη χώρα.

Τα χωριά-τσιφλίκια που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, διαμορφώθηκαν κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα στη θεσσαλική πεδιάδα, είχαν ιδιαίτερα γνωρίσματα σε επίπεδο κοινωνικής και χωρικής οργάνωσης. Συνήθως, σε κάθε οικισμό, εκτός από τις -λιτής μορφολογίας και πρόχειρης κατασκευής- κατοικίες των κολίγων, υπήρχε το κονάκι του τσιφλικούχου⁵⁸. Το κονάκι, μια λιθόκτιστη αρχοντική κατοικία φρουριακής μορφολογίας, λόγω του μεγέθους του και των αξιόλογων αρχιτεκτονικών και κατασκευαστικών του στοιχείων, δέσποζε στον οικισμό και στη γύρω έκταση αποτελώντας σημείο αναφοράς για κατοίκους και επισκέπτες. Παράλληλα, λειτουργούσε συμβολικά ως προς τον ρόλο του τσιφλικούχου στην περιοχή. Συχνά, διέθετε πυργίσκο που χρησίμευε ως παρατηρητήριο των γύρω γαιών και οικισμών, για λειτουργικούς αλλά και αμυντικούς λόγους. Πλαισιωνόταν περιμετρικά από περίβολο και μικρότερα κτίσματα, που στέγαζαν αποθηκευτικούς χώρους, στάβλους και άλλες βοηθητικές χρήσεις, τα οποία δημιουργούσαν μια περίκλειστη εσωτερική αυλή. Το κονάκι, εκτός από μόνιμη ή περιστασιακή κατοικία του γαιοκτήμονα και της οικογένειάς του, χρησίμευε ως κατοικία του επιστάτη και του υπόλοιπου αναγκαίου

⁵⁸ Κονάκι το [konáki] (λαϊκότρ.) 1. το σπίτι, με την έννοια του καταλύματος, του καταφυγίου, του προσωπικού χώρου. 2. (ιστ.) η κατοικία τοπικού άρχοντα, τσιφλικά. [μσν. κονάκι < τουρκ. konak 'αρχοντικό'] (διαδικτυακό λεξικό <http://www.greek-language.gr>). Ο όρος κονάκι αναφέρεται και σε άλλα κτίρια με χρήση την κατοικία που ανεγέρθηκαν κατά την Τουρκοκρατία σε ολόκληρη την Ελλάδα, ανεξάρτητα της ύπαρξης τσιφλικιού (π.χ. αστικές κατοικίες Οθωμανών αξιωματούχων κ.α.).

προσωπικού, αποτελώντας ουσιαστικά το διοικητικό κέντρο του τσιφλικιού (Εικόνα 2). Τα κονάκια των τσιφλικιών διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, καθώς ορισμένα κατασκευάστηκαν από τους Οθωμανούς τσιφλικούχους και μεταβιβάστηκαν στους ελληνικής καταγωγής ιδιοκτήτες μαζί με τα παρακείμενα τσιφλίκια, ενώ άλλα ανεγέρθηκαν από τους νέους γαιοκτήμονες μετά το 1881. Σήμερα, τυγχάνουν προστασίας από το ΥΠΠΟ, καθώς έχουν χαρακτηριστεί ως μνημεία βάσει των ιδιαίτερων ιστορικών και καλλιτεχνικών γνωρισμάτων τους.

Εικόνα 2: Το κονάκι στο τσιφλίκι της οικογένειας Βλιτσάκη στην Καρδίτσα

(πηγή: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού: 1770-2000, 6^{ος} τόμος)

3.3.2 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΦΑΡΣΑΛΩΝ

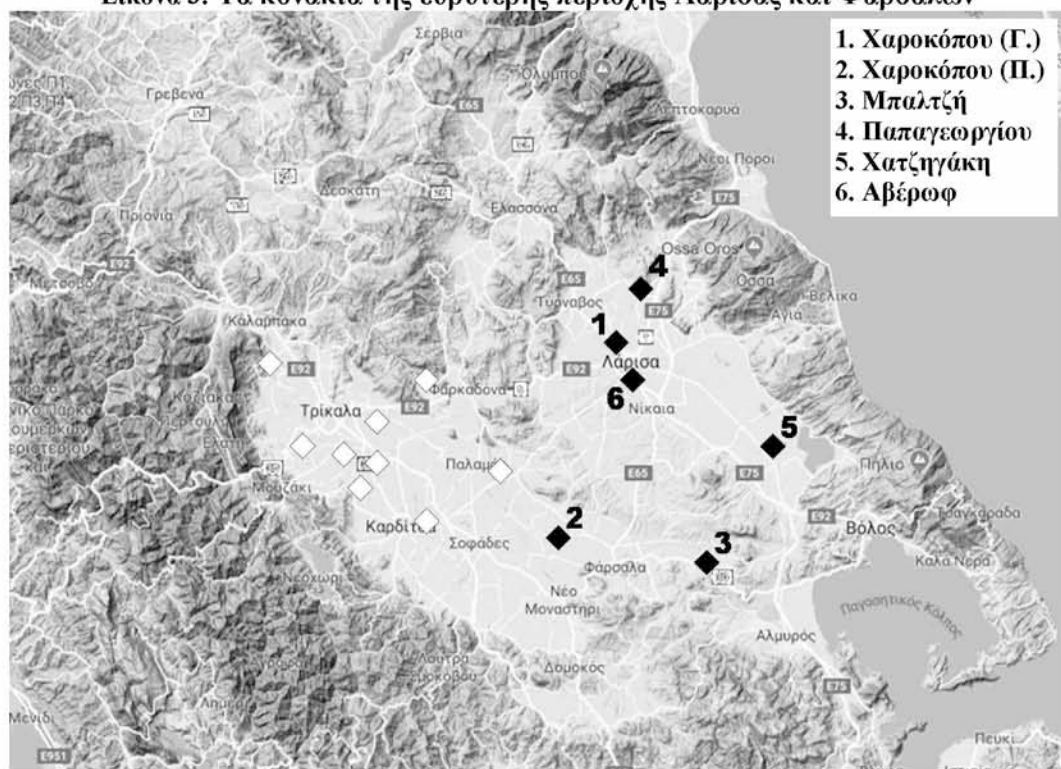
Στην ευρύτερη περιοχή Λάρισας και Φαρσάλων, που ταυτίζεται με την ΠΕ Λάρισας της Περιφέρειας Θεσσαλίας, διασώζονται πέντε από τα κονάκια των τσιφλικιών. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 16 και την Εικόνα 3, αυτά είναι τα Κονάκια Χαροκόπου στη Γιάννουλη, Χαροκόπου στο Πολυνέρι, Μπαλτζή, Παπαγεωργίου και Χατζηγιάκη, τα οποία προστατεύονται από το ΥΠΠΟ. Ωστόσο, κρίθηκε σκόπιμο να περιληφθεί στην εργασία και ένα μη προστατευόμενο κτίριο. Πρόκειται για το Κονάκι Αβέρωφ στη Λάρισα, που αν και κατασκευάστηκε μεταγενέστερα, έχει κοινά χαρακτηριστικά με τα υπόλοιπα κονάκια.

Πίνακας 16: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Λάρισας και Φαρσάλων

Κονάκι	Δήμος	Δημοτική Ενότητα (ΔΕ)	Οικισμός	Πληθυσμός Οικισμού (2011)
Χαροκόπου	Λαρισαίων	Γιάννουλης	Γιάννουλη	7.847
Χαροκόπου	Φαρσάλων	Ενιπέα	Πολυνέρι	289
Μπαλτζή	Φαρσάλων	Πολυδάμαντα	Παλαούμυλος	113
Παπαγεωργίου	Τεμπών	Μακρυχωρίου	Γυρτώνη	74
Χατζηγάκη	Κύελερ	Αρμενίου	Σωτήριο	317
Αβέρωφ	Λαρισαίων	Λάρισα	Λάρισα	144.651

(πηγή: ίδια επεξεργασία)

Εικόνα 3: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Λάρισας και Φαρσάλων

(πηγή: google, ίδια επεξεργασία)

Κονάκι Χαροκόπου (Γιάννουλη)⁵⁹

Το Κονάκι (ή Πύργος) Χαροκόπου βρίσκεται στον οικισμό Γιάννουλη του Δήμου Λαρισαίων, σε απόσταση 2,5 χλμ περίπου από την πόλη της Λάρισας. Ανεγέρθηκε το 1902 από τον εθνικό ευεργέτη Παναγή Χαροκόπο⁶⁰, ο οποίος είχε αποκτήσει πέντε τσιφλίκια στη Θεσσαλία (Γεωργιτσογιάννη, 2000). Λίγο αργότερα, το Κονάκι με το τσιφλίκι της Γιάννουλης μεταβιβάστηκαν στον αδελφό του, Σπυρίδωνα Χαροκόπο⁶¹ και μετέπειτα στους κληρονόμους του τελευταίου. Πλέον, ανήκει σε διαφορετικούς

⁵⁹ Για το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη γίνεται εκτενέστερη αναφορά στη συνέχεια της εργασίας.

⁶⁰ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁶¹ Βλ. Παράρτημα Ι.

ιδιοκτήτες, είναι ακατοίκητο και μισοερειπωμένο.

Πρόκειται για ένα κτιριακό συγκρότημα, που περιβάλλεται από λιθόκτιστο μαντρότοιχο. Στο κέντρο της ιδιοκτησίας βρίσκεται το κτίριο κατοικίας, που πλαισιώνεται βορειοδυτικά από ισόγεια κτίρια αποθηκών και άλλων βοηθητικών χρήσεων. Η κατοικία είναι δώροφη με ημιυπόγειο, τετράκλινη κεραμοσκεπή, μικρούς εξώστες στον πρώτο όροφο και χαρακτηριστικό τριώροφο πύργο στη βόρεια πλευρά, που επικαλύπτεται με δώμα και φέρει επάλξεις. Είναι κατασκευασμένη από επιχρισμένη λιθοδομή, με διακοσμητικά πλαίσια πλίνθων στα ανοίγματα, στις γωνίες και στο διάζωμα μεταξύ ισογείου και ορόφου. Τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης του κτιρίου -συμμετρία κάτοψης, πρόσοψης και πίσω όψης ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής διάκριση των όψεων σε βάση – κορμό – στέψη, χρήση διακοσμητικών στοιχείων- αποτελούν γνωρίσματα του ελληνικού νεοκλασικισμού της ίδιας περιόδου. Το 1986 το Κονάκι χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με τον Ν.1469/1950 με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, περιλαμβανομένων των δευτερευόντων κτισμάτων και του περιβάλλοντα χώρου στα όρια της περιφραξής⁶².

Κονάκι Χαροκόπου (Πολυνέρι)⁶³

Το Κονάκι συναντάται στο βόρειο άκρο του οικισμού Πολυνέρι, στη ΔΕ Ενιπέα του Δήμου Φαρσάλων, που απέχει 15 χλμ περίπου από τα Φάρσαλα, 37 χλμ από την Καρδίτσα και 59 χλμ από τη Λάρισα. Κατασκευάστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από την οικογένεια Χαροκόπου, στην οποία ανήκε μεταξύ άλλων το τσιφλίκι του Σιμικλί (Πολυνέρι). Μετέπειτα, το ακίνητο περιήλθε στην ιδιοκτησία του νομικού Αλέξανδρου Πάντου⁶⁴, ενώ το 1986 αγοράστηκε από τον σημερινό ιδιοκτήτη Δρ. Παναγιώτη Κυζεριδη (Νούλα, 2012).

Το κτιριακό σύνολο βρίσκεται σε ιδιοκτησία έκτασης 20 περίπου στρεμμάτων με λιθόκτιστη περίφραξη, η οποία διασώζεται τμηματικά. Αποτελείται από το κτίριο κατοικίας στο κέντρο και έξι μονώροφα κτίσματα περιμετρικά (αποθήκες, οικήματα

⁶² Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. Γ/30331/1944/3-1-1986 (ΦΕΚ 32/Β/1986): «παρουσιάζει μεγάλο αρχιτεκτονικό και μορφολογικό ενδιαφέρον, αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα αστικής αρχιτεκτονικής των αρχών του 20^{ου} αιώνα στον κάμπο της Θεσσαλίας και παρέχει μαρτυρία για τις συνθήκες ζωής και εργασίας ορισμένου χρόνου, καθώς και για τις συνθήκες ζωής και εργασίας ορισμένου μέρους του πληθυσμού».

⁶³ Γνωστό επίσης ως Κονάκι Κυζεριδη, από τον σημερινό ιδιοκτήτη Δρ. Παναγιώτη Κυζεριδη, πρώην πανεπιστημιακό και διπλωμάτη με καταγωγή από το Πολυνέρι (www.farsala.gr).

⁶⁴ Βλ. Παράρτημα Ι.

διαμονής εργατών και κατοικία διαχειριστή ή κτίριο της επιστασίας), τα οποία σήμερα είναι κενά και ερειπωμένα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 το κυρίως κτίριο ανακατασκευάστηκε και πλέον χρησιμοποιείται ως θερινή κατοικία του ιδιοκτήτη. Στη σημερινή του μορφή, είναι διώροφο με ημιυπόγειο, στέγη, εξώστη στον όροφο στην πρόσοψη και τριώροφο πύργο στην πίσω όψη, που φέρει τετράκλινη κεραμοσκεπή. Έχει κατασκευαστεί με τοιχοποιία από επιχρισμένη λιθοδομή, με διακοσμητικά πλαίσια πλίνθων στα ανοίγματα. Στη μορφολογία του κτιρίου -συμμετρικός σχεδιασμός κάτοψης και όψεων, τριμερής διάκριση των όψεων, επιμέρους διακοσμητικά στοιχεία- αναγνωρίζονται στοιχεία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής. Το Κονάκι χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το 1999, σύμφωνα με τον Ν.1469/1950⁶⁵. Αντικείμενο προστασίας είναι τα κτίρια με τον περιβάλλοντα χώρο τους στα όρια της ιδιοκτησίας.

Κονάκι Μπαλτζή

Το Κονάκι Μπαλτζή βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων της ΔΕ Πολυδάμαντα του Δήμου Φαρσάλων, στο κέντρο του Παλαιόμυλου, σε απόσταση 21 χλμ περίπου από τα Φάρσαλα και 65 χλμ από τη Λάρισα. Ανεγέρθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον γαιοκτήμονα της περιοχής Νικόλαο Μπαλτζή (Νούλα, 2012). Μεταγενέστερα, περιήλθε σε διάφορους ιδιοκτήτες, ενώ συνεχίζει να αποτελεί ιδιωτική περιουσία έως σήμερα⁶⁶. Ωστόσο, είναι σχεδόν ερείπιο καθώς έχει εγκαταλειφθεί.

Αν και αρχικά το Κονάκι περιλάμβανε περισσότερα κτίρια, σήμερα διασώζεται μόνο το κεντρικό κτίριο κατοικίας, το οποίο έχει ορθογώνια κάτοψη, είναι διώροφο με επικάλυψη κεραμοσκεπής και φέρει προστώο στην πρόσοψη, που σχηματίζει εξώστη στον επίπεδο του πρώτου ορόφου. Η εξωτερική τοιχοποιία του είναι κατασκευασμένη από επιχρισμένη λιθοδομή, με ορθογωνισμένους γωνιόλιθους και διακοσμητική πλινθοδομή στα πλαίσια θυρών και παραθύρων. Η μορφολογία του κτιρίου -συμμετρική οργάνωση κάτοψης και όψεων ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής διάκριση των όψεων, επιμέρους διακοσμητικά στοιχεία (π.χ. αέτωμα της στέγης στην πρόσοψη)- παραπέμπει στην ελληνική νεοκλασική αρχιτεκτονική. Το Κονάκι Μπαλτζή

⁶⁵ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠΓ/2409/35241/12-7-1999 (ΦΕΚ 1566/Β/1999): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα τσιφλικόσπιτου, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στις αρχές του αιώνα μας, στην περιοχή της Θεσσαλίας. Επίσης είναι συνδεδεμένο με τον αγώνα των Κολλήγων της Θεσσαλίας για δικαιότερη κατανομή της γης και επομένως αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της περιοχής».

⁶⁶ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 984/Β/2000), ως ιδιοκτήτης αναφέρεται ο Αχιλλέας Βασιλείου.

χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το 2000, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950 και του Ν.2039/1992⁶⁷. Με την απόφαση, εκτός από το κτίριο, προστατεύεται και ο περιβάλλον χώρος στα όρια της ιδιοκτησίας.

Κονάκι Παπαγεωργίου

Το Κονάκι βρίσκεται στα βόρεια της ΠΕ Λάρισας, στο κέντρο της Γυρτώνης -γνωστής παλαιότερα ως Μπάκραйна- του Δήμου Τεμπών, που απέχει 17 χλμ περίπου από τη Λάρισα. Ανεγέρθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τσιφλικούχο της περιοχής, ενώ το 1912 αγοράστηκε από τον επιχειρηματία Γεώργιο Παπαγεωργίου⁶⁸ από τον Βόλο, μαζί με έκταση 36.000 στρεμμάτων. Ο Παπαγεωργίου ίδρυσε το πρότυπο «Αγρόκτημα Μπάκραйнаς», όπου εφαρμοζόταν καινοτόμες μέθοδοι αγροτικής καλλιέργειας, και κατασκεύασε νέα κτίρια όπως αποθήκες, σχολείο κ.α. Σήμερα, το Κονάκι ανήκει σε νέους ιδιοκτήτες αλλά παραμένει ερειπωμένο⁶⁹.

Το κτιριακό σύνολο, που περιβάλλεται τμηματικά από λιθόκτιστη περίφραξη, αποτελείται από το κεντρικό κτίριο κατοικίας και βοηθητικά κτίσματα (αποθήκες). Η κατοικία είναι τριώροφη ορθογώνιου περιγράμματος, φέρει εξώστη στον τελευταίο όροφο και στεγαζόταν με τετράκλινη κεραμοσκεπή. Η εξωτερική τοιχοποιία της είναι κατασκευασμένη από επιχρισμένη λιθοδομή με ορθογωνισμένους γωνιόλιθους στο επίπεδο του ισογείου, παραστάδες στα πλαίσια των ανοιγμάτων και διακοσμητικά γείσα μεταξύ των ορόφων. Τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης, στα οποία διακρίνονται οι αρχές του νεοκλασικισμού, είναι η συμμετρία της κάτοψης και των όψεων, η τριμερής οργάνωση των όψεων σε βάση – κορμό – στέψη και η χρήση επιμέρους μορφολογικών στοιχείων, όπως γείσα και παραστάδες. Το Κονάκι προστατεύεται σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, αφού χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το 1999 με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, ενώ αντικείμενο προστασίας είναι ολόκληρο το κτιριακό συγκρότημα⁷⁰.

⁶⁷ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1023/37589/19-7-2000 (ΦΕΚ 984/Β/2000): «αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα τσιφλικόσπιτου των αρχών του 20^{ου} αιώνα στην περιοχή της Θεσσαλίας και αξιόλογο αρχιτεκτονικό αγροτικό σύνολο. Είναι επίσης συνδεδεμένο με την ιστορία της περιοχής και τον αγώνα των αγροτών – κολίγων για την απαλλοτρίωση και τη διανομή του Θεσσαλικού κάμπου».

⁶⁸ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁶⁹ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 1269/Β/1999), ως ιδιοκτήτες αναφέρονται απόγονοι της οικογένειας Παπαγεωργίου (Στυλιανός, Μαρία και Γεώργιος Παπαγεωργίου και Θέτις, Γεωργία και Κωνσταντίνος Βοϊβόδα).

⁷⁰ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1958/27442/7-6-1999 (ΦΕΚ 1269/Β/1999): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα αγροτικής εγκατάστασης (τσιφλικιού) του δεύτερου

Κονάκι Χατζηγάκη

Το Κονάκι Χατζηγάκη βρίσκεται εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου Κιλελέρ, στο νότιο άκρο του οικισμού Σωτήριο της ΔΕ Αρμενίου, σε απόσταση 31 χλμ περίπου από την πόλη της Λάρισας. Ανεγέρθηκε πιθανόν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και έως σήμερα αποτελεί ιδιωτική περιουσία⁷¹. Ωστόσο δεν κατοικείται πλέον, με αποτέλεσμα να έχει υποστεί μεγάλες υλικές ζημιές λόγω της εγκατάλειψης και της ανεξέλεγκτης βλάστησης.

Το Κονάκι αποτελείται από το κτίριο κατοικίας, το οποίο χωροθετείται στο κέντρο της ιδιοκτησίας, και ένα διπλανό -πλέον ερειπωμένο- λιθόκτιστο κτίσμα. Η κατοικία είναι διώροφη με ορθογώνια κάτοψη και επικαλύπτεται με τετράκλινη στέγη με κεραμίδια. Ένα εξωτερικό κλιμακοστάσιο, που σχηματίζει εξώστη στο επίπεδο του πρώτου ορόφου, οδηγεί στην κεντρική είσοδο του κτιρίου. Το υλικό κατασκευής της εξωτερικής τοιχοποιίας είναι επιχρισμένη λιθοδομή, με διακοσμητικά στοιχεία όπως παραστάδες στις γωνίες, διάζωμα μεταξύ των ορόφων και γείσο. Η αρχιτεκτονική σύνθεση και η μορφολογία του κτιρίου (συμμετρία της κάτοψης, συμμετρία των όψεων ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής οργάνωση των όψεων, χρήση διακοσμητικών στοιχείων) παραπέμπουν στον ελληνικό νεοκλασικισμό. Το Κονάκι Χατζηγάκη χαρακτηρίστηκε ως μνημείο το 2005 με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.3028/2002⁷². Στην υπουργική απόφαση χαρακτηρισμού όμως δεν γίνεται αναφορά στον περιβάλλοντα χώρο του κτιρίου ή σε άλλα κτίσματα.

Κονάκι Αβέρωφ

Το Κονάκι Αβέρωφ, που είναι ενταγμένο στον αστικό ιστό της Λάρισας, βρίσκεται στην οδό Ανδρόνικου στη συνοικία Νέα Πολιτεία. Κατασκευάστηκε περίπου στα μέσα του 20^{ου} αιώνα για να αντικαταστήσει το κονάκι των αρχών του 20^{ου} αιώνα, το οποίο δεν έχει διασωθεί. Επομένως, δεν έχει χαρακτηριστεί ως μνημείο ούτε έχει κηρυχθεί διατηρητέο από τα αρμόδια υπουργεία. Ιδιοκτήτης του αρχικού κτίσματος ήταν ο

μισού του περασμένου αιώνα. Είναι άμεσα συνδεδεμένο με τους αγώνες του αγροτικού κινήματος της Θεσσαλίας των αρχών του αιώνα μας και ως εκ τούτου αποτελεί σημείο αναφοράς συνδεδεμένο με τις ιστορικές μνήμες των κατοίκων της περιοχής. Είναι επίσης σημαντικό για τη μελέτη της αρχιτεκτονικής εξέλιξης στην περιοχή της Θεσσαλίας».

⁷¹ Σύμφωνα με την απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 451/Β/2005), ιδιοκτήτης είναι ο Αθανάσιος Χατζόπουλος.

⁷² Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΝΕΣΑΚ/77420/1845/18-3-2005 (ΦΕΚ 451/Β/2005): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα Τσιφλικόσπιτου του Κάμπου της Θεσσαλίας, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Επί πλέον έχει άμεση σύνδεση με το αγροτικό ζήτημα της Θεσσαλίας και του αγώνα των αγροτών κολίγων για την απαλλοτρίωση των Τσιφλικιών και την απόδοσή τους στους φυσικούς δικαιούχους, που ήταν κολίγοι αγρότες του Θεσσαλικού κάμπου».

εθνικός ευεργέτης Γεώργιος Αβέρωφ⁷³, ο οποίος απέκτησε μεγάλες εκτάσεις γης στην ευρύτερη περιοχή και χρηματοδότησε την ίδρυση Γεωργικής Σχολής στη Λάρισα. Μεταγενέστερα, κατοικήθηκε από απογόνους της ίδιας οικογένειας, όπως ο Αναστάσιος Αβέρωφ⁷⁴, ενώ πλέον ανήκει στον Δήμο Λαρισαίων.

Αποτελείται από δύο διώροφα κτίρια κατοικίας, τα οποία συνδέονται με ισόγειο βοηθητικό κτίσμα αποθηκευτικών χώρων. Τα δύο κτίρια στεγάζονται με δίκλινες κεραμοσκεπές, φέρουν εξώστες στον όροφο και είναι κατασκευασμένα από σκελετό σκυροδέματος με πλήρωση από τσιμεντόλιθους και οπτοπλινθοδομή. Η μορφολογία τους είναι λιτή, χωρίς διακοσμητικά στοιχεία, και παραπέμπει στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Σήμερα, σε τμήμα του δυτικού κτιρίου στεγάζονται δραστηριότητες του τοπικού πολιτιστικού συλλόγου, ενώ το υπόλοιπο συγκρότημα δεν χρησιμοποιείται και έχει υποστεί φθορές.

Το 2015 προκηρύχτηκε από τον Δήμο Λαρισαίων αρχιτεκτονικός διαγωνισμός ιδεών με θέμα τη συντήρηση – επανακατασκευή – επανάχρηση του κτιρίου⁷⁵. Ο διαγωνισμός στόχευε στη δημιουργία ενός πολυχώρου που θα προάγει τον πολιτισμό, την αναψυχή και την κοινωνική επαφή, στην προβολή της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορίας και, παράλληλα, στην περιβαλλοντική αναβάθμιση του δημόσιου χώρου. Το κτιριολογικό πρόγραμμα περιλάμβανε μεταξύ άλλων αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων, χώρο ΚΑΠΗ και γραφεία διοίκησης του συγκροτήματος⁷⁶.

3.3.3 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Τα κονάκια των τσιφλικιών της περιόδου 19^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα που διασώζονται στην ευρύτερη περιοχή των Τρικάλων και της Καρδίτσας, εντός των διοικητικών ορίων των ΠΕ Τρικάλων και ΠΕ Καρδίτσας της Περιφέρειας Θεσσαλίας, είναι εννέα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 17 και την Εικόνα 4, πρόκειται για τα Κονάκια Ζουρνατζή,

⁷³ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁷⁴ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁷⁵ Το 2016, το πρώτο βραβείο του διαγωνισμού απονεμήθηκε στην πρόταση του αρχιτέκτονα μηχανικού Σπ. Μουντρίχα Σύμφωνα με το πρακτικό της κριτικής επιτροπής, η πρόταση χειρίζεται με ιδιαίτερη ευαισθησία τη διαβάθμιση των χωρικών ποιοτήτων μεταξύ κλειστού και υπαίθριου χώρου και ταυτόχρονα αναδεικνύει τα ιστορικά προϋπάρχοντα τμήματά του συγκροτήματος με τρόπο λιτό και σαφή, δημιουργώντας ένα σύγχρονο μορφολογικά κτίριο. Διαθέσιμο <http://www.sadas-pea.gr/wp-content/uploads/2016/04/sigkentrotikopraktiko_konaki.pdf>

⁷⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. αριθ. 21424/30-3-2015 προκήρυξη του Δ. Λαρισαίων. Διαθέσιμο http://www.larissa-dimos.gr/images/dataold/pdf/%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%9A%CE%97%CE%A1%CE%A5%CE%9E%CE%97_%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%91%CE%9A%CE%99.pdf

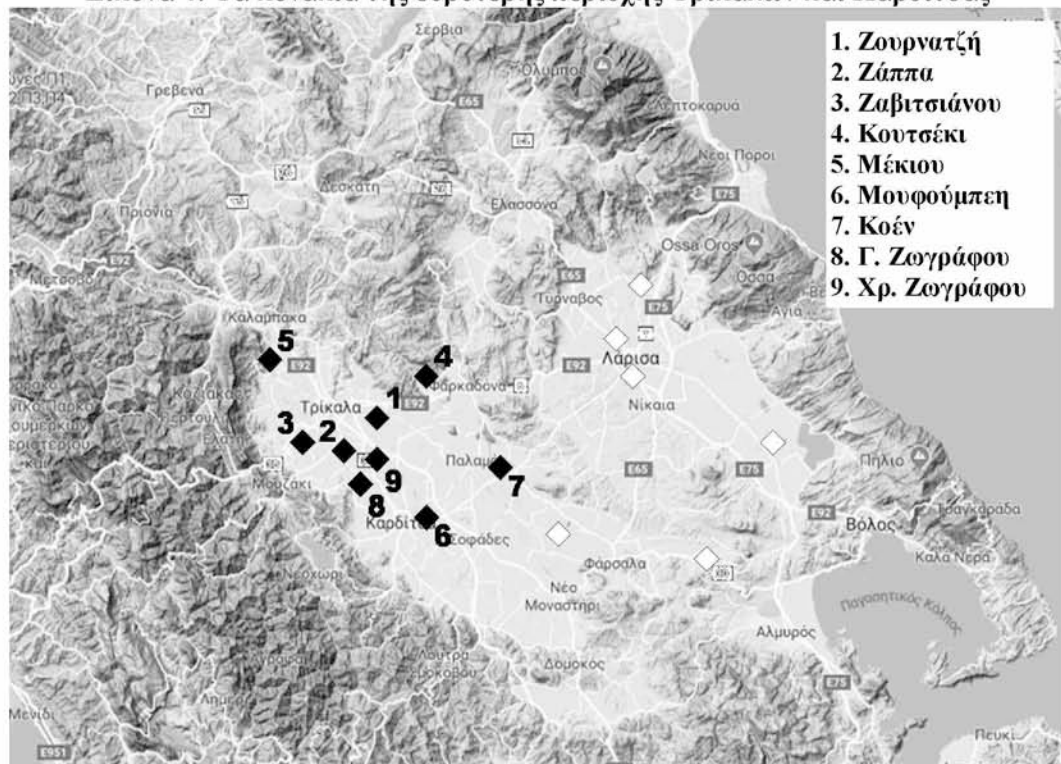
Ζάππα, Ζαβιτσιάνου, Κουτσέκι και Μέκιου (ΠΕ Τρικάλων) και Μουφούμπεη, Κοέν, Γ. Ζωγράφου και Χρ. Ζωγράφου (ΠΕ Καρδίτσας), τα οποία έχουν υπαχθεί σε καθεστώς προστασίας από το ΥΠΠΟ. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά τα ιστορικά, χωρικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

Πίνακας 17: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων και Καρδίτσας

Κονάκι	Δήμος	Δημοτική Ενότητα (ΔΕ)	Οικισμός	Πληθυσμός οικισμού (2011)
Ζουρνατζή	Τρικκαίων	Εστιαιώτιδας	Πατουλιά	511
Ζάππα	Τρικκαίων	Μεγ. Καλυβίων	Μεγ. Καλύβια	1.849
Ζαβιτσιάνου	Πύλης	Γόμφων	Πηγή	1.227
Κουτσέκι	Φαρκαδόνας	Οιχαλίας	Οιχαλία	2.357
Μέκιου	Καλαμπάκας	Βασιλικής	Περιστερά	201
Μουφούμπεη	Καρδίτσας	Κάμπου	Πρόδρομος	811
Κοέν	Παλαμά	Φύλλου	Αστρίτσα	116
Γ. Ζωγράφου	Μουζακίου	Μουζακίου	Λαζαρίνα	437
Χρ. Ζωγράφου	Μουζακίου	Παμίσου	Αγναντερό	1.764

(πηγή: ίδια επεξεργασία)

Εικόνα 4: Τα κονάκια της ευρύτερης περιοχής Τρικάλων και Καρδίτσας

(πηγή: google, ίδια επεξεργασία)

Κονάκι Ζουρνατζή

Το Κονάκι Ζουρνατζή είναι ίσως το πιο γνωστό από τα κονάκια της περιοχής⁷⁷. Βρίσκεται στα νοτιοανατολικά του οικισμού Πατουλιά της ΔΕ Εστιαιώτιδας του Δήμου Τρικκαίων και απέχει 11 χλμ περίπου από τα Τρίκαλα. Κατασκευάστηκε το 1903 και, αρχικά, ανήκε στον τσιφλικούχο της περιοχής Κωνσταντίνο Ζουρνατζή. Μετέπειτα, περιήλθε σε απογόνους της ίδιας οικογένειας και έως σήμερα αποτελεί ιδιωτική περιουσία⁷⁸. Έχει όμως υποστεί μεγάλες φθορές, καθώς είναι πλέον ακατοίκητο.

Το Κονάκι αποτελείται από δύο κτίρια, το κεντρικό κτίριο κατοικίας και το βοηθητικό κτίσμα που στέγαζε αποθήκες και στάβλο, τα οποία έχουν κατασκευαστεί από εμφανή λιθοδομή. Η κατοικία είναι διώροφη, ορθογώνιας κάτοψης, στεγάζεται με τετράκλινη κεραμοσκεπή και έχει εξωτερικό λιθόκτιστο κλιμακοστάσιο και χαγιάτι στο επίπεδο του ορόφου. Στην βόρεια πλάγια όψη βρίσκεται τριώροφος πύργος με πολυγωνικό περίγραμμα, που φέρει στέγη με κεραμίδια. Τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης του κτιρίου -έλλειψη συμμετρίας στην κάτοψη και τις όψεις, τοξωτά ανοίγματα, λιτή μορφολογία χωρίς ιδιαίτερα διακοσμητικά στοιχεία- παραπέμπουν περισσότερο στην φρουριακή ή οχυρωματικά αρχιτεκτονική, χωρίς νεοκλασικές επιρροές. Το 1985 το Κονάκι Ζουρνατζή χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950, με αντικείμενο προστασίας τόσο το κυρίως κτίριο, όσο και το δευτερεύον κτίσμα⁷⁹.

Κονάκι Ζάππα

Το Κονάκι βρίσκεται στο χωριό Μεγάλα Καλύβια της ομώνυμης ΔΕ του Δήμου Τρικκαίων, σε απόσταση 8,5 χλμ από την πόλη των Τρικάλων. Ανεγέρθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και ανήκε αρχικά στον Βελή Πασά⁸⁰, ο οποίος κατείχε μεγάλες εκτάσεις γης στη Θεσσαλία, ενώ χρησιμοποιήθηκε και ως κατοικία του Οθωμανού διοικητή της περιοχής. Μετά το 1881 περιήλθε στην ιδιοκτησία του εθνικού ευεργέτη Κωνσταντίνου

⁷⁷ Το Κονάκι είναι γνωστό από την ελληνική κινηματογραφική ταινία «Το χόμα βάφτηκε κόκκινο» (1965), τα γυρίσματα της οποίας πραγματοποιήθηκαν στο κτίριο και την γύρω περιοχή. Η ταινία, σε παραγωγή Φίνος-Φιλμ, Δαμασκηνός-Μιχαηλίδης και σκηνοθεσία Β. Γεωργιάδη, συμμετείχε ανεπίσημα στο Φεστιβάλ Καννών το 1966 και ήταν υποψηφία για Όσκαρ καλύτερης ξενόγλωσσης ταινίας το ίδιο έτος (<http://finosfilm.com/movies/view/86>)

⁷⁸ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 619/Β/1985), ως ιδιοκτήτης αναφέρεται ο Αναστάσιος Ζουρνατζής.

⁷⁹ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. Γ/2709/43974/13-9-1985 (ΦΕΚ 619/Β/1985): «αποτελεί ένα από τα αξιολογότερα και αντιπροσωπευτικότερα δείγματα παραδοσιακού πυργόσπιτου του Θεσσαλικού κάμπου» και «αποτελεί μαρτυρία της κοινωνικής οργάνωσης της Θεσσαλίας στις αρχές του αιώνα».

⁸⁰ Βλ. Παράρτημα Ι.

Ζάππα⁸¹, ο οποίος αγόρασε δεκαπέντε τσιφλίκια στην περιοχή Τρικάλων και Καρδίτσας συνολικής έκτασης 200.000 στρεμμάτων (Μαγόπουλος, 2002). Μετέπειτα, αποκτήθηκε από την τότε Κοινότητα Μεγάλων Καλυβίων και, πλέον, ανήκει στον Δήμο Τρικκαίων, ενώ έχει ανακαινιστεί και στεγάζει το Λαογραφικό Μουσείο και τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Μεγάλων Καλυβίων από το 1976.

Από το αρχικό κτιριακό συγκρότημα, διασώζεται μόνο το κτίριο κατοικίας. Στη σημερινή του μορφή έχει κάτοψη σχήματος Γ, είναι διώροφο με ημιυπόγειο και επικάλυψη κεραμοσκεπής. Η κεντρική είσοδος είναι προσβάσιμη μέσω εξωτερικού κλιμακοστασίου, που οδηγεί σε εξώστη στο επίπεδο του υπερυψωμένου ισογείου. Το υλικό κατασκευής της εξωτερικής τοιχοποιίας είναι η επιχρισμένη λιθοδομή, με διακοσμητικά πλαίσια στα ανοίγματα. Η χρονολογία κατασκευής του κτιρίου και τα μορφολογικά του στοιχεία -έλλειψη συμμετρίας στην κάτοψη και τις όψεις, έλλειψη διακοσμητικών στοιχείων- το εντάσσουν στα κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Το Κονάκι Ζάππα προστατεύεται σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, αφού χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το 1995, χωρίς ωστόσο να αναφέρεται ο περιβάλλον χώρος του⁸².

Κονάκι Ζαβιτσιάνου

Το Κονάκι βρίσκεται στον οικισμό Πηγή (γνωστού παλαιότερα ως Μεγάλη Πουλιάνα) της ΔΕ Γόμφων του Δήμου Πύλης, επί της Εθνικής Οδού Άρτας – Τρικάλων, σε απόσταση 10 χλμ περίπου από την Πύλη και 9 χλμ από τα Τρίκαλα. Κατασκευάστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και το 1883 περιήλθε στην ιδιοκτησία του γαιοκτήμονα Κωνσταντίνου Τσιτσόπουλου, όπως μαρτυρά εντοιχισμένη επιγραφή στην κεντρική είσοδο του κτιρίου⁸³. Λίγα χρόνια αργότερα, μεταβιβάστηκε μαζί με αγροτικές εκτάσεις από τον Τσιτσόπουλο στον γαμπρό και συνέταιρό του, πολιτικό Κωνσταντίνο Ζαβιτσιάνο. Μεταγενέστερα, περιήλθε σε άλλους ιδιοκτήτες, ενώ το 2003 αγοράστηκε από τον τότε Δήμο Γόμφων (ήδη Δήμο Πύλης)⁸⁴. Ωστόσο, η αξιοποίησή δεν έχει πραγματοποιηθεί ως σήμερα με αποτέλεσμα να παραμένει κενό και να διατηρείται σε

⁸¹ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁸² Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1092/22585/4-4-1995 (ΦΕΚ 462/Β/1995): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα τσιφλικόσπιτου στον κάμπο της Θεσσαλίας από τα ελάχιστα που έχουν διατηρηθεί για να θυμίζουν την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των κατοίκων της περιόδου εκείνης, σημαντικό και για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής».

⁸³ Σύμφωνα με την απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 66/Β/1986), στην επιγραφή αναγράφεται: «ΑΙ ΕΠΑΥΛΕΙΣ ΠΟΥΛΙΑΝΑ ΚΑΙ ΓΟΥΡΤΖΗ ΗΓΟΡΑΣΘΗΣΑΝ ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ ΕΤΕΙ 1893 ΜΑΪΟΥ 31».

⁸⁴ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 66/Β/1986), ως ιδιοκτήτρια αναφέρεται η Μαρίνα Δερβέναγα.

κακή κατάσταση.

Το μνημείο αποτελείται από το κτίριο κατοικίας, που χωροθετείται στο κέντρο της ιδιοκτησίας και περιβάλλεται τμηματικά από λιθόκτιστη περίφραξη. Είναι διώροφο με ημιυπόγειο και στέγη, με ορθογώνιο περίγραμμα στο ισόγειο, που στο επίπεδο του πρώτου ορόφου υποχωρεί τμηματικά ώστε να σχηματιστεί βατό δώμα στην πρόσοψη. Έχει κατασκευαστεί από επιχρισμένη λιθοδομή, χωρίς ιδιαίτερα διακοσμητικά στοιχεία, και στεγάζεται με τετράκλινη κεραμοσκεπή. Στα αρχιτεκτονικά και κατασκευαστικά του στοιχεία -έλλειψη συμμετρίας στην κάτοψη και στις περισσότερες όψεις, λιτή μορφολογία-, δεν διακρίνονται επιρροές της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής. Το 1986 το Κονάκι Ζαβιτσιάνου χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, περιλαμβανομένης και της εξωτερικής περίφραξης⁸⁵.

Κονάκι Κουτσέκι

Το Κονάκι Κουτσέκι χωροθετείται στο κέντρο του χωριού Οιχαλία (αλλιώς Νεοχώρι) του Δήμου Φαρκαδόνας, που απέχει 24 χλμ περίπου από τα Τρίκαλα και 48 χλμ από τη Λάρισα. Κατασκευάστηκε το 1903 από τον γαιοκτήμονα, τραπεζίτη και εθνικό ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφο⁸⁶, ο οποίος μετά το 1881 αγόρασε έντεκα τσιφλίκια στην ευρύτερη περιοχή Τρικάλων και Καρδίτσας, μεταξύ αυτών και το τσιφλίκι Νεοχώρι που άνηκε κάποτε στον Αλή Πασά (Μαγόπουλος, 1999)⁸⁷. Ο Ζωγράφος παραχώρησε το τσιφλίκι με το Κονάκι ως προίκα στην κόρη του Θεανώ, σύζυγο του πολιτικού Λεωνίδα Δεληγιώργη⁸⁸. Μεταγενέστερα, περιήλθε σε άλλους ιδιοκτήτες, ενώ σήμερα είναι ακατοίκητο και έχει υποστεί σημαντικές φθορές⁸⁹.

Αποτελείται από το κτίριο κατοικίας, το οποίο περιβάλλεται από μαντρότοιχο, έχει κάτοψη σχήματος Γ, είναι διώροφο με ημιυπόγειο και τετράκλινη στέγη από κεραμίδια και έφερε μικρό εξώστη στην όροφο στην πρόσοψη, που δεν διασώζεται. Στην πλάγια

⁸⁵ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/34/288/17-1-1986 (ΦΕΚ 66/Β/1986): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα αρχιτεκτονικής του περασμένου αιώνα, μοναδικό στην Πηγή Τρικάλων, απαραίτητο για τη μελέτη της εξέλιξης της αρχιτεκτονικής στην περιοχή αυτή. Επίσης αποτελεί σημείο αναφοράς συνδεδεμένο με την μνήμη των κατοίκων της περιοχής».

⁸⁶ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁸⁷ Πρόκειται για τα τσιφλίκια Λαζαρίνα, Γελάνθη, Μαυρομμάτι, Καπά, Χάρμαινα, Μεσδάνι, Παλαιοχώρι, Κουπρεντζί, Γριζάνο, Νεοχώρι και Ζάρκο, από τα οποία τα πέντε πρώτα αποτελούσαν ενιαία έκταση 50.000 στρεμμάτων, που περιλάμβανε εκτός από αγροτικές και δασικές εκτάσεις (Μαγόπουλος, 1999).

⁸⁸ Βλ. Παράρτημα Ι.

⁸⁹ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 824/Β/1997), ως ιδιοκτήτες αναφέρονται οι κληρονόμοι Σακελαρίου.

όψη υπάρχει μεταγενέστερη προσθήκη εξώστη από σκυρόδεμα. Το λιθόκτιστο κτίριο δεν έχει επιχρισθεί, ενώ φέρει ορθογωνισμένους γωνιόλιθους και διακοσμητικά πλαίσια στα ανοίγματα της κύριας όψης. Στα μορφολογικά του στοιχεία -συμμετρικός σχεδιασμό πρόσοψης και πλάγιας όψης ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής διάκριση των όψεων, διακοσμητικά στοιχεία- διακρίνονται οι βασικές αρχές του νεοκλασικισμού. Το Κονάκι Κουτσέκι χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950, με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού που εκδόθηκε το 1997⁹⁰. Αντικείμενο προστασίας είναι το κτίριο και ο περιβάλλον χώρος του στα όρια της ιδιοκτησίας.

Κονάκι Μέκιου

Το Κονάκι, γνωστό και ως Κούλια του Μέκιου, βρίσκεται στον Δήμο Καλαμπάκας, εντός του οικισμού Περιστέρα της ΔΕ Βασιλικής, σε απόσταση 10 χλμ από την Καλαμπάκα και 19 χλμ περίπου από τα Τρίκαλα. Κατασκευάστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ενώ μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας αγοράστηκε από τον τσιφλικούχο Βασίλειο Μέκιο, μαζί με αγροτικές εκτάσεις στην περιοχή. Σήμερα, συνεχίζει να αποτελεί ιδιωτική περιουσία, αν και πλέον δεν κατοικείται και είναι μισοερειπωμένο.

Αποτελείται από το κτίριο κατοικίας, που χωροθετείται στο κέντρο της περιτοιχισμένης ιδιοκτησίας. Είναι δώροφο με ημιυπόγειο και στέγη με κεραμίδια, ορθογώνιας κάτοψης, ενώ στο επίπεδο του πρώτου ορόφου υπήρχαν εξώστες, που δεν διασώζονται. Έχει κατασκευαστεί με εξωτερική τοιχοποιία από εμφανή λιθοδομή και φέρει διαζώματα από πλίνθους αλλά και διακοσμητικούς ορθογωνισμένους λίθους στα πλαίσια των ανοιγμάτων και στις γωνίες του κτιρίου. Στην αρχιτεκτονική σύνθεση του κτιρίου αναγνωρίζονται χαρακτηριστικά στοιχεία του ελληνικού νεοκλασικισμού, όπως η συμμετρική κάτοψη, η τριμερής διάκριση των όψεων, η συμμετρία ως προς τον κάθετο άξονα και η χρήση διακοσμητικών στοιχείων (πλαίσια ανοιγμάτων, διαζώματα, γωνιόλιθοι). Το Κονάκι Μέκιου προστατεύεται σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, καθώς χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το έτος 1985, χωρίς ωστόσο να γίνεται αναφορά στην

⁹⁰ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2325/29553/26-6-1997 (ΦΕΚ 824/Β/1997): «αποτελεί αξιολογικό και αντιπροσωπευτικό δείγμα τσιφλικόσπιτου του κάμπου της δυτικής Θεσσαλίας, απαραίτητο για τη μελέτη της εξέλιξης της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στον τομέα αυτό. Επίσης, συνδέεται άμεσα με το κοινωνικοοικονομικό σύστημα της εποχής εκείνης και τους αγώνες των αγροτών κολίγων για την απαλλοτρίωση και τη διανομή της γης στους Θεσσαλούς αγρότες».

προστασία του περιβάλλοντα χώρου ή της περιφραξής⁹¹.

Κονάκι Εκρέμ Μπέη (Μουφούμπεη)

Το πιο αξιόλογο ίσως από τα κονάκια της ΠΕ Καρδίτσας, είναι το Κονάκι που συναντάται στο ανατολικό όριο του οικισμού Πρόδρομος, στη ΔΕ Κάμπου του Δήμου Καρδίτσας, που απέχει 5,5 χλμ από την πόλη της Καρδίτσας. Κατασκευάστηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα ως κατοικία του Οθωμανού τσιφλικούχου Εκρέμ Μπέη. Το 1912 περιήλθε στο ελληνικό κράτος και το 1923 παραχωρήθηκε στην Επιθεώρηση Δημόσιας Εκπαίδευσης Καρδίτσας⁹², προκειμένου να στεγαστεί το Δημοτικό Σχολείο του χωριού. Το 1987 το τότε ερειπωμένο κτίριο -οι άνω όροφοι είχαν καταρρεύσει λόγω σεισμού- παραχωρήθηκε από την τοπική κοινότητα στο ΥΠΠΟ, που ολοκλήρωσε την αποκατάσταση και ανακατασκευή του το 1992 (Υπουργείο Πολιτισμού κ.α., 2007). Σήμερα, φιλοξενεί γραφεία και εργαστήρια συντήρησης της Εφορείας Αρχαιοτήτων Καρδίτσας.

Το μνημείο βρίσκεται κεντρικά στην ιδιοκτησία και στη σημερινή του μορφή είναι διώροφο με ημιπόγειο, στεγάζεται με τετράκλινη κεραμοσκεπή, έχει κάτοψη σχήματος σταυρού και χαρακτηριστικό τριώροφο πύργο στη δυτική πλευρά, που φέρει στέγη. Είναι κατασκευασμένο με τοιχοποιία από επιχρισμένους λίθους -αν και στην αρχική του μορφή ήταν ανεπίχριστο- με διακοσμητικά πλαίσια στα ανοίγματα, ορθογωνισμένους γωνιόλιθους στο επίπεδο του ισογείου και διαζώματα μεταξύ των ορόφων. Τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής του σύνθεσης -συμμετρικός σχεδιασμός κάτοψης και όψεων, τριμερής διάκριση των όψεων, επιμέρους διακοσμητικά στοιχεία- παραπέμπουν άμεσα στον ελληνικό νεοκλασικισμό. Το 1986 χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950, με αντικείμενο προστασίας το κτίριο, χωρίς τον περιβάλλοντα χώρο του⁹³.

⁹¹ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1731/27618/7-6-1985 (ΦΕΚ 401/Β/1985): «αποτελεί αξιόλογο αντιπροσωπευτικό δείγμα τσιφλικόσπιτου του περασμένου αιώνα στη Θεσσαλία. Είναι κτίσμα ογκώδες και δεσπόζει σε ολόκληρο το χωριό υποδηλώνοντας την υπεροχή του τσιφλικά σε αντίθεση με τα σπίτια που είχαν οι κολλήγοι της περιοχής» και «έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την ιστορία του τόπου».

⁹² Στην ιδιοκτησία του Ελληνικού Δημοσίου περιήλθε σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.4049/31-1-1912, ενώ στην Επιθεώρηση Δημόσιας Εκπαίδευσης Καρδίτσας μεταβιβάστηκε με το αριθ. 338/28-1-1925 παραχωρητήριο (http://www.dimoskarditsas.gov.gr/?page_id=10160).

⁹³ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/16676/1181/29-4-1986 (ΦΕΚ 392/Β/1986): «αποτελεί αξιόλογο και χαρακτηριστικό δείγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της εποχής της Τουρκοκρατίας στην περιοχή και αποτελεί θέμα μελέτης της για την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των πυργόσπιτων στον κάμπο της Θεσσαλίας».

Κονάκι Κοέν

Το Κονάκι Κοέν βρίσκεται στον Δήμο Παλαμά, στο κέντρο του οικισμού Αστρίτσα της ΔΕ Φύλλου, σε απόσταση 23 χλμ από την Καρδίτσα και 35 χλμ περίπου από τη Λάρισα. Κατασκευάστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα πιθανόν από Οθωμανούς τσιφλικούχους, ενώ κατά την προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881 αγοράστηκε από τον εβραϊκής καταγωγής Ελία Κοέν μαζί με εκτάσεις αγροτικής γης στην περιοχή. Στη δεκαετία του 1920 περιήλθε στην ιδιοκτησία της οικογένειας Καραγιώτα. Έως και σήμερα αποτελεί ιδιωτική περιουσία, ενώ έχει πλέον εγκαταλειφθεί με αποτέλεσμα να παραμένει κενό και ερειπωμένο⁹⁴.

Αποτελείται από το ορθογώνιας κάτοψης διώροφο κτίριο κατοικίας, το οποίο έφερε μικρό ξύλινο εξώστη στην πρόσοψη στο επίπεδο του ορόφου και τετράριχτη στέγη με κεραμίδια, που δεν διασώζονται σήμερα. Το υλικό κατασκευής της εξωτερικής τοιχοποιίας είναι εμφανής λιθοδομή, με απλά λίθινα πλαίσια στα ανοίγματα και λίθινες παραστάδες με τοξωτό ανώφλι στην κεντρική είσοδο. Στα μορφολογικά στοιχεία του κτιρίου -συμμετρική οργάνωση κάτοψης και όψεων ως προς τον κάθετο άξονα- αναγνωρίζονται κάποιες από τις αρχές της ελληνικής νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, ενώ η λιτή και στιβαρή κατασκευή σε συνδυασμό με την έλλειψη πρόσθετων διακοσμητικών στοιχείων παραπέμπουν στη φρουριακή αρχιτεκτονική. Το Κονάκι Κοέν προστατεύεται σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, καθώς χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το έτος 1995, ενώ η απόφαση δεν αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντα χώρου⁹⁵.

Κονάκι Γ. Ζωγράφου

Το Κονάκι Γεωργίου Ζωγράφου βρίσκεται στο χωριό Λαζαρίνα του Δήμου Μουζακίου, σε απόσταση 8 χλμ από το Μουζάκι, 15 χλμ από τα Τρίκαλα και 26 χλμ από την Καρδίτσα. Κατασκευάστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τον εθνικό ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφο. Ο Ζωγράφος μαζί με τους γιους του Σόλωνα και Γεώργιο⁹⁶, δημιούργησαν το 1883 στην περιοχή της Λαζαρίνας μια πρότυπη αγροτοβιομηχανική

⁹⁴ Στην απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 636/Β/1995), ως ιδιοκτήτες αναφέρονται οι κληρονόμοι Αθανασίας και Ελευθερίας Μαργαρίτη Καραγιώτα.

⁹⁵ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1442/29737/15-5-1995 (ΦΕΚ 636/Β/1995): «αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα αρχιτεκτονικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε στο τέλος του περασμένου αιώνα στην περιοχή αυτή και είναι σημαντικό για την μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής. Επίσης αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της περιοχής, αφού συνδέεται άμεσα με τους αγώνες των κολίγων εναντίον των τσιφλικάδων της Θεσσαλίας».

⁹⁶ Βλ. Παράρτημα Ι.

επιχείρηση, με την ίδρυση εργοστασίου για την επεξεργασία τεύτλων και την παραγωγή ζάχαρης, το οποίο όμως έπαψε να λειτουργεί το 1909 (Μαγόπουλος, 1999). Σήμερα, το κονάκι αποτελεί ιδιωτική περιουσία, ενώ μέχρι πρόσφατα στην ιδιοκτησία λειτουργούσε το ιπποφορβείο της εταιρίας «ΠΠΟΤΟΥΡ ΑΕ»⁹⁷.

Το μνημείο αποτελείται από το κεντρικό κτίριο κατοικίας και βοηθητικά κτίσματα. Η κατοικία έχει μη συμμετρική κάτοψη, με τμήματα μονώροφα και δώροφα και φέρει στέγη με σοφίτες, που προοριζόταν για τη διαμονή του προσωπικού. Στη νοτιοδυτική πλευρά βρίσκεται τριώροφος πύργος με πολυγωνικό περίγραμμα και επικάλυψη κεραμοσκεπής. Η εξωτερική τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη από επιχρισμένη λιθοδομή με διακοσμητικές παραστάδες. Η αρχιτεκτονική σύνθεση χαρακτηρίζεται από ασυμμετρία σε επίπεδο κάτοψης, οργάνωσης των όψεων και ογκοπλασίας, ενώ απουσιάζουν εντελώς τα κλασικιστικά διακοσμητικά στοιχεία που συναντώνται σε άλλα κονάκια της ίδιας χρονικής περιόδου. Το Αρχοντικό Γ. Ζωγράφου χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού το 1984, σύμφωνα με τον Ν.1469/1950, χωρίς αναφορά στον περιβάλλοντα χώρο του κτιρίου⁹⁸.

Κονάκι Χρ. Ζωγράφου

Το Κονάκι χωροθετείται στο ανατολικό όριο του Αγναντερού (παλαιότερα γνωστού ως Μεζντάνη) της ΔΕ Παμίσου του Δήμου Μουζακίου, που απέχει 16 χλμ από το Μουζάκι, 17 χλμ από την Καρδίτσα και 12 χλμ περίπου από τα Τρίκαλα. Ανεγέρθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και υπήρξε σαράγιο (έπαυλη) του Βελή Πασά. Μετά το 1881, αγοράστηκε από τον Χρηστάκη Ζωγράφο με το τσιφλίκι της περιοχής. Την περίοδο 1878-82 έζησε εκεί ο ηπειρώτης δημοσιογράφος, συγγραφέας και πολιτικός Χρήστος Χρηστοβασίλης, καθώς εργαζόταν ως γραμματέας του επιστάτη. Αργότερα, από το 1935 έως το 1948, φιλοξένησε το δημοτικό σχολείο του χωριού. Σήμερα, αποτελεί ιδιωτική περιουσία, αν και είναι πλέον κενό και μισογκρεμισμένο⁹⁹.

Το Κονάκι Χρ. Ζωγράφου είναι ένα ορθογώνιου περιγράμματος δώροφο κτίριο, στη

⁹⁷ Σύμφωνα με την απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 94/Β/1985), ιδιοκτήτης είναι ο Αθανάσιος Μπάτζιος.

⁹⁸ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1971/40276/6-8-1984 (ΦΕΚ 94/Β/1985): «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα της αρχιτεκτονικής μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους. Συνδέεται άμεσα με την νεότερη ιστορία μας, όπως του αγροτικού κινήματος και της Εθνικής Αντίστασης και γιατί υπήρξε κατοικία του Γεωρ. Ζωγράφου που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νεώτερη ιστορία μας».

⁹⁹ Σύμφωνα με την απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο (ΦΕΚ 714/Β/1979), ιδιοκτήτης είναι ο Γεώργιος Παπαευθυμίου.

νοτιοδυτική πλευρά του οποίου βρίσκονται τα ερείπια του τριώροφου πύργου. Στην αρχική του μορφή στεγαζόταν με κεραμοσκεπή και είχε λίγα μικρά ανοίγματα στο επίπεδο του ισογείου και περισσότερα μεγαλύτερα στο επίπεδο του πρώτου ορόφου. Είναι κατασκευασμένο από εμφανή λιθοδομή, με λίθινα πλαίσια στα ανοίγματα και τοξωτό ανώφλι στην κεντρική είσοδο στα δυτικά, χωρίς πρόσθετα διακοσμητικά στοιχεία. Η λιτή μορφολογία και η αμυντική οργάνωση του κτιρίου είναι γνωρίσματα της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που χαρακτηρίζει τα κονάκια της ίδιας περιόδου. Το 1979 χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950, με αντικείμενο προστασίας μόνο το κυρίως κτίριο¹⁰⁰.

3.3.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Γεωγραφικά – χωρικά χαρακτηριστικά

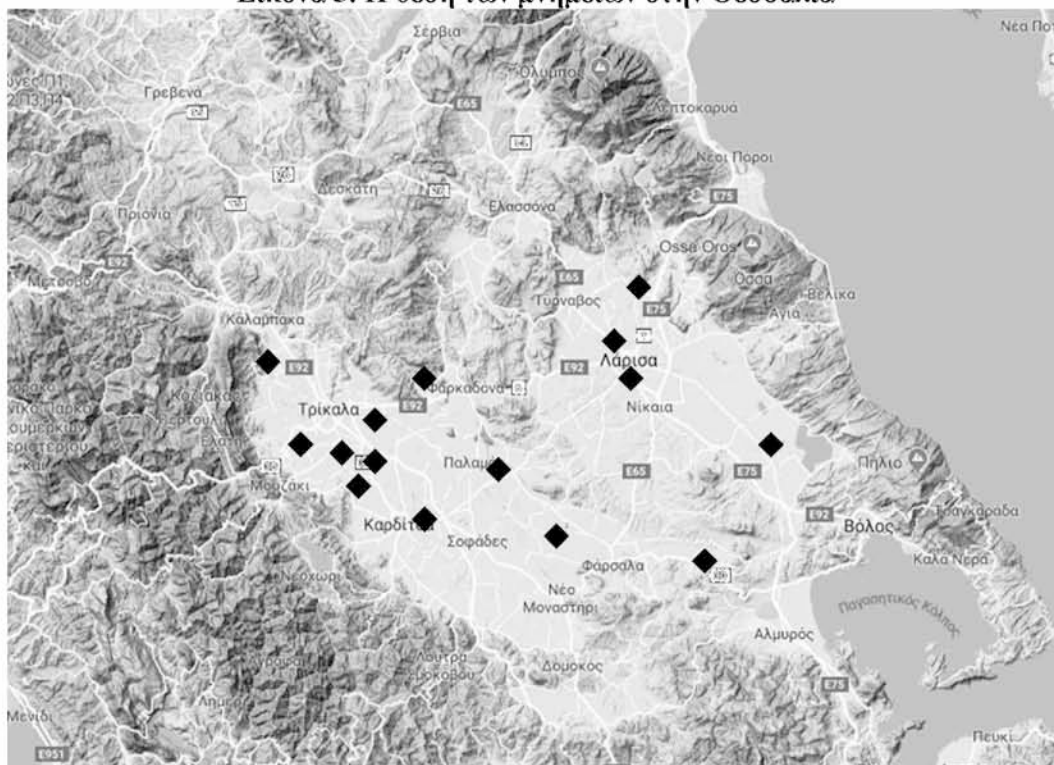
Όπως αναφέρθηκε και στις προηγούμενες ενότητες, από τα δεκαπέντε υπό μελέτη κονάκια της Περιφέρειας Θεσσαλίας, τα έξι εντοπίζονται γεωγραφικά στην ΠΕ Λάρισας, τα πέντε στην ΠΕ Τρικάλων και τα τέσσερα στην ΠΕ Καρδίτσας. Ειδικότερα, βρίσκονται διάσπαρτα εντός των διοικητικών ορίων έντεκα διαφορετικών Δήμων της Περιφέρειας, από τους οποίους διαθέτουν από δύο μνημεία οι εξής: Δήμος Λαρισαίων (Χαροκόπου στη Γιάννουλη, Αβέρωφ), Δήμος Φαρσάλων (Χαροκόπου στο Πολυνέρι, Μπαλτζή), Δήμος Τρικκαίων (Ζουρνατζή, Ζάππα) και Δήμος Μουζακίου (Γ. Ζωγράφου, Χρ. Ζωγράφου).

Επισημαίνεται ότι τα μνημεία είναι εύκολα προσβάσιμα μέσω του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου, ενώ η απόστασή τους από τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας ποικίλει. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι οικισμοί στους οποίους βρίσκονται γειτνιάζουν άμεσα με την έδρα του αντίστοιχου Δήμου και της ΠΕ (βλ. Κονάκια Αβέρωφ στη Λάρισα, Χαροκόπου στη Γιάννουλη Λάρισας, Μουφούμπεη στον Πρόδρομο Καρδίτσας). Για την πλειοψηφία των μνημείων, η απόσταση από τη μεγαλύτερη πόλη είναι σχετικά μικρή, της τάξης 10 – 25 χλμ, αντίθετα σε λίγες περιπτώσεις η απόσταση από την έδρα της ΠΕ στην οποία ανήκουν είναι αρκετά μεγάλη. Για παράδειγμα, τα κονάκια στο Πολυνέρι και στον Παλαιόμυλο του Δήμου

¹⁰⁰ Σύμφωνα με την απόφαση αριθ. Γ/37830/1677/4-7-1979 (ΦΕΚ 714/Β/1979): «εκτός από τα ενδιαφέροντα μορφολογικά και αρχιτεκτονικά του στοιχεία, συνδέεται άμεσα και με πρόσωπα της νεώτερης ιστορίας της Ελλάδος».

Φαρσάλων απέχουν από τη Λάρισα 59 και 65 χλμ αντίστοιχα. Στην Εικόνα 5 και στον Πίνακα 18 παρουσιάζεται η θέση των μνημείων και η ένταξή τους στον οικιστικό ιστό.

Εικόνα 5: Η θέση των μνημείων στην Θεσσαλία

(πηγή: google, ίδια επεξεργασία)

Πίνακας 18: Θέση και ένταξη των μνημείων στον οικιστικό ιστό

Κονάκι	Διοικητική ένταξη (Δήμος)	Οικισμός εξάρτησης	Πληθυσμός οικισμού εξάρτησης (2011)	Ένταξη στον οικισμό εξάρτησης	Απόσταση από έδρα ΠΕ (Πόλη: χλμ)
Χαροκόπου	Λαρισαίων	Γιάννουλη	7.847	στα όρια (εντός)	Λάρισα: 2,5
Χαροκόπου	Φαρσάλων	Πολυνέρι	289	εντός	Λάρισα: 59,0
Μπαλτζή	Φαρσάλων	Παλαϊόμυλος	113	εντός	Λάρισα: 65,0
Παπαγεωργίου	Τεμπών	Γυρτόνη	74	εντός	Λάρισα: 17,0
Χατζηγιάκη	Κιελέρ	Σωτήριο	317	στα όρια (εντός)	Λάρισα: 31,0
Αβέρωφ	Λαρισαίων	Λάρισα	144.651	εντός	Λάρισα: 0,0
Ζουρντζή	Τρικκαίων	Πατουλιά	511	στα όρια (εκτός)	Τρίκαλα: 11,0
Ζάππα	Τρικκαίων	Μεγ. Καλύβια	1.849	εντός	Τρίκαλα: 8,5
Ζαβιτσιάνου	Πύλης	Πηγή	1.227	εντός	Τρίκαλα: 9,0
Κουτσέκι	Φαρκαδόνας	Οιχαλία	2.357	εντός	Τρίκαλα: 24,0
Μέκιου	Καλαμπάκας	Περιστέρα	201	εντός	Τρίκαλα: 19,0
Μουφούμπεη	Καρδίτσας	Πρόδρομος	811	στα όρια (εκτός)	Καρδίτσα: 5,5
Κοέν	Παλαμά	Αστρίτσα	116	εντός	Καρδίτσα: 23,0
Γ. Ζωγράφου	Μουζακίου	Λαζαρίνα	437	στα όρια (εκτός)	Καρδίτσα: 26,0 Τρίκαλα: 15,0
Χρ. Ζωγράφου	Μουζακίου	Αγναντερό	1.764	στα όρια (εκτός)	Καρδίτσα: 17,0 Τρίκαλα: 12,0

(πηγή: ίδια επεξεργασία)

Πολεοδομικά χαρακτηριστικά

Τα θεσσαλικά κονάκια, κατά πλειοψηφία, είναι ενταγμένα σε μικρούς πεδινούς αγροτικούς οικισμούς κάτω των 2.000 κατοίκων, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις βρίσκονται στα όρια του οικιστικού ιστού. Από τη θέση και την πολεοδομική οργάνωση των οικισμών (ρυμοτομία με ορθογώνιους άξονες, ισομεγέθη οικοδομικά τετράγωνα κλπ), συμπεραίνεται ότι πρόκειται για οικισμούς διανομής προς οικιστική αποκατάσταση προσφύγων ή ακτημόνων, οι οποίοι δημιουργήθηκαν με τη σημερινή τους μορφή μετά το 1923 (βλ. και Παράρτημα II). Επομένως, σε οικισμούς όπου σημειώθηκε πληθυσμιακή αύξηση και οικιστική επέκταση κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η χωρική συσχέτιση του μνημείου με το οικιστικό σύνολο εμφανίζεται πλέον διαφοροποιημένη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη, το οποίο σήμερα εντάσσεται στην περιοχή επέκτασης του πολεοδομικού σχεδίου του οικισμού. Εξάιρεση στον κανόνα αποτελεί το Κονάκι Αβέρωφ στη Λάρισα, το οποίο βρίσκεται εντός του πολεοδομικού ιστού του μεγαλύτερου αστικού κέντρου της Θεσσαλίας¹⁰¹.

Σε επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού, έχουν εκπονηθεί και εγκριθεί ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ (Ν.2508/1997) για λίγους μόνο από τους οικισμούς στους οποίους είναι ενταγμένα τα μνημεία (Γιάννουλη, Λάρισα, Πηγή, Πρόδρομος, Λαζαρίνα)¹⁰². Από τα εγκεκριμένα πολεοδομικά σχέδια, εκτός από τους όρους δόμησης των οικοπέδων, προβλέπονται συγκεκριμένες χρήσεις γης για τα οικοδομικά τετράγωνα (ΟΤ) στα οποία ανήκουν τα μνημεία. Ειδικότερα, οι προβλεπόμενες χρήσεις γης είναι:

- για το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη, «Πολιτιστική Λειτουργία» (ΓΠΣ ΔΕ Γιάννουλης Δήμου Λαρισαίων, ΦΕΚ 225/ΑΑΠ/17-6-2013),
- για το Κονάκι Αβέρωφ στη Λάρισα, «Πολεοδομικό Κέντρο – Κεντρικές Λειτουργίες (Κ2)» (ΓΠΣ ΔΕ Λάρισας Δήμου Λαρισαίων, ΦΕΚ 523/ΑΑΠ/9-10-2009),
- για το Κονάκι Ζαβιτσιάνου στην Πηγή, «Περιοχή Ανάπλασης Σ.Σ. Δροσερού» (ΣΧΟΟΑΠ ΔΕ Γόμφων Δήμου Πύλης, ΦΕΚ 54/ΑΑΠ/20-2-2014),
- το Κονάκι Μουφούμπεη στον Πρόδρομο είναι σε περιοχή εκτός σχεδίου με τον

¹⁰¹ Ακόμα και στην περίπτωση αυτή, το Κονάκι Αβέρωφ δεν βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης, αλλά σε περιοχή επέκτασης, η οποία κατά τον χρόνο ανέγερσής του αποτελούσε περιοχή αγροτικών καλλιιεργειών εκτός του οικιστικού συνόλου.

¹⁰² Σύμφωνα με την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας. Διαθέσιμο <<http://www.apdthest.gov.gr/Intro/εγκεκριμένα-γπσ-και-σχοοαπ.aspx#>>

χαρακτηρισμό «Αρχαιολογικός Χώρος» (ΣΧΟΟΑΠ ΔΕ Κάμπου Δήμου Καρδίτσας, ΦΕΚ 220/ΑΑΠ/2/11/2016),

- το Κονάκι Γ. Ζωγράφου στη Λαζαρίνα είναι σε περιοχή εκτός σχεδίου (ΓΠΣ ΔΕ Μουζακίου Δήμου Μουζακίου, ΦΕΚ 311/ΑΑΠ/9-10-2012),

Σημειώνεται ότι για τα μνημεία που βρίσκονται σε οικισμούς χωρίς εγκεκριμένο ΓΠΣ, ισχύουν οι ίδιες γενικές πολεοδομικές ρυθμίσεις για το σύνολο του οικισμού (π.χ. ρυμοτομικά σχέδια διανομών του Υπουργείου Γεωργίας, οριοθετημένοι οικισμοί κάτω των 2.000 κατοίκων με το Π.Δ. 24-4/1985 κλπ).

Καθεστώς προστασίας

Η πλειοψηφία των μνημείων ανεγέρθηκε τη χρονική περίοδο που εκτείνεται από την ένταξη της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος το 1881 έως και την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. Εξαιρέση αποτελούν τα Κονάκια Ζάππα και Χρ. Ζωγράφου, τα οποία κατασκευάστηκαν νωρίτερα -πιθανόν κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα- όταν η περιοχή βρισκόταν ακόμα υπό Οθωμανική κυριαρχία. Ωστόσο, σύμφωνα με τις διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ν.3028/2002, Άρθρα 2, 6), όλα κατατάσσονται στα ακίνητα νεότερα μνημεία (μετά το έτος 1830).

Τα κονάκια, ως νεότερα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, χρήζουν κρατικής προστασίας. Στην πλειοψηφία τους -δεκατρία από τα δεκαπέντε- έχουν χαρακτηριστεί με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης σύμφωνα με το προϊσχύον νομικό πλαίσιο, δηλαδή τις διατάξεις του Ν.1469/1950. Διαφοροποιείται μόνο το Κονάκι Χατζηγάκη, που κηρύχθηκε ως μνημείο το 2005 με απόφαση Υπουργού Πολιτισμού σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (Ν.3028/2002). Υπενθυμίζεται ότι το Κονάκι Αβέρωφ δεν υπάγεται σε καθεστώς προστασίας. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 19, οι σχετικές υπουργικές αποφάσεις έλαβαν χώρα σε χρονική περίοδο 20 περίπου ετών, αφού η παλαιότερη εκδόθηκε το 1979 (Κονάκι Χρ. Ζωγράφου) και η νεότερη το 2000 (Κονάκι Μπαλτζή). Μάλιστα, στις πιο πρόσφατες αποφάσεις γίνεται αναφορά και στις διατάξεις του Ν.2039/1992¹⁰³.

Ως προς το περιεχόμενο της προστασίας, μόνο οι νεότερες υπουργικές αποφάσεις περιλαμβάνουν ρητά στον χαρακτηρισμό ως μνημείο τον περιβάλλοντα χώρο του

¹⁰³ Ν.2039/1992 «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης».

κτιρίου -κατά κανόνα στα όρια της περιφραγμένης ιδιοκτησίας- και τα βοηθητικά κτίσματα, αν υπάρχουν (βλ. Κονάκια Χαροκόπου στη Γιάννουλη, Χαροκόπου στο Πολυνέρι, Μπαλτζή, Παπαγεωργίου, Ζουρνατζή, Ζαβιτσιάνου και Κουτσέκι). Η αναφορά στον περιβάλλοντα χώρο μπορεί να ερμηνευτεί και ως έμμεσος ορισμός ζώνης προστασίας γύρω από το μνημείο. Ωστόσο, καμία από τις αποφάσεις χαρακτηρισμού δεν συνοδεύεται από εξειδικευμένα μέτρα και χωρικές ρυθμίσεις, εντός ή εκτός των ορίων της ιδιοκτησίας. Επισημαίνεται ακόμα ότι λείπουν εντελώς άλλου είδους θεσμοθετημένες κηρύξεις.

Πίνακας 19: Το καθεστώς προστασίας των μνημείων

Κονάκι	Έτος	ΦΕΚ	Απόφαση Υπουργού Πολιτισμού	Νομικό Πλαίσιο
Χαροκόπου	1986	32/Β	Γ/30331/1944/3-1-1986	Ν.1490/1950
Χαροκόπου	1999	1566/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2409/35241/12-7-1999	Ν.1490/1950
Μπαλτζή	2000	984/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1023/37589/19-7-2000	Ν.1490/1950 Ν.2039/1992
Παπαγεωργίου	1999	1269/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1958/27442/7-6-1999	Ν.1490/1950
Χατζηγάκη	2005	451/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΝΕΣΑΚ/77420/1845/18-3-2005	Ν.3028/2002
Αβέρωφ	-	-	-	-
Ζουρνατζή	1985	619/Β	Γ/2709/43974/13-9-1985	Ν.1490/1950
Ζάππα	1995	462/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1092/22585/4-4-1995	Ν.1490/1950
Ζαβιτσιάνου	1997	824/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2325/29553/26-6-1997	Ν.1490/1950
Κουτσέκι	1985	401/Β	ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1731/27618/7-6-1985	Ν.1490/1950
Μέκιου	1986	66/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/34/288/17-1-1986	Ν.1490/1950
Μουφούμπεη	1986	392/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/16676/1181/29-4-1986	Ν.1490/1950
Κοέν	1995	636/Β	ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1442/29737/15-5-1995	Ν.1490/1950
Γ. Ζωγράφου	1984	674/Β	ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1971/40276/6-8-1984	Ν.1490/1950
Χρ. Ζωγράφου	1979	714/Β	Γ/37830/1677/4-7-1979	Ν.1490/1950

(πηγή: ίδια επεξεργασία)

Αρχιτεκτονικά – μορφολογικά χαρακτηριστικά

Τα μνημεία έχουν πολλά κοινά στοιχεία ως προς τη χωρική τους οργάνωση, καθώς στην αρχική τους μορφή όλα τα κονάκια των τσιφλικιών του θεσσαλικού κάμπου ήταν κτιριακά συγκροτήματα που περιλάμβαναν το κτίριο κατοικίας και ένα ή περισσότερα βοηθητικά κτίσματα με τον περιβάλλοντα χώρο τους, συνήθως περιφραγμένο. Στις οκτώ από τις δεκαπέντε περιπτώσεις όμως (Κονάκια Μπαλτζή, Ζάππα, Ζαβιτσιάνου, Κουτσέκι, Μέκιου, Μουφούμπεη, Κοέν και Χρ. Ζωγράφου) διασώζεται πλέον μόνο το κεντρικό κτίριο, οπότε τα μνημεία αυτά μπορούν να θεωρηθούν ως σημειακά.

Παράλληλα, παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και τα μορφολογικά στοιχεία τους, καθώς, κατά κανόνα, είναι διώροφα κτίρια με στέγη, ενώ

ορισμένα διαθέτουν και υπόγειο ή ημιυπόγειο όροφο. Τα βασικά κατασκευαστικά τους υλικά είναι: εμφανής ή επιχρισμένη λιθοδομή στην εξωτερική τοιχοποιία, κεραμοσκεπή, ξύλινα δάπεδα και κουφώματα, μεταλλικά κιγκλιδώματα στα στηθαία και στα ανοίγματα. Στην αρχιτεκτονική σύνθεση των περισσότερων κτιρίων αναγνωρίζονται επιρροές της ελληνικής νεοκλασικής αρχιτεκτονικής του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου} αιώνα (π.χ. συμμετρική οργάνωση της κάτοψης, συμμετρία των όψεων ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής οργάνωση των όψεων σε βάση – κορμό – στέψη, χρήση διακοσμητικών στοιχείων όπως παραστάδες, γείσα, διαζώματα κ.α.)¹⁰⁴. Το πιο χαρακτηριστικό μορφολογικό τους στοιχείο είναι ο τριώροφος πυργίσκος που δεσπόζει στη μία πλευρά του κτιρίου, προσδίδει οχυρωματικό – φρουριακό χαρακτήρα και έχει χρηστικό αλλά και συμβολικό ρόλο, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Από τα δεκατέσσερα μνημεία, πύργο διαθέτουν τα Κονάκια Χαροκόπου στη Γιάννουλη, Χαροκόπου στο Πολυνέρι, Ζουρνατζή, Μουφούμπεη, Γ. Ζωγράφου και Χρ. Ζωγράφου.

Υφιστάμενη κατάσταση - χρήση

Το υφιστάμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς των μνημείων παρουσιάζει ομοιότητες, καθώς τα περισσότερα αποτελούν ιδιωτική περιουσία. Οι σημερινοί ιδιοκτήτες τους δεν σχετίζονται με τον αρχικό ιδιοκτήτη, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις που είναι απόγονοι της ίδια οικογένειας. Εξαίρεση στον κανόνα αποτελούν τα Κονάκια Αβέρωφ, Ζάππα, Ζαβιτσιάνου και Μουφούμπεη, καθώς τα τρία πρώτα έχουν περιέλθει στην περιουσία των ΟΤΑ Α΄ βαθμού (δηλαδή στους Δήμους Λαρισαίων, Τρικκαίων και Πύλης αντίστοιχα), ενώ το τελευταίο ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο (ΥΠΠΟ).

Στις μέρες μας, το σύνολο των μνημείων που ανήκουν σε ιδιώτες δεν κατοικούνται και έχουν εγκαταλειφτεί από τους ιδιοκτήτες τους, ενώ δεν αποκλείεται κατά το παρελθόν να είχαν υποστεί βανδαλισμούς ή λεηλασίες. Ως αποτέλεσμα της εγκατάλειψης, τα κτίρια παρουσιάζουν υλικές φθορές και γενικά διατηρούνται σε πολύ κακή κατάσταση. Ενδεικτικό είναι ότι στα περισσότερα διατηρείται μόνο η εξωτερική τοιχοποιία, καθώς έχουν καταρρεύσει η στέγη και τα εσωτερικά δάπεδα. Σε δύο μόνο περιπτώσεις έχει πραγματοποιηθεί αποκατάσταση, ανακατασκευή και επανάχρηση του κεντρικού κτιρίου, στα Κονάκια Χαροκόπου στο Πολυνέρι και Μουφούμπεη. Μάλιστα, το πρώτο

¹⁰⁴ Διαφοροποίηση από το νεοκλασικό πρότυπο, εκτός από τα Κονάκια Ζάππα και Χρ. Ζωγράφου που ανεγέρθηκαν στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, παρατηρείται στα Κονάκια Ζουρνατζή, Κοέν και Γ. Ζωγράφου.

είναι το μοναδικό που συνεχίζει να χρησιμοποιείται ως κατοικία, έστω και εποχιακά. Διαφοροποίηση της σημερινής χρήσης από την αρχική παρατηρείται σε τρεις περιπτώσεις: στο Κονάκι Ζάππα που λειτουργεί ως Λαογραφικό Μουσείο, στο Κονάκι Αβέρωφ που φιλοξενεί πολιτιστικές λειτουργίες και στο Κονάκι Μουφούμπεη που στεγάζει διοικητικές λειτουργίες (υπηρεσίες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Καρδίτσας).

3.4 ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ ΣΤΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΩΣ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

3.4.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΤΟΥ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη Λάρισας επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης, καθώς, από τα δεκαπέντε θεσσαλικά κονάκια που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες, αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα από τα πιο αξιόλογα, για ιστορικούς και όχι μόνο λόγους. Αρχικός ιδιοκτήτης του ήταν ο γαιοκτήμονας, επιχειρηματίας, πολιτικός και εθνικός ευεργέτης Παναγής Α. Χαροκόπος¹⁰⁵. Το 1899, ο Χαροκόπος επαναπατρίστηκε από τη Ρουμανία όπου ζούσε, μεταφέροντας στην Ελλάδα τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες στον γεωργικό, ναυτιλιακό και τραπεζικό τομέα. Το ίδιο έτος, απέκτησε τέσσερα τσιφλίκια στην περιοχή της Θεσσαλίας, στα οποία εισήγαγε πρότυπες μεθόδους καλλιέργειας της γης¹⁰⁶. Στις 26 Απριλίου 1900 αγόρασε το τσιφλίκι της Γιάννουλη της (τότε) Επαρχίας Τύρναβου, έκτασης 11.490 τουρκικών στρεμμάτων (αντιστοιχούν σε 14.592 στρέμματα), έναντι του ποσού των 9.500 τουρκικών λιρών (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 88)¹⁰⁷.

Το κονάκι κατασκευάστηκε το 1902, ενώ την ίδια χρονιά ο Χαροκόπος παραχώρησε το τσιφλίκι της Γιάννουλης στον αδερφό του Σπυρίδωνα¹⁰⁸, προς εξόφληση οικονομικών διαφορών (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 90). Μετά το θάνατο του τελευταίου, η ιδιοκτησία περιήλθε στον γιο και κληρονόμο του Παναγή Σπ. Χαροκόπο, ο οποίος δραστηριοποιήθηκε επίσης στον επιχειρηματικό και γεωργικό τομέα¹⁰⁹. Κατά την

¹⁰⁵ Βλ. Παράρτημα Ι.

¹⁰⁶ Πρόκειται για τα τσιφλίκια: Σιμικλί (Πολυνέρι) Φαρσάλων έκτασης 22.000 στρεμμάτων περίπου, Ορμάν Τσιφλίκι (Δασοχώρι) Τυρνάβου έκτασης 14.343 τουρκικών στρεμμάτων και Καραούλι έκτασης 3.500 τουρκικών στρεμμάτων, Μάρκο (ή Μάρκου) Καρδίτσας έκτασης 19.046 τουρκικών στρεμμάτων και Καλογρηανά Καρδίτσας έκτασης 10.900 τουρκικών στρεμμάτων (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 87-88).

¹⁰⁷ Ως πωλητές αναφέρονται οι Οθωμανοί Αχμέτ Κιανής Πασάς, γιος του Ρουστέμ Πασά, και Αλή Βέης Τσέλιος, κατοίκοι Λιάστοβικ Ηλείου (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 88).

¹⁰⁸ Βλ. Παράρτημα Ι.

¹⁰⁹ Ο Παναγής Σπ. Χαροκόπος είναι περισσότερο γνωστός για το γάμο του με την Μελίνα Μερκούρη (<http://www.mixanitouxronou.gr/melina-o-gamos-me-ton-ktimatia-charokopo-ke-o-olethrios-erotas-me-ton-mavragoriti-giadikiaroglou-stin-katochi-ti-egrapse-i-idia-gi-aftin-tin-schesi-sto-vivlio-tis/>).

προπολεμική περίοδο, στο κονάκι φιλοξενήθηκαν σημαντικές προσωπικότητες του πολιτικού, επιχειρηματικού και καλλιτεχνικού κόσμου της εποχής. Στο μεταξύ, στη δεκαετία του 1920 είχε λάβει χώρα η αναγκαστική απαλλοτρίωση του μεγαλύτερου τμήματος του παρακείμενου τσιφλικιού, για την αγροτική αποκατάσταση προσφύγων. Παρόλα αυτά, η οικογένεια Χαροκόπου συνέχισε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τοπική κοινωνία, καθώς παρείχε εργασία στους κατοίκους των γειτονικών χωριών στις αγροτικές επιχειρήσεις (Αράγκουλε, 2015). Τον Παναγή Σπ. Χαροκόπο κληρονόμησε ο μακρινός συγγενής του Γεώργιος Χαροκόπος (ή Χαρακόπουλος), ο οποίος συνέχισε την οικογενειακή αγροτική παράδοση αλλά σταδιακά εκποίησε την υπόλοιπη ακίνητη περιουσία έως τη δεκαετία του 1990. Το Κονάκι εγκαταλείφθηκε και έπαψε πλέον να χρησιμοποιείται ως κατοικία της οικογένειας, έστω και περιστασιακά. Σήμερα, έχει περιέλθει στην ιδιοκτησία τρίτων και παραμένει κενό και εγκαταλειμμένο.

Εικόνα 6: Κοινωνική εκδήλωση στο Κονάκι Χαροκόπου, περί τα 1910

(πηγή: www.eleftheria.gr, από το αρχείο Θ. Μπετχαβέ)

Το Κονάκι στη Γιάννουλη έχει υπαχθεί σε καθεστώς προστασίας από το ΥΠΠΟ, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1469/1950, αφού χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ιστορικό διατηρητέο μνημείο με την αριθ. Γ/30331/1944/3-1-1986 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 32/Β/1986), περιλαμβανομένων των βοηθητικών κτισμάτων και του περιβάλλοντα χώρου¹¹⁰. Στην υπουργική απόφαση, ο χαρακτηρισμός ως μνημείο αιτιολογείται καθώς αυτό αποτελεί αξιόλογο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και σημαντικό

¹¹⁰ Αξίζει να αναφερθεί ότι η υπουργική απόφαση εκδόθηκε επί θητείας ως Υπουργού Πολιτισμού της Μελίνας Μερκούρη, η οποία είχε κατοικήσει στο Κονάκι κατά τη διάρκεια του γάμου της με τον Παναγή Στ. Χαροκόπο.

ιστορικό ντοκουμέντο. Ως νεότερο μνημείο, ανήκει στη χωρική αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Θεσσαλίας και Κεντρικής Στερεάς Ελλάδας του ΥΠΠΟ, που εδρεύει στο Βόλο.

3.4.2 ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Το Κονάκι Χαροκόπου βρίσκεται στο νότιο άκρο της Γιάννουλης, επί της Εθνικής Οδού Λάρισας – Κοζάνης, σε απόσταση 2,5 χλμ περίπου από την πόλη της Λάρισας. Αν και ο οικισμός είναι σχετικά πρόσφατος, τα ανασκαφικά ευρήματα μαρτυρούν ενδείξεις κατοίκησης στη γύρω περιοχή από τη νεολιθική εποχή. Η πρώτη γραπτή αναφορά στον οικισμό με τη σημερινή ονομασία του ανάγεται στην οθωμανική περίοδο¹¹¹. Κατά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος το 1881, η Γιάννουλη είχε πληθυσμό 71 κατοίκους (Υπουργείον Εσωτερικών, 1884).

Η σημερινή πολεοδομική οργάνωση του οικισμού διαμορφώθηκε στη δεκαετία του 1920, με την εγκατάσταση προσφύγων προερχόμενων από περιοχές της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης την περίοδο 1922-1931. Ο οικισμός, που σχεδιάστηκε με ορθοκανονικό σύστημα ρυμοτομίας, διακρινόταν σε δύο τμήματα εκατέρωθεν της Εθνικής Οδού, το καθένα από τα οποία διέθετε έναν κεντρικό κοινόχρηστο χώρο (πλατεία). Ειδικοί χώροι προβλέφθηκαν για την ανέγερση ναού και δημοτικού σχολείου. Παράλληλα, από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων παραχωρήθηκε σε κάθε οικογένεια προσφύγων μία κατοικία, σε οικόπεδο έκτασης ενός στρέμματος περίπου, λαχανόκηπος (αυλαγός) και αγροτική γη στην γύρω περιοχή. Με Προεδρικό Διάταγμα (ΠΔ) το έτος 1933¹¹², η Γιάννουλη αναγνωρίστηκε ως αυτοτελής Κοινότητα, με πληθυσμό 715 κατοίκους (απογραφή 1940). Σημειώνεται ότι έως τότε το μνημείο βρισκόταν εκτός του οικιστικού συνόλου, στα νότια.

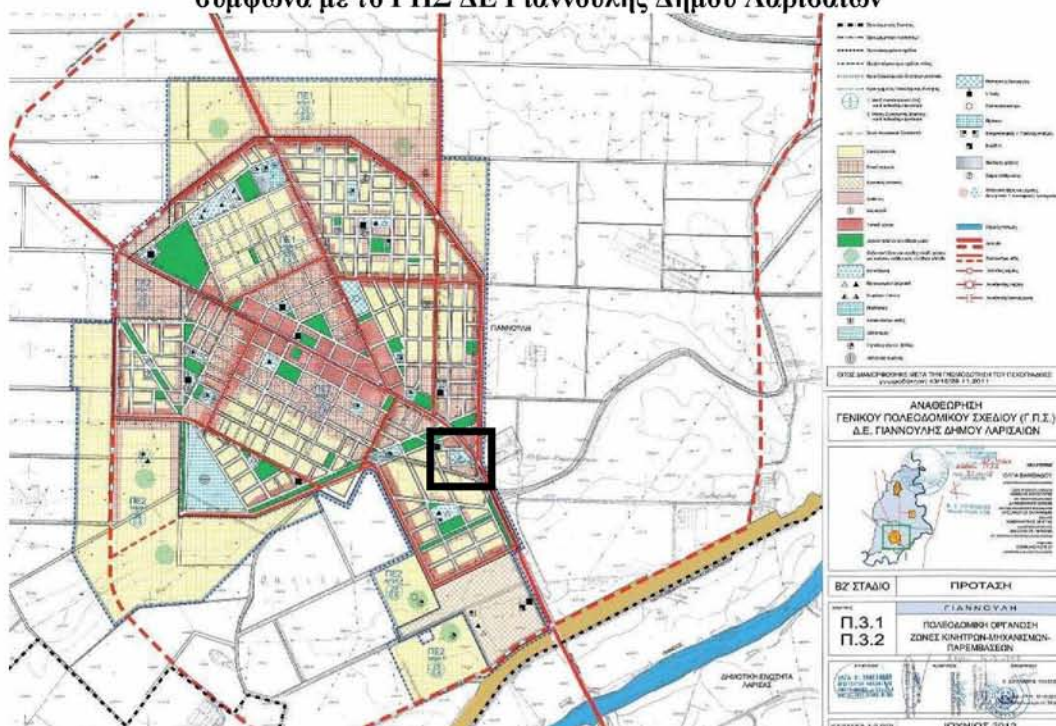
Την περίοδο από τη δεκαετία του 1970 μέχρι και πρόσφατα, ο πληθυσμός του οικισμού αυξήθηκε δραματικά λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης, με αποτέλεσμα την επέκτασή του και τη σταδιακή ενσωμάτωση του μνημείου στον οικιστικό ιστό. Κατά την δεκαετία του 1990, εκπονήθηκαν και εγκρίθηκαν νέα πολεοδομικά σχέδια, συγκεκριμένα, η Πολεοδομική Μελέτη Αναθεώρησης (1994) και η Πολεοδομική

¹¹¹ Σύμφωνα με τον Κώδικα της Μητρόπολης Λάρισας, το έτος 1705 ο Μητροπολίτης Λάρισας Παρθένιος παραχώρησε άδεια δεύτερου γάμου στην Μαλάγμω, συζ. Νικολού Γουνιτζιώτη, από τον οικισμό Γιαννόγλου (Αράπκουλε, 2015).

¹¹² Με το από 22-7-1933 ΠΔ (ΦΕΚ 219Α/1933).

Μελέτη Τμήματος του Οικισμού Γιάννουλης (1996)¹¹³. Την ίδια εποχή, συστήθηκε και ο Δήμος Γιάννουλης, με έδρα τη Γιάννουλη¹¹⁴. Μετά την ισχύ του Ν.3852/2010 «Πρόγραμμα Καλλικράτης», ο οικισμός υπάγεται πλέον στον Δήμο Λαρισαίων, ενώ έχει πληθυσμό 7.847 κατοίκους σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2011). Η ΔΕ Γιάννουλης περιλαμβάνει δύο Δημοτικές Κοινότητες: της Γιάννουλης (οικισμοί Γιάννουλη, Θεραπευτική Κοινότητα Έξοδος) και της Φαλάνης (οικισμοί Φαλάνη, Δασοχώρι) και αριθμεί συνολικά 12.496 κατοίκους (απογραφή 2011). Σε επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού, το έτος 2013 εγκρίθηκε το ΓΠΣ ΔΕ Γιάννουλης Δήμου Λαρισαίων¹¹⁵.

Εικόνα 7: Πολεοδομική οργάνωση οικισμού Γιάννουλης σύμφωνα με το ΓΠΣ ΔΕ Γιάννουλης Δήμου Λαρισαίων

(πηγή: ΓΠΣ ΔΕ Γιάννουλης Δ. Λαρισαίων, ΦΕΚ 225/ΑΑΠ/17-6-2013)

Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο εγκεκριμένο ΓΠΣ, η ιδιοκτησία όπου βρίσκεται το μνημείο αποτελεί ξεχωριστό ΟΤ, το οποίο περιβάλλεται στα νότια, δυτικά και βόρεια από πεζόδρομο πλάτους πέντε μέτρων και στα ανατολικά από την Εθνική Οδό.

¹¹³ Η Πολεοδομική Μελέτη Αναθεώρησης εγκρίθηκε με την αριθ. 2751/24-5-1994 Απόφαση Νομάρχη Λάρισας (ΦΕΚ 577/Δ/1994), ενώ η Πολεοδομική Μελέτη Τμήματος του Οικισμού Γιάννουλης εγκρίθηκε με το από 19-9-1996 ΠΔ (ΦΕΚ 1164/Δ/1996).

¹¹⁴ Ο Δήμος Γιάννουλης συστήθηκε σύμφωνα με τον Ν.2539/1997 «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης» (γνωστό ως «Σχέδιο Καποδίστριας»). Περιλάμβανε τα Δημοτικά Διαμερίσματα (ΔΔ) Γιάννουλης (οικισμοί Γιάννουλης, Θεραπευτική Κοινότητα Έξοδος) και Φαλάνης (οικισμοί Φαλάνη, Δασοχώρι), με συνολικό πληθυσμό 10.022 κατοίκους (απογραφή 2001).

¹¹⁵ Το ΓΠΣ της ΔΕ Γιάννουλης του Δήμου Λαρισαίων εγκρίθηκε με την αριθ. 1094/51868/30-4-2013 απόφαση Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας (ΦΕΚ 225ΑΑΠ/17-6-2013).

Αναφορικά με τις προβλεπόμενες χρήσεις γης, το ΟΤ του μνημείου φέρει το χαρακτηρισμό «πολιτιστική λειτουργία», ενώ στα όμορα ΟΤ προβλέπεται: «τοπικό κέντρο» βόρεια (ΟΤ 110), «αμιγής κατοικία» δυτικά (ΟΤ 109) και «γενική κατοικία» νότια (ΟΤ 133). Οι θεσμοθετημένοι όροι δόμησης (Τομέας Δ) είναι: αρτιότητα οικοπέδων 400μ. εμβαδό και 15μ. ελάχιστο πρόσωπο, συντελεστής δόμησης 0,8, συντελεστής κάλυψης κατά ΝΟΚ¹¹⁶, μέγιστο επιτρεπόμενος ύψος 10μ. και 2μ. επιπλέον σε περίπτωση στέγης, με επιβολή προκηπίου πλάτους 4μ. Επισημαίνεται ότι, μέχρι και σήμερα, τα ακίνητα επί των ΟΤ που γειτνιάζουν άμεσα με το Κονάκι Χαροκόπου παραμένουν κενά και αδόμητα, ενώ οι προβλεπόμενοι πεζόδρομοι περιμετρικά της ιδιοκτησίας δεν είναι διανοιγμένοι. Ως αποτέλεσμα της σημερινής διαμόρφωσης του άμεσου οικιστικού περιβάλλοντος, η θέαση του μνημείου από τα νότια (πρόσοψη), αλλά και από όλες σχεδόν τις πλευρές είναι ανεμπόδιστη (βλ. Παράρτημα ΙΙΙ).

Εικόνα 8: Ένταξη του μνημείου στον οικιστικό ιστό

(πηγή: google, ίδια επεξεργασία)

Η κύρια υφιστάμενη χρήση γης στη γύρω περιοχή σήμερα είναι η κατοικία, καθώς το μνημείο γειτνιάζει στα νότια με δύο οικιστικά συγκροτήματα του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ)¹¹⁷. Στα βορειοδυτικά βρίσκεται ο μικρός ναός του Αγίου

¹¹⁶ Σύμφωνα με τον ΝΟΚ Ν.4067/2011, η μέγιστη επιτρεπόμενη κάλυψη οικοπέδου είναι 60%.

¹¹⁷ Πρόκειται για το συγκρότημα κατοικιών στα νότια του μνημείου, του οποίου η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 2011, και ένα δεύτερο συγκρότημα (με την ονομασία «Μελίνα Μερκούρη») νοτιότερα, που κατασκευάστηκε την περίοδο 1993-98, βάσει της αριθ. 1034/27-2-1992 απόφασης Νομάρχη Λάρισας (ΦΕΚ 290Δ/2-4-1992) περί έγκρισης τοπικού ρυμοτομικού σχεδίου.

Χαραλάμπους¹¹⁸. Κατά μήκος της Εθνικής Οδού εντός του οικισμού συγκεντρώνονται χρήσεις κατοικίας, λιανικού εμπορίου και αναψυχής – εστίασης. Στην περιαστική περιοχή εκατέρωθεν της Εθνικής Οδού, στην κατεύθυνση προς τη Λάρισα, χωροθετούνται κυρίως εμπορικές χρήσεις και καλλιεργήσιμες αγροτικές εκτάσεις. Από την περιοχή αυτή διέρχεται και ο ποταμός Πηνειός, σε απόσταση 1 χλμ περίπου από το μνημείο.

3.4.3 Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΩΝ ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Το κτιριακό συγκρότημα αποτελείται από την κατοικία, που βρίσκεται στο κέντρο της ιδιοκτησίας έκτασης 4,7 στρεμμάτων περίπου, και μικρότερα κτίσματα που αναπτύσσονται στη βόρεια και σε τμήμα της δυτικής πλευράς, τα οποία στέγαζαν αποθήκη, στάβλο, αμαξοστάσιο και άλλες βοηθητικές χρήσεις. Η ιδιοκτησία περιβάλλεται βορειοανατολικά από λιθόκτιστο μαντρότοιχο ύψους 2,5 μ. περίπου, νότια από χαμηλότερη λιθόκτιστη περίφραξη, που φέρει πεσσούς από πλινθοδομή και μεταλλικό κιγκλίδωμα, και δυτικά από μεταγενέστερη χαμηλή περίφραξη από τσιμεντόλιθους. Η είσοδος χωροθετείται στη νοτιοανατολική γωνία, επί της οδού που οδηγεί στην Λάρισα.

Το κτίριο κατοικίας έχει συμμετρική κάτοψη διαστάσεων 12 μ. επί 14 μ. περίπου, είναι διώροφο με ημιυπόγειο και στεγαζόταν με τετράκλινη ξύλινη κεραμοσκεπή. Στη βόρεια πλευρά βρίσκεται ο τριώροφος πυργίσκος, ο οποίος επικαλύπτεται με δώμα που φέρει στηθαίο με επάλξεις. Η πρόσοψη της κατοικίας έχει νότιο προσανατολισμό και η κύρια είσοδος είναι προσβάσιμη από το επίπεδο της αυλής με μια λιθόκτιστη κλίμακα που οδηγεί στη βεράντα. Η δευτερεύουσα είσοδος βρίσκεται στη βάση του πύργου στην πίσω όψη. Η εξωτερική τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη από επιχρισμένη λιθοδομή και βαμμένη σε απόχρωση ώχρας, εκτός από το ημιυπόγειο όπου οι λίθοι παραμένουν εμφανείς. Οι θύρες και τα παράθυρα φέρουν διακοσμητικά πλαίσια από πλινθοδομή, υλικό που επαναλαμβάνεται στις γωνίες του κτιρίου και στο διάζωμα μεταξύ ισόγειου και πρώτου ορόφου. Στον πρώτο όροφο καθώς και στον δεύτερο όροφο, στη νότια όψη του πύργου πάνω από τη στέγη, υπάρχουν μικροί εξώστες με περίτεχνο μεταλλικό κιγκλίδωμα, οι οποίοι στηρίζονται σε διακοσμητικά φουρούσια. Τα ανοίγματα φέρουν ξύλινα κουφώματα και γαλλικού τύπου παραθυρόφυλλα, ενώ στο ισόγειο υπάρχουν

¹¹⁸ Σύμφωνα με εντοιχισμένη επιγραφή, ο ναός επεκτάθηκε και αποπερατώθηκε με δαπάνη της οικογένειας Χαροκόπου το έτος 1986.

προστατευτικές σιδεριές. Ανάλογη μορφολογία και κατασκευαστικά υλικά συναντώνται στα ισόγεια δευτερεύοντα κτίρια.

Όπως αναφέρεται στην υπουργική απόφαση χαρακτηρισμού ως μνημείο, το Κονάκι Χαροκόπου σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Αναστάσιο Μεταξά¹¹⁹. Ο Μεταξάς υπήρξε ένας από τους κύριους εκπρόσωπους της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα, ενώ πολλά από τα κτίρια που σχεδίασε διασώζονται στην Αθήνα και σε άλλες ελληνικές πόλεις (Μπίρης, 2001)¹²⁰. Στα στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης του κεντρικού κτιρίου -συμμετρική κάτοψη, συμμετρία πρόσοψης και πίσω όψης ως προς τον κάθετο άξονα, τριμερής διάκριση των όψεων, διακοσμητικά στοιχεία όπως γείσα και παραστάδες- αναγνωρίζονται οι βασικές αρχές του ύστερου ελληνικού νεοκλασικισμού. Αν και ο σχεδιασμός του κτιρίου παραπέμπει σε αστικές κατοικίες της ίδιας χρονικής περιόδου, το ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό στοιχείο του πύργου με τις επάλξεις αναβιώνει την οχυρωματική μορφολογία που είχαν τα κονάκια κατά την Τουρκοκρατία.

3.4.4 ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΧΡΗΣΗ

Καθώς οι κτιριακές υποδομές στο Κονάκι Χαροκόπου έχουν εγκαταλειφθεί και δεν χρησιμοποιούνται πλέον, έχουν υποστεί μεγάλες υλικές ζημιές. Στην κακή κατάσταση διατήρησης του κεντρικού κτιρίου συντελούν η σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή της στέγης, η κατάρρευση του ξύλινου δαπέδου του πρώτου ορόφου και τμήματος του εσωτερικού κλιμακοστασίου και οι ρωγμές στην εξωτερική τοιχοποιία, που υποδηλώνουν προβλήματα στατικότητας¹²¹. Σημαντικές φθορές παρατηρούνται στα επιμέρους στοιχεία του κτιρίου (εξώθυρες, ξύλινα κουφώματα ανοιγμάτων, μεταλλικά κγκλιδώματα εξωστών, διακοσμητικά στοιχεία από πλινθοδομή), αλλά και στην εξωτερική περίφραξη του οικοπέδου. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και τα μικρότερα κτίσματα του συγκροτήματος. Επισημαίνεται ακόμα ότι εντός των κτιρίων δεν

¹¹⁹ Βλ. Παράρτημα Ι.

¹²⁰ Τα σημαντικότερα έργα του στην πρωτεύουσα είναι: η αναμόρφωση – αναμαρμάρωση του Παναθηναϊκού Σταδίου για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, η επέκταση του Μεγάρου Χαροκόπου (σημερινό Μουσείο Μπενάκη), το Μέγαρο Μέρλιν-Ντουέ (σημερινή Γαλλική Πρεσβεία) και το ανάκτορο του Πρίγκιπα Νικολάου (σημερινή Ιταλική Πρεσβεία) στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας, η Οικία Ορφανίδη (σημερινό Ίδρυμα Ωνάση) στη λεωφόρο Αμαλίας, η Ιονική Τράπεζα στην οδό Πεσμαζόγλου, το Αιγινήτειο Νοσοκομείο, το Νοσοκομείο Συγγρού, ο Ναός Αγίου Νικολάου Πευκακίων, προσθήκη στα Ανάκτορα της οδού Ηρώδου του Αττικού (σημερινό Προεδρικό Μέγαρο) (Μπίρης, 2001).

¹²¹ Για την αποφυγή περαιτέρω κατάρρευσης τμημάτων του κτιρίου, στο χώρο του κλιμακοστασίου έχουν τοποθετηθεί προληπτικά μεταλλικές αντιστηρίξεις.

διασώζεται κανένα στοιχείο του αρχικού κινητού εξοπλισμού, όπως για παράδειγμα έπιπλα, αγροτικά μηχανήματα, εργαλεία κλπ.

3.5 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

3.5.1 ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τα κονάκια των τσιφλικιών αποτελούν μοναδικό είδος μνημείων στην περιοχή της θεσσαλικής πεδιάδας, αλλά και σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο¹²². Η ιστορική αξία τους έγκειται στο ότι συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με κρίσιμα ιστορικά γεγονότα για τη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά και για ολόκληρη τη χώρα, στα τέλη του 19^{ου} και στις πρώτες δεκαετίες 20^{ου} αιώνα (ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος, Αγροτικό Ζήτημα, κοινωνικοί αγώνες, εξέγερση στο Κιλελέρ, αγροτική και οικιστική αποκατάσταση προσφύγων μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή κλπ). Συνδέονται επίσης με ιστορικά πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στην πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Ελλάδας την ίδια χρονική περίοδο.

Παράλληλα με την ιστορική τους αξία, τα κονάκια αποτελούν αξιόλογα αρχιτεκτονικά έργα. Όπως προκύπτει από την ανάλυση των μορφολογικών και κατασκευαστικών τους στοιχείων, στην πλειοψηφία τους διαφοροποιούνται από την «λαϊκή» ή παραδοσιακή αρχιτεκτονική του 19^{ου} αιώνα. Μάλιστα, ορισμένα κτίρια αποτελούν έργα σημαντικών αρχιτεκτόνων της εποχής, όπως το Κονάκι στη Γιάννουλη που σχεδιάστηκε από τον Αναστάσιο Μεταξά. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε δύο περιπτώσεις (Κονάκια Παπαγεωργίου στη Γυρτώνη, Γ. Ζωγράφου στη Λαζαρίνα), τα μνημεία συνυπάρχουν ή συνδέονται με κτίρια βιομηχανικής κληρονομιάς. Ωστόσο, η έλλειψη επιστημονικής έρευνας και μελέτης για αυτά, είτε ως μεμονωμένα μνημεία είτε ως σύνολο μνημείων, αποδεικνύει ότι δεν έχουν τύχει της προσοχής που τους αξίζει.

Ως νεότερα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, προστατεύονται από το ελληνικό κράτος μέσω του αρμόδιου Υπουργείου (ΥΠΠΟ). Για ορισμένα από αυτά, έχει οριστεί έμμεσα ζώνη απόλυτης προστασίας, καθώς στον χαρακτηρισμό τους ως μνημεία περιλαμβάνεται ο περιβάλλον χώρος τους. Επισημαίνεται όμως ότι υπάγονται στο ίδιο

¹²² Επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το σύστημα των τσιφλικιών στην καλλιέργεια της γης ίσχυε και σε ορισμένες πεδινές περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας. Καθώς οι περιοχές αυτές όμως ενσωματώθηκαν αργότερα στο ελληνικό κράτος (1912), δεν παρατηρήθηκε το φαινόμενο της εξαγοράς των τσιφλικιών από Έλληνες κεφαλαιούχους, όπως έγινε στην Θεσσαλία.

αυστηρό και χωρίς ευελιξία θεσμικό καθεστώς προστασίας με τα υπόλοιπα αρχαία και νεότερα μνημεία, το οποίο απαιτεί την έγκριση του ΥΠΠΟ για οποιαδήποτε τεχνική εργασία κλπ, με ιδιαίτερα χρονοβόρες διαδικασίες. Όπως προκύπτει από τις αποσπασματικές υπουργικές αποφάσεις χαρακτηρισμού, την χρήση παλαιότερων νομικών διατάξεων, την έλλειψη οριοθετημένων ζωνών προστασίας και την μη πρόβλεψη εξειδικευμένων χωρικών ρυθμίσεων, η προστασία των μνημείων είναι ανεπαρκής. Ως αποτέλεσμα, είναι ευάλωτα στη φυσική φθορά του χρόνου, ενώ τα περισσότερα έχουν υποστεί μεγάλες υλικές ζημιές, σε σημείο που απειλούνται με καταστροφή. Είναι εύλογο ότι χρειάζεται να ληφθούν άμεσα μέτρα για την αποτελεσματική προστασία και διαφύλαξή τους για τις μελλοντικές γενιές.

Ένας ακόμη παράγοντας που συντελεί στην κατάσταση που έχουν περιέλθει τα μνημεία σήμερα είναι το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους, καθώς κατά κανόνα αποτελούν ιδιωτική περιουσία. Είναι προφανές ότι οι ιδιοκτήτες τους στερούνται την πρόθεση ή τα κατάλληλα κίνητρα και μέσα (π.χ. οικονομικά μέσα, τεχνογνωσία κλπ), πρωταρχικά, για την συντήρηση και κατά δεύτερο λόγο για την ανάδειξη των μνημείων. Η ικανοποιητική προστασία και η μελλοντική αξιοποίησή τους δυσχεραίνονται περαιτέρω από την έλλειψη συνεργασίας τόσο μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, όσο και μεταξύ των αρμόδιων φορέων του κεντρικού κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας είναι οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν σήμερα στη χώρα μας.

Αρμοδιότητα σε θέματα διαχείρισης των μνημείων, εκτός τις κεντρικές και αποκεντρωμένες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ, έχουν και οι ΟΤΑ της περιοχής. Μάλιστα, τα κονάκια καταγράφονται ως πολιτιστικοί πόροι στα αναπτυξιακά προγράμματα των Δήμων στους οποίους ανήκουν¹²³. Εκτός από μία-δύο εξαιρέσεις όμως, η προβολή και ανάδειξή τους δεν αποτελεί προτεραιότητα του τοπικού Δήμου, συγκριτικά με άλλους πολιτιστικούς πόρους (π.χ. αρχαία και βυζαντινά μνημεία), ενώ μέχρι σήμερα κανένα από αυτά δεν έχει αξιοποιηθεί για τουριστικούς σκοπούς. Από την άλλη πλευρά, όπως αποδεικνύεται από σχετικές δημοσιεύσεις σε τοπικά μέσα και ιστοσελίδες ενημέρωσης, σε προσωπικά blogs, ακόμα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα κονάκια είναι ευρέως γνωστά στην τοπική κοινωνία, ενώ εκφράζεται έντονο το ενδιαφέρον για την διαφύλαξη και την ανάδειξή τους.

¹²³ Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα των Δήμων που ανήκουν στην χωρική αρμοδιότητα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, για την χρονική περίοδο 2014-19, είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών (http://epota.ypes.gr/?page_id=520).

Είναι εύλογο ότι τα κονάκια του θεσσαλικού κάμπου μπορούν να θεωρηθούν ως σύνολο μνημείων, καθώς αφενός συγκεντρώνονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και αφετέρου έχουν κοινά ιστορικά, χωρικά, μορφολογικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Ως μεμονωμένα μνημεία, έχουν μεγάλη σημασία σε τοπικό επίπεδο, καθώς αποτελούν σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις το μοναδικό μνημείο του οικισμού. Ως σύνολο μνημείων, έχουν εν δυνάμει αξία και εμβέλεια σε περιφερειακό αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

4.1.2 ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ ΣΤΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ

Σε γενικές γραμμές, το Κονάκι Χαροκόπου έχει χαρακτηριστικά αντίστοιχα με αυτά που διατυπώθηκαν στην προηγούμενη ενότητα για τα υπόλοιπα κονάκια. Ειδικότερα:

- Έχει μεγάλη ιστορική και καλλιτεχνική αξία, τόσο ως μεμονωμένο μνημείο όσο και ως μέρος ενός συνόλου μνημείων. Συνδέεται με τον εθνικό ευεργέτη Παναγή Χαροκόπο, τα τσιφλίκια, τους κολίγους και το Αγροτικό Ζήτημα, την εγκατάσταση προσφύγων στον οικισμό μετά το 1922 και, γενικότερα, με μνήμες των κατοίκων της περιοχής. Αποτελεί αξιόλογο αρχιτεκτονικό έργο των αρχών του 20^{ου} αιώνα και, μάλιστα, έργο ενός από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της εποχής.
- Βρίσκεται εντός του οικιστικού ιστού της Γιάννουλης και γειτνιάζει με το ιστορικό κέντρο της Λάρισας (έδρα του Δήμου που ανήκει ο οικισμός, έδρα και μεγαλύτερο αστικό της Περιφέρειας Θεσσαλίας). Η θέση του επιτρέπει την άμεση πρόσβαση μέσω του κύριου οδικού δικτύου της περιοχής και, κατ' επέκταση, του εθνικού οδικού δικτύου.
- Αποτελεί το μοναδικό νεότερο μνημείο του οικισμού και, ταυτόχρονα, ένα από τα δύο κονάκια που υπάγονται διοικητικά στον Δήμο Λαρισαίων.
- Έχει χαρακτηριστεί ως διατηρητέο μνημείο (τα κτίρια και ο περιβάλλον χώρος τους στα όρια της ιδιοκτησίας) και προστατεύεται από το ελληνικό κράτος, με αρμόδιο το ΥΠΠΟ, αλλά δεν έχουν θεσπιστεί ειδικές ρυθμίσεις και μέτρα προστασίας. Παράλληλα, το εγκεκριμένο ΓΠΣ της περιοχής προβλέπει τη χρήση «πολιτιστική λειτουργία» στο χώρο του μνημείου.
- Αν και αποτελεί ιδιωτική περιουσία, έχει εγκαταλειφθεί και παραμένει ακατοίκητο και ερειπωμένο, γεγονός που θα δυσχέραινε μια μελλοντική προσπάθεια τουριστικής αξιοποίησής του από την τοπική αυτοδιοίκηση. Είναι

άμεση ανάγκη η λήψη μέτρων για την διαφύλαξη και διαχείρισή του (π.χ. θεσμικά μέτρα, εξεύρεση οικονομικών πόρων κλπ).

- Δεν έχει μελετηθεί επαρκώς σε επιστημονικό – ακαδημαϊκό επίπεδο, ενώ η προβολή τους από τους αρμόδιους φορείς σε τοπικό και εθνικό επίπεδο είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Παρόλα αυτά, η τοπική κοινωνία επιδεικνύει έντονο ενδιαφέρον για την τύχη του μνημείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ

4.1 ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

4.1.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της έρευνας για τα κονάκια των τσιφλικιών του θεσσαλικού κάμπου, καθώς και την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης που παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες, στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η διατύπωση προτάσεων για την προστασία, την ανάδειξη και την αξιοποίησή τους. Στόχοι των προτάσεων είναι:

- η προστασία των μνημείων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς,
- η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των δημοσίων φορέων, ιδιαίτερα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, σε θέματα προστασίας και διαχείρισης της μνημειακής κληρονομιάς, με έμφαση στα νεότερα μνημεία,
- η ανάδειξη των νεότερων μνημείων της περιοχής ως πολιτιστικό πόρο για την τοπική κοινωνία και η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνική ζωή του τόπου,
- η αξιοποίηση του τοπικού πολιτιστικού κεφαλαίου, μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, με απώτερο στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Ειδικότερος στόχος είναι η αποκατάσταση και επανάχρηση των μνημείων, ώστε να επιφέρει οικονομικά και όχι μόνο οφέλη.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, προτείνονται μια σειρά από ρυθμίσεις, μέτρα, ενέργειες και δράσεις, που περιγράφονται στις επόμενες ενότητες.

4.1.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Δημιουργία Ιστορικού Αρχείου και Διαρκούς Καταλόγου

Βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση των στόχων που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι η περαιτέρω μελέτη των μνημείων, για το οποίο απαιτείται η συμβολή και η συνεργασία πολλών διαφορετικών επιστημονικών ειδικοτήτων (ιστορικών, αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων-χωροτακτών, οικονομολόγων κ.α.). Αρχικά, θα πρέπει να τεκμηριωθεί η ιστορία κάθε μνημείου από τον χρόνο ανέγερσής του έως και σήμερα, με τη μελέτη αρχειακού υλικού, φωτογραφικών ντοκουμέντων κλπ.

Ταυτόχρονα, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί λεπτομερής αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης με σχεδιαστικά, φωτογραφικά και ψηφιακά μέσα, αξιοποιώντας τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών. Προτείνεται ακόμα η καταγραφή του σημερινού ιδιοκτησιακού καθεστώτος των μνημείων, χρησιμοποιώντας διαθέσιμα μέσα όπως π.χ. τα δεδομένα του Εθνικού Κτηματολογίου.

Σε επόμενο στάδιο, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη η ύπαρξη μιας ψηφιακής βάσης δεδομένων για τα μνημεία, με δυνατότητα συνεχούς ενημέρωσης και επικαιροποίησης των καταγεγραμμένων στοιχείων (Αρχείο και Διαρκής Κατάλογος). Στη δημιουργία και διαχείριση του προτεινόμενου καταλόγου θα βοηθούσε η συνεργασία με παρόμοια υφιστάμενα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ. Διαρκής Κατάλογος Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδας, Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών και Διατηρητέων Κτιρίων, ΟΔΥΣΣΕΥΣ, Europeana κ.α.), με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας.

Θεσμοθέτηση Ζώνης Προστασίας Α΄ και Β΄ (βάσει Ν.3028/2002)

Για την καλύτερη προστασία των μνημείων προτείνεται η ενεργοποίηση του Άρθρου 13 του Ν.3028/2002, που αφορά στη χάραξη Ζώνης Προστασίας Α΄ και Β΄. Η Ζώνη Α΄ θα πρέπει να εκτείνεται αποκλειστικά έως τα όρια του οικοπέδου, ενώ η Ζώνη Β΄ να έχει κυμαινόμενο πλάτος ανά περίπτωση, ώστε να περιλαμβάνει ευρύτερες περιοχές που αλληλεπιδρούν (χωρικά, οικιστικά, αισθητικά, οσφρητικά κλπ) με το κάθε κонаάκι.

Ειδικότερα, στη Ζώνη Προστασίας Α΄ προτείνεται η λήψη άμεσων μέτρων για την αποφυγή περαιτέρω καταστροφής, όπως καθαρισμός των κτιρίων και του υπαίθριου χώρου τους από απορρίμματα και μπάζα, περιορισμός της ανεξέλεγκτης βλάστησης και εγκατάσταση μόνιμης περίφραξης του προστατευόμενου χώρου. Σε πολλές περιπτώσεις, είναι άμεση ανάγκη η εκτέλεση τεχνικών εργασιών στήριξης και ανακατασκευής των δομικών στοιχείων των κτιρίων, προς αποφυγή τμηματικής ή συνολικής κατάρρευσής τους. Στη Ζώνη Προστασίας Β΄ προτείνονται χωρικές παρεμβάσεις σε επίπεδο πολεοδομικού/αστικού σχεδιασμού, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε οικισμού, με στόχο την ανάδειξη των μνημείων μέσα στο οικιστικό και φυσικό περιβάλλον τους (π.χ. πεζοδρομήσεις των παρακείμενων οδών, περιορισμοί των όρων δόμησης όμορων οικοπέδων, τροποποιήσεις των πολεοδομικών σχεδίων για την διευθέτηση αλληλοσυγκρουόμενων χρήσεων γης κλπ). Για την εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων και ρυθμίσεων, είναι αναγκαία η

ενεργοποίηση των αρμόδιων για τα μνημεία δημόσιων φορέων (ΥΠΠΟ από πλευράς κεντρικού κράτους, έντεκα Δήμοι και Περιφέρεια Θεσσαλίας από πλευράς τοπικής αυτοδιοίκησης), αλλά και η συνεργασία μεταξύ τους.

Ανακήρυξη των μνημείων ως «Ιστορικών Τόπων» (βάσει Ν.3028/2002)

Θα ήταν εύλογος ο χαρακτηρισμός των μνημείων ως «Ιστορικών Τόπων», σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Ν.3028/2002, προκειμένου να επιτευχθεί η προβολή και η ανάδειξή τους. Στην κήρυξη μπορεί να περιλαμβάνεται και τμήμα του οικισμού που είναι ενταγμένο το κονάκι ή και ολόκληρος ο οικισμός, λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά και χωρικά χαρακτηριστικά ανά περίπτωση. Ο προτεινόμενος χαρακτηρισμός αιτιολογείται απόλυτα, καθώς όλα τα μνημεία συνδέονται με πρόσωπα (επιχειρηματίες, πολιτικούς, εθνικούς ευεργέτες κ.α.) και γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Απαλλοτρίωση επιλεγμένων μνημείων

Στοχεύοντας στην αποτελεσματική προστασία και ανάδειξη των μνημείων, προτείνεται να εξεταστεί το ενδεχόμενο απαλλοτρίωσης ορισμένων από αυτά από την τοπική αυτοδιοίκηση, κατά προτίμηση από τους οικείους Δήμους¹²⁴. Στην άποψη αυτή συνηγορεί το γεγονός ότι τρία από τα κονάκια (Αβέρωφ στη Λάρισα, Ζάππα στα Μεγάλα Καλύβια, Ζαβιτσιάνου στην Πηγή) ήδη έχουν περιέλθει στην κυριότητα των Δήμων Λάρισας, Τρικκαίων και Πύλης αντίστοιχα, ενώ ένα ακόμα (Μουφούμπεη στον Πρόδρομο) ανήκει στο ΥΠΠΟ.

Με γνώμονα τη μελλοντική τουριστική αξιοποίηση των μνημείων, θα ήταν εύλογο να προηγηθεί της προτεινόμενης απαλλοτρίωσης η ιεράρχησή τους σε κύρια και δευτερεύοντα. Κριτήρια ιεράρχησης είναι, από τη μία πλευρά, η μοναδικότητα, η καλλιτεχνική αξία, τα χωρικά χαρακτηριστικά (μέγεθος, έκταση) και η κατάσταση διατήρησης των μνημείων και, από την άλλη πλευρά, τα γεωγραφικά, διοικητικά, πολεοδομικά και πληθυσμιακά χαρακτηριστικά του οικισμού εξάρτησης (θέση, προσβασιμότητα, απόσταση από αστικά κέντρα, πληθυσμός κλπ). Με τα παραπάνω κριτήρια, προτείνεται να απαλλοτριωθούν κατά προτεραιότητα, στην ΠΕ Λάρισας, τα Κονάκια Χαροκόπου στη Γιάννουλη και Παπαγεωργίου στη Γυρτώνη και, στην ΠΕ Τρικάλων, το Κονάκι Κουτσέκι στην Οιχαλία.

¹²⁴ Σημειώνεται ότι, στην ίδια λογική, τον Δεκέμβριο 2017 το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Λαρισαίων αποφάσισε την εξαγορά του διατηρητέου κτιρίου κατοικίας Μουσών Αβραάμ, που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. εφημερίδα «Ελευθερία», 20.12.2017.

Σε περίπτωση αδυναμίας εξασφάλισης των απαιτούμενων οικονομικών πόρων για την εξαγορά των μνημείων από τους Δήμους, θα πρέπει να διερευνηθούν άλλες δυνατότητες (π.χ. ανταλλαγή με δημοτικό ακίνητο στην ίδια ή σε άλλη περιοχή εντός των ορίων του Δήμου, μακροχρόνια μίσθωση από τον οικείο Δήμο ή την Περιφέρεια Θεσσαλίας). Εύλογη θα ήταν και η αξιοποίηση θεσμοθετημένων πολεοδομικών εργαλείων, όπως η μεταφορά συντελεστή δόμησης και η τράπεζα γης (Ν.4178/2013).

4.1.3 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Αποκατάσταση και επανάχρηση επιλεγμένων μνημείων

Ειδικά για τα μνημεία που ανήκουν (ή πρόκειται να περιέλθουν) στην κυριότητα των ΟΤΑ Α΄ βαθμού, προτείνεται η αποκατάσταση των κτιρίων στην αρχική τους μορφή και η επανάχρησή τους, ώστε να αποκτήσουν πολιτιστική χρήση τοπικής ή υπερτοπικής εμβέλειας (π.χ. χώρος τοπικού πολιτιστικού συλλόγου, ιστορικό μουσείο, λαογραφικό μουσείο, κέντρο μεθερμίνευσης της πολιτιστικής κληρονομιάς). Επισημαίνεται ότι δεν είναι απαραίτητη η ταυτόχρονη αποκατάσταση όλων των απαλλοτριωμένων μνημείων, αντίθετα θα ήταν εύλογο να πραγματοποιηθεί σταδιακά σύμφωνα με τα κριτήρια που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα. Η υλοποίηση της πρότασης προϋποθέτει την εξεύρεση χρηματοδότησης για την εκπόνηση ειδικών μελετών (αρχιτεκτονικών, πολεοδομικών, στατικών, περιβαλλοντικών κλπ), την έκδοση αδειών και εγκρίσεων (οικοδομική άδεια, άδεια λειτουργίας κλπ) και την εκτέλεση των σχετικών εργασιών. Σε κάθε περίπτωση, σημαντική για τη μελλοντική επισκεψιμότητα των μνημείων είναι η δυνατότητα πρόσβασης όλων των πληθυσμιακών ομάδων (π.χ. παιδιά, ΑΜΕΑ) και η διαμόρφωση χώρων στάθμευσης οχημάτων σε κοντινή απόσταση.

Εναλλακτικά, για τα κονάκια στην κυριότητα των Δήμων προτείνεται η διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης και η διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου τους ως κοινόχρηστο χώρο (π.χ. πλατεία, πάρκο γειτονιάς, παιδότοπος), με την προϋπόθεση λήψης μέτρων για την προστασία των μνημείων. Η υλοποίηση της πρότασης αυτής απαιτεί χαμηλότερο συγκριτικά κόστος και λιγότερες διαδικασίες (π.χ. μελέτες, εγκρίσεις, αδειοδοτήσεις, εργασίες κλπ). Στην περίπτωση αυτή, θα ήταν εύλογη η διασύνδεση των μνημείων με τους υφιστάμενους κοινόχρηστους χώρους των οικισμών, για παράδειγμα μέσω πεζοδρόμων ή ποδηλατοδρόμων. Η προτεινόμενη διευθέτηση

είναι εφικτή και για μνημεία που ανήκουν στην κυριότητα ιδιωτών, μετά από συμφωνία του Δήμου με τον ιδιοκτήτη.

Στρατηγική place branding και marketing για τη Θεσσαλία

Προτείνεται η ανάπτυξη στρατηγικής place branding για την περιοχή, με κεντρικό στόχο την ανάδειξη της ιστορίας, της νεότερης μνημειακής κληρονομιάς και στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Οι παράγοντες αυτοί καλούνται να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας της Θεσσαλίας, με συνδετικό στοιχείο τα κονάκια των τσιφλικιών, τα οποία συνδέονται άρρηκτα με την νεότερη ιστορία και την αγροτική παράδοση της Θεσσαλίας. Για μια ολοκληρωμένη στρατηγική place branding και marketing απαιτείται ένα σύνολο δράσεων, κεντρικών και υποστηρικτικών, με απώτερο στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής μέσω του πολιτιστικού τουρισμού. Στα πλαίσια αυτά, προτείνεται, πρώτον, το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη να μετατραπεί σε ιστορικό μουσείο (βλ. στην επόμενη ενότητα), δεύτερον, η δημιουργία θεματικών (πολιτιστικών) διαδρομών και, τρίτον, η προβολή των μνημείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλίας.

Τα κονάκια και, γενικότερα, η νεότερη μνημειακή κληρονομιά, οι υπόλοιποι πολιτιστικοί πόροι και οι θεματικές διαδρομές της περιοχής, θα πρέπει να προβληθούν στα τοπικά και εγχώρια μέσα μαζικής ενημέρωσης, στους διαδικτυακούς τόπους των εμπλεκόμενων δημόσιων φορέων (Δήμοι, Περιφέρεια Θεσσαλίας, υπηρεσίες του ΥΠΠΟ στην Θεσσαλία), αλλά και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Παράλληλα, προτείνεται να αξιοποιηθεί η ψηφιοποίηση των μνημείων (βλ. προηγούμενη ενότητα) για τη δημιουργία σύγχρονων Ψηφιακών Πολιτισμικών Προϊόντων (ιστοσελίδες και εφαρμογές για κινητές συσκευές, όπως tablets και smartphones), που θα περιλαμβάνουν εφαρμογές εικονικών ξεναγών και εικονικών περιηγήσεων στα μνημεία, εικονικές αναπαραστάσεις ιστορικών γεγονότων, διαδραστικούς χάρτες κ.α. (Γιαννακίδης, 2015).

Δημιουργία θεματικών (πολιτιστικών) διαδρομών

Προτείνεται η χάραξη θεματικών διαδρομών στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, οι οποίες θα ενσωματώνουν τα κονάκια σε συνδυασμό με άλλα νεότερα μνημεία, με μουσεία κλπ. Ειδικότερα, οι προτεινόμενες διαδρομές είναι:

- «Μνημεία Αγροτικής Οικονομίας της Θεσσαλίας»: η διαδρομή περιλαμβάνει αφενός τα κονάκια και αφετέρου την Αβερώφειο Γεωργική Σχολή στη Λάρισα και μνημεία τεχνικής και βιομηχανικής κληρονομιάς που σχετίζονται άμεσα με

τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τον Μύλο Παππά στη Λάρισα και τον Μύλο Ματσόπουλου στα Τρίκαλα.

- «Μνημεία και Τόποι Κοινωνικών Αγώνων στη Θεσσαλία»: η διαδρομή περιλαμβάνει το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη, το οποίο προτείνεται να μετατραπεί σε ιστορικό μουσείο (βλ. στην επόμενη ενότητα), τα υπόλοιπα κονάκια, το μνημείο Μαρίνου Αντύπα στον οικισμό Κιλελέρ και έργα τέχνης της ίδιας θεματολογίας που φιλοξενούνται σε μουσεία της περιοχής¹²⁵.
- «Ιστορικά και Λαογραφικά Μουσεία της Θεσσαλίας»: η διαδρομή περιλαμβάνει το προτεινόμενο μουσείο στο Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη, τα λαογραφικά μουσεία στις τέσσερις μεγαλύτερες πόλεις της περιοχής, επιλεγμένα μικρότερα λαογραφικά μουσεία και μουσεία βιομηχανικής κληρονομιάς, όπως το Μουσείο Σιτηρών και Αλεύρων στο Μύλο Παππά.
- «Η διαχρονικά ιστορία της Λάρισας μέσα από τα μνημεία της»: η διαδρομή περιλαμβάνει τα αρχαία, βυζαντινά, οθωμανικά και νεότερα μνημεία της Λάρισας, στην τελευταία κατηγορία των οποίων ανήκει το Κονάκι Χαροκόπου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προτείνεται η προβολή των πολιτιστικών διαδρομών τόσο με συμβατικά μέσα όσο και αξιοποιώντας τις δυνατότητες των ΤΠΕ και του διαδικτύου. Παράλληλα, είναι απαραίτητη η σήμανσή τους στο έδαφος με την τοποθέτηση ειδικών πινακίδων πληροφόρησης των επισκεπτών, κατά μήκος των διαδρομών και στα σημεία στάσης (κονάκια κλπ).

4.1.4. ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Σύσταση Φορέα Διαχείρισης

Με στόχο την καλύτερη προστασία, την αποτελεσματική διαχείριση και τη μελλοντική τουριστική αξιοποίηση των μνημείων, προτείνεται η σύσταση ειδικού Φορέα Διαχείρισης. Βασική αρμοδιότητα του προτεινόμενου οργανισμού θα πρέπει να είναι η ενεργοποίηση και ο συντονισμός των εμπλεκόμενων δημόσιων και ιδιωτών φορέων, υπό την εποπτεία του ΥΠΠΟ και της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Παράλληλα, θα πρέπει να φροντίζει για την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας (κάτοικοι των οικισμών όπου βρίσκονται τα κονάκια), π.χ. με την πραγματοποίηση

¹²⁵ Για παράδειγμα, στη Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισα – Μουσείο Ι. Κατσίγρα εκτίθεται το έργο του χαρακτή Τάσσου «Μαρίνος Αντύπας – Κιλελέρ 1910»

διαβούλευσης, δια ζώσης ή μέσω ψηφιακής πλατφόρμας, και την οργάνωση συμμετοχικών και εθελοντικών δράσεων. Άλλες αρμοδιότητες του Φορέα Διαχείρισης μπορεί να είναι η αναζήτηση ευκαιριών χρηματοδότησης ή συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ICOMOS), αλλά και η εποπτεία του προτεινόμενου μουσείου στο Κονάκι Χαροκόπου.

Οι εμπλεκόμενοι φορείς από πλευράς δημοσίου τομέα είναι οι ΟΤΑ Α΄ και Β΄ βαθμού της περιοχής (Δήμοι, Περιφέρεια Θεσσαλίας), η Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας και οι κεντρικές και αποκεντρωμένες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ. Ρόλο επιστημονικού συμβούλου μπορεί να έχουν ακαδημαϊκά ιδρύματα από την περιοχή (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΕΙ Θεσσαλίας) και την υπόλοιπη Ελλάδα, ακόμα και από το εξωτερικό (ειδικά όσα διαθέτουν προγράμματα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών σε τομείς όπως ιστορία, ιστορίας της τέχνης, πολιτισμός, αρχαιολογία, αρχιτεκτονική, πολεοδομία-χωροταξία, μάρκετινγκ, τουρισμός κλπ). Η συμβολή των πανεπιστημίων μπορεί να είναι η διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων, η κατάρτιση ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η συμμετοχή φοιτητών σε προγράμματα πρακτικής άσκησης κ.α.

Από τον ιδιωτικό τομέα, εμπλέκονται οι επαγγελματικοί σύλλογοι που δραστηριοποιούνται στην περιοχή της Θεσσαλίας (π.χ. ΤΕΕ, Οικονομικό Επιμελητήριο), επαγγελματίες στον τομέα του τουρισμού (π.χ. ενώσεις ξενοδόχων, τουριστικά γραφεία, tour operators κλπ) από την Ελλάδα και το εξωτερικό και τοπικές επιχειρήσεις στον τομέα της αναψυχής-εστίασης. Επισημαίνεται ακόμα ότι ρόλο στην προσπάθεια ανάδειξης και αξιοποίησης των μνημείων μπορεί να διαδραματίσει και η κοινωνία των πολιτών.

Εξασφάλιση της απαραίτητης χρηματοδότησης

Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση των περισσότερων προτεινόμενων δράσεων (π.χ. απαλλοτρίωση, εκπόνηση μελετών, αναστήλωση, επανάχρηση και διαχείριση των μνημείων, δημιουργία θεματικών διαδρομών κλπ) είναι η εξασφάλιση οικονομικών πόρων. Χρηματοδοτικά μέσα και εργαλεία μπορεί να είναι: ίδιοι πόροι των τοπικών Δήμων, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, το Πράσινο Ταμείο (σε συνδυασμό με περιβαλλοντικές δράσεις), αναπτυξιακά προγράμματα (π.χ. ΕΣΠΑ) ή εξειδικευμένα προγράμματα στον τομέα του πολιτισμού και της αστικής ανάπτυξης της ΕΕ, επιχειρησιακά προγράμματα διεθνών οργανισμών

εκτός ΕΕ, Συμπράξεις Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) και χορηγίες από ιδιώτες, ιδιωτικές εταιρίες και πολιτιστικά ιδρύματα. Σε επόμενο στάδιο, οικονομικοί πόροι μπορεί να προκύψουν από την τουριστική αξιοποίηση των ίδιων των μνημείων.

4.2 ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ

Στα πλαίσια της στρατηγικής place branding για τη Θεσσαλία και της χάραξης πολιτιστικών διαδρομών γύρω από τα κονάκια, που παρουσιάστηκε αναλυτικά στις προηγούμενες ενότητες, προτείνεται το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη να αποκατασταθεί και να λειτουργήσει ως ιστορικό μουσείο με καινοτομικό χαρακτήρα. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι ειδικότερες προτάσεις που αφορούν, αφενός, στην έκθεση και τη λειτουργία του μουσείου και, αφετέρου, σε χωρικές ρυθμίσεις για τον οικισμό και τη γύρω περιοχή.

Έκθεση του μουσείου

Προτεινόμενες θεματικές ενότητες της έκθεσης είναι: η αγροτική παράδοση της Θεσσαλίας από την αρχαιότητα έως σήμερα, η ιστορία των τσιφλικιών με τα κονάκια της περιόδου 19^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα, το Αγροτικό Ζήτημα και η ιστορία του συγκεκριμένου μνημείου. Κεντρική ιδέα της πρότασης είναι η οργάνωση της μουσειακής έκθεσης βάσει καινοτόμων τεχνολογικών εφαρμογών (όπως τρισδιάστατες προβολές, διαδραστικές εγκαταστάσεις, πολυμεσικές εφαρμογές, εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας και επαυξημένης πραγματικότητας κ.α.), σε συνδυασμό με φυσικά εκθέματα (αντικείμενα, έγγραφα και λοιπά ιστορικά ντοκουμέντα) με σύγχρονη μουσειολογική προσέγγιση. Στα πλεονεκτήματα του καινοτομικού μουσείου συγκαταλέγονται η απαίτηση για μικρότερες διαστάσεις εκθεσιακού χώρου και η προσέλκυση μη παραδοσιακών επισκεπτών (Κόνσολα, 2013). Παράλληλα, προτείνεται η λειτουργία ιστοσελίδας στο διαδίκτυο ως ψηφιακό μουσείο, με δυνατότητα εικονικής περιήγησης των χρηστών στο Κονάκι Χαροκόπου.

Εκτός από την μόνιμη έκθεση, προτείνεται η φιλοξενία μικρών περιοδικών εκθέσεων ποικίλης θεματολογίας και η διοργάνωση εκδηλώσεων (π.χ. εκθέσεις, ομιλίες, μουσικές συναυλίες, εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και ενήλικους κ.α.) στους υπαίθριους και στεγασμένους χώρους του μνημείου. Θα ήταν εύλογη η συνεργασία του προτεινόμενου μουσείου με άλλα μουσεία της Θεσσαλίας, καθώς και με ιστορικά μουσεία στον ελληνικό και στον ευρωπαϊκό χώρο. Σε τοπικό επίπεδο, η δικτύωση με τα

μουσεία της Λάρισας μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία ενός cluster μουσείων, αλλά και μιας θεματικής διαδρομής (βλ. προηγούμενη ενότητα). Με τη συμμετοχή περισσότερων πολιτιστικών υποδομών, όπως βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα κλπ, μπορεί να συγκροτηθεί ένα πολιτιστικό επίκεντρο υπερτοπικής σημασίας.

Λειτουργία του μουσείου

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επανάχρηση του μνημείου ως καινοτομικό μουσείο, είναι η αναστήλωση του κτιριακού συγκροτήματος και η αποκατάσταση του κελύφους των κτιρίων στην αρχική τους μορφή. Οι εσωτερικοί χώροι θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με περισσότερη ευελιξία, για την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων αναγκών της νέας λειτουργίας. Παράλληλα, η διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου με επιλεγμένα υλικά και φυτεύσεις θα διευκολύνει τη λειτουργικότητα του μουσείου.

Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται οι κύριοι εκθεσιακοί χώροι να αναπτυχθούν στα τρία επίπεδα του κεντρικού κτιρίου (ημιυπόγειο – ισόγειο – πρώτος όροφος). Το επίπεδο του δεύτερου ορόφου και το δώμα στον πύργο μπορούν να διαμορφωθούν ως παρατηρητήριο της γύρω περιοχής κατ' αντιστοιχία με την αρχική τους χρήση, παρέχοντας μια βιωματική εμπειρία στους επισκέπτες. Οι συμπληρωματικές λειτουργίες του μουσείου (παροχή πληροφοριών, έκδοση εισιτηρίων, πωλητήριο, διοίκηση, διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, περιοδικές εκθέσεις κλπ) προτείνεται να φιλοξενηθούν στα δευτερεύοντα κτίρια του συγκροτήματος. Οι υπόλοιπες βοηθητικές λειτουργίες (wc, αποθηκευτικοί χώροι κλπ), καθώς και οι τεχνικές εγκαταστάσεις θέρμανσης – ψύξης κλπ, προτείνεται να στεγαστούν σε νέα υπόγεια προσθήκη, ώστε να μην αλλοιωθεί ο περιβάλλον χώρος του μνημείου. Σε περίπτωση που οι διαθέσιμοι χώροι δεν επαρκούν, μπορεί να εξεταστεί το ενδεχόμενο επέκτασης σε γειτονικό ΟΤ, αφού προηγηθεί η εξαγορά του και οι απαιτούμενες πολεοδομικές ρυθμίσεις. Επισημαίνεται ακόμα ότι η λειτουργία ενός καφέ ή καφέ – εστιατορίου στο χώρο του προτεινόμενου μουσείου θα διευρύνει τον ρόλο του, θα αυξήσει τον βαθμό εξωστρέφειάς του και θα διευκολύνει την ενσωμάτωσή του στην κοινωνική ζωή του τόπου.

Χωρικές – πολεοδομικές ρυθμίσεις

Σε πολεοδομικό επίπεδο, είναι αναγκαία η προσαρμογή των προβλεπόμενων χρήσεων γης και όρων δόμησης στο άμεσο οικιστικό περιβάλλον του μνημείου και η εναρμόνισή τους με την προτεινόμενη χρήση ως μουσείο. Συγκεκριμένα, προτείνεται η διατήρηση

των προβλεπόμενων πεζοδρόμων σε συνδυασμό με την τροποποίηση του εγκεκριμένου ΓΠΣ για την μετατροπή των ΟΤ 133 και 109 στα νότια και δυτικά της ιδιοκτησίας από οικοδομήσιμους χώρους σε κοινόχρηστους χώρους. Στόχος της προτεινόμενης ρύθμισης είναι η εξασφάλιση της απρόσκοπτης θέασης του μνημείου από τον κύριο οδικό άξονα πρόσβασης (Εθνική Οδό Λάρισας – Κοζάνης) και η δημιουργία μια ζώνης εκτόνωσης μεταξύ του μνημείου και του δομημένου περιβάλλοντος στα νότια (οικιστικό συγκρότημα του ΟΕΚ).

Στη διευκόλυνση της μελλοντική επισκεψιμότητας του μουσείου θα συμβάλει η μετατροπή όμορου ή κοντινού αδόμητου χώρου σε χώρο στάθμευσης οχημάτων και η βελτίωση της διασύνδεσης με τους διπλανούς οικισμούς, τα οποία απαιτούν την εκπόνηση κυκλοφοριακών μελετών κλπ. Επί του οδικού άξονα Γιάννουλης – Λάρισας προτείνονται ειδικότερες ρυθμίσεις και μέτρα, όπως η διαπλάτυνση των πεζοδρομίων, η δημιουργία ποδηλατοδρόμου, σε συνέχεια με το υφιστάμενο εκτεταμένο δίκτυο ποδηλατοδρόμων στην πόλη της Λάρισας, και η προσαρμογή των στάσεων των μέσων μαζικής μεταφοράς (αστικό – υπεραστικό λεωφορείο) για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του μουσείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αξία του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς για την ανάπτυξη έχει αναγνωριστεί εδώ και δεκαετίες σε παγκόσμιο επίπεδο. Με τη συμβολή και τη συνεργασία διακρατικών και μη κυβερνητικών οργανισμών έχουν καταρτιστεί και υπογραφεί Διεθνείς Χάρτες, Διακηρύξεις και Συμβάσεις, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα ισχυρό διεθνές θεσμικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αντίστοιχα, σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με την προώθηση του σύγχρονου πολιτισμού, αποτελούν τους βασικούς άξονες χάραξης και εφαρμογής πολιτικών στον πολιτιστικό τομέα.

Στη χώρα μας ειδικότερα, η προστασία και διατήρηση της αρχιτεκτονικής και μνημειακής κληρονομιάς αποτελεί βασική κρατική προτεραιότητα, η οποία εμπίπτει στην αρμοδιότητα δύο κυρίως δημόσιων φορέων, του Υπουργείου Πολιτισμού και του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Ωστόσο, αν και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα θεσπίστηκαν πολλοί σχετικοί νόμοι, από το υφιστάμενο εθνικό θεσμικό πλαίσιο προστασίας δεν λείπουν και ορισμένες δυσχέρειες και δυσλειτουργίες. Μεταξύ των προβλημάτων που παρατηρούνται περιλαμβάνεται η πολυνομία, η έλλειψη ευελιξίας σε επίπεδο διοικητικών διαδικασιών και η αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων. Περαιτέρω, οι θεσμοθετημένες διατάξεις χωρικού και πολεοδομικού σχεδιασμού σπάνια χρησιμοποιούνται για την προστασία των μνημείων και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, ενώ πολεοδομικά εργαλεία όπως η μεταφορά συντελεστή δόμησης, η τράπεζα γης και οι αστικές αναπλάσεις παραμένουν ανενεργά. Αστοχίες στην αποτελεσματική διαφύλαξη και στη βιώσιμη διαχείριση των μνημείων προκύπτουν και από την «υλικοκεντρική» προσέγγιση των δημόσιων φορέων.

Όπως γίνεται φανερό, για την επίτευξη της προστασίας, της διατήρησης, της ανάδειξης, της προβολής και της (τουριστικής) αξιοποίησης της εγχώριας αρχιτεκτονικής και μνημειακής κληρονομιάς, με στόχο την πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, απαιτείται ένα σύνολο ρυθμίσεων, μέτρων και δράσεων. Βασική προϋπόθεση για αυτό είναι ο στρατηγικός σχεδιασμός σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την ευρεία συναίνεση και συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων

(κεντρικό κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση, ιδιωτικός τομέας κλπ) και με τους ειδικούς σε συμβουλευτικό ρόλο. Από πλευράς κράτους, κρίνεται αναγκαία η απλούστευση και κωδικοποίηση της σχετικής νομοθεσίας (Γοσποδίνη κ.α., 2007) και η αλλαγή της στάσης των δημοσίων φορέων ως προς την εφαρμογή του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Στις περιπτώσεις που στη διαχείριση των προστατευόμενων μνημείων εμπλέκονται και άλλοι φορείς εκτός του ελληνικού δημοσίου (π.χ. ιδιώτες, τοπική αυτοδιοίκηση), κρίνεται απαραίτητη η παροχή τεχνογνωσίας και κινήτρων σ' αυτούς (οικονομικών, φορολογικών κλπ). Παράλληλα, χρειάζονται επενδύσεις στον τομέα του πολιτισμού, προσανατολισμένες προς τους τομείς της τεχνολογίας και της καινοτομίας, αλλά και σύνδεση με τον τομέα της εκπαίδευσης, σε όλες τις βαθμίδες. Κρίσιμο ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η κοινωνία των πολιτών, για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και την ενεργοποίηση των αρμόδιων φορέων στα ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς.

5.2 ΕΙΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Θεσσαλία, κατ' αντιστοιχία με τις υπόλοιπες γεωγραφικές περιφέρειες της Ελλάδας, είναι μια περιοχή που διαθέτει πλούσια και ποικίλη πολιτιστική κληρονομιά, υλική αλλά και άυλη, η οποία αντικατοπτρίζει την μακραίωνη ιστορική εξέλιξή της. Σημαντικό κομμάτι της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλίας είναι τα διάφορων τύπων μνημεία, προερχόμενα από όλες τις ιστορικές περιόδους, τα οποία βρίσκονται τόσο στα αστικά κέντρα όσο και διάσπαρτα σε ολόκληρη την έκτασή της. Μία σχετικά παραμελημένη και λιγότερο προβεβλημένη πτυχή της μνημειακής κληρονομιάς της περιοχής είναι τα νεότερα μνημεία (μετά το 1830), στα οποία κατατάσσονται και τα κονάκια των τσιφλικιών του θεσσαλικού κάμπου της χρονικής περιόδου από τα τέλη του 19^{ου} έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Αν και τα θεσσαλικά κονάκια συγκροτούν ένα σύνολο μνημείων μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας, δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής μελέτης και έρευνας μέχρι σήμερα. Από τη μία πλευρά, η εγκατάλειψή τους στη φθορά του χρόνου από τους ιδιοκτήτες τους και, από την άλλη πλευρά, η αδυναμία λήψης επαρκών μέτρων προστασίας από τους αρμόδιους φορείς (τοπική αυτοδιοίκηση, κεντρικό κράτος) έχουν ως αποτέλεσμα να απειλείται η διαφύλαξή τους για τις επόμενες γενιές. Με τη χάραξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής και τη διατύπωση εξειδικευμένων προτάσεων για την προστασία, την ανάδειξη και την μελλοντική αξιοποίησή τους, την

συνεργασία των αρμόδιων φορέων μεταξύ τους, την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και της τοπικής κοινωνίας, μπορούν να αναδειχθούν σε σημαντικό πολιτιστικό και οικονομικό κεφάλαιο για την περιοχή, με στόχο μια βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αντωνούλη Α., Γιοβρή Ε., Ιωαννίδης Γ., Παπαδόπουλος Α., (1994), *Αξιόλογα κτίσματα Λάρισας*, Λάρισα: ΤΕΕ/Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Θεσσαλίας.

Αράγκουλε, Μ. (2015), *Οι δρόμοι της Γιάννουλης μαρτυρούν την ιστορία της*, Λάρισα: Βάρφης.

Αρώνη-Τσίχλη, Κ. (2003α), «Το Αγροτικό Ζήτημα: Κοινωνικοί αγώνες στην ελληνική ύπαιθρο», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού: 1770-2000*, 5^{ος} τόμος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα: 79-90.

Αρώνη-Τσίχλη, Κ. (2003β), «Το Αγροτικό Ζήτημα: Θεσσαλία – Νέες Χώρες 1909-1922», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού: 1770-2000*, 6^{ος} τόμος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα: 267-282.

Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (2000), «Ο ρόλος του τουρισμού στη διατήρηση και ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων», στο Τσάρτας, Π. (επιμ.), *Τουριστική Ανάπτυξη: Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας.

Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (2004), «Η πολιτική προστασίας για την αστική κληρονομιά στην Ελλάδα. Ένα επίκαιρο ζήτημα», στο Οικονόμου Δ., Σαρηγιάννης Γ. & Σερράος Κ., (επιμ.), *Πόλη και Χώρος από τον 20^ο αιώνα στον 21^ο αιώνα: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Αθανάσιο Ι. Αραβαντινό*, Αθήνα: Εκδόσεις Μέμφις Α.Ε.: 53-63

Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (2009), «Πολιτιστικές διαδρομές: Μία πρόταση για τη μελέτη και την ανάδειξη της πολύπλευρης πολιτιστικής πραγματικότητας», στο *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Διονύση Ζήβα*, Αθήνα: ΕΜΠ.

Βλαντού, Α., Κουδούνη, Α. (2016), «Προστασία διατηρητέων κτιρίων και συνόλων. προβλήματα διαχείρισης και αναγκαίες αναδιαρθρώσεις», *Νόμος και Φύση*. Διαθέσιμο <<http://nomosphysis.org.gr/13961/prostasia-diatiriteon-ktirion-kai-synolon-provlimata-diaxeirisis-kai-anagkaies-anadiarthroseis/>>

Γιαννακίδης, Α., (2015), «Οι ψηφιακές τεχνολογίες ως εργαλεία στη διάθεση της τοπικής κοινωνίας», στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 8. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/2392>>

Γεωργιτσογιάννη, Ε. (2000), *Παναγής Α. Χαροκόπος (1835-1911): η ζωή και το έργο του*, Αθήνα: Νέα Σύνορα.

Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η. (2003), «Η κυριαρχία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα διεθνο-τοπικο-ποιημένα αστικά τοπία: η περίπτωση της Αθήνας 2004», *Αειχώρας*, 2(2): 72-97.

Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η., Ράσκου, Ε. (2007), «Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα», *Αειχώρας*, 6(1): 146-173.

Δέφνερ, Α., Καραχάλης, Ν. (2012), «Το μάρκετινγκ του Τόπου στην Ελλάδα: Η διδασκαλία και η πρακτική ενός πολυεπιστημονικού αντικειμένου», στο Δέφνερ, Α., Καραχάλης, Θ. (επιμ.) (2012), *Marketing και Branding του τόπου: Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας: 17-40.

Δέφνερ, Α., Μεταξάς, Θ. (2012), «Από το Marketing των Πόλεων στο Marketing των Μουσείων και αντίστροφα: Η Σημασία του Πολιτισμού και του Τουρισμού», Ανακοίνωση στο 1ο Συνέδριο PlaceBranding, Βόλος. Διαθέσιμο <<http://www.citybranding.gr/2012/04/marketing-marketing.html>>

Καραχάλης, Ν.Γ. (2015), «Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση», στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/2391>>

Κλιάφα, Μ. (2017), «Το Αγροτικό Ζήτημα στη Θεσσαλία», στο *Ελλάδα 20^{ος} αιώνας 1900-1910 Α΄ Τόμος*, Αθήνα: Η Καθημερινή: 104-110.

Κόνσολα, Ντ. (2006), *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κόνσολα, Ντ. (2011), «Δίκτυα Μουσείων στη σύγχρονη πόλη», στο 9ο Εθνικό Συνέδριο Περιφερειακή Ανάπτυξη και Οικονομική Κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα, Ελληνική Εταιρεία Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA-GR), Αθήνα.

Κόνσολα, Ντ. (2013) «Στρατηγικό σχέδιο πολιτιστικού τουρισμού για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου», στο 11ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο Αγροτική οικονομία, ύπαιθρος χώρος, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, Ελληνικό Τμήμα της Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (RSAI, ERSA), Πάτρα.

Κουσιδώνης, Χ. (2002), «Κοινόχρηστοι χώροι του οικισμού: Η όσμωση των χρήσεων και η ευελιξία στο σχεδιασμό», *Τεχνικά Χρονικά: Επιστημονική Έκδοση Τ.Ε.Ε.*, Σειρά II(1-2): 35-47.

Κωτούλα, Μ., Παπαγεωργίου, Μ., Γοσποδίνη, Α. (2017), «Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στη Λάρισα: προς μια νέα ταυτότητα της πόλης;», Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Marketing & Branding Τόπου, Λάρισα.

Μαγόπουλος, Β. (1999), «Το Ζαχαρουργείο της Λαζαρίνας και η οικογένεια Ζωγράφου», στο Μακρυγιάννη, Ν., Παπάγγελος, Μ. (επιμ.), *Πολιτισμός και Τοπική Ιστορία της Δυτικής Θεσσαλίας (Πρακτικά Συνεδρίου)*, Μουζάκι: 233-270.

Μαγόπουλος, Β. (2002), «Τα τσιφλίκια του Κωνσταντίνου Ζάππα στον Νομό Καρδίτσας», *Γ' Ιστορικό Συνέδριο: Η ιστορική πορεία του Αγροτικού Ζητήματος στην Καρδίτσα*, Καρδίτσα: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μουζακίου, Εταιρία Καρδιτσιώτικων Μελετών: 75-88.

Μούλιου, Μ. (2015), «Το μουσείο ως ποιότητα, εμπειρία, αστικό σύμβολο και ήπια δύναμη. Παραδείγματα από τη διεθνή και εγχώρια μουσειακή πρακτική», στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/2388>>

Μπεριάτος, Η. (2010), «Το τοπίο και η πολιτική του τοπίου στην Ελλάδα», Στο Παπαγιάννης, Θ., Σορώτου, Α. (επιμ.), *Σε αναζήτηση του ελληνικού τοπίου*, σ. 23-36, Αθήνα: Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο (Med-INA).

Μπεριάτος, Η. 2014, «Η διακήρυξη της Στυμφαλίας και το έλλειμμα πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα», *Αειχώρος*, 19: 140-157.

Μπίρης, Μ. (2001), *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Αθήνα: Μέλισσα.

Μπούρας, Χ. (2007), «Οι βασικές αρχές προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η διαχρονική εξέλιξή τους στην Ελλάδα», *Νόμος και Φύση*. Διαθέσιμο <<http://nomosphysics.org.gr/10687/oi-basikes-arxes-prostasias-tis-architektonikis-klironomias-kai-i-diaxroniki-ekseliksi-tous-stin-ellada-ianouarios-2007/>>

Μωραΐτης, Κ. (2017α), «Trans-national place identity: το ελληνικό τοπίο και η υπέρβαση της περιορισμένης εθνικής ταυτότητας», Πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου Marketing & Branding Τόπου, Λάρισα.

Μωραΐτης, Κ. (2017β), «Ταυτότητα του τόπου και δίκτυα επισκεψιμότητας: Η πολιτική σκοπιμότητα και η συσχέτισή τους με το φυσικό σχεδιασμό». Πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου Marketing & Branding Τόπου, Λάρισα.

Νούλα, Β. (2012), «Κονάκι Κυζεριδή στο Πολυνέρι & Κονάκι Βασιλείου στον Παλαιόμυλο Φαρσάλων», *Δήμος Φαρσάλων*. Διαθέσιμο <<http://www.farsala.gr/culture/aksiotheata-mnhmeia/kosmiki-architektoniki/konnaki-xarokorou-polyneri-k-basileiou-palaiomulo>>

Πανάγου, Β., Κανδήλα, Ι. (2016), *Παλιά Αρχοντικά και αξιόλογα Κτίρια της Λάρισας: τέλους του 19^{ου} και Α μισού του 20^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη.

Παπαγεωργίου, Μ., Λαϊνάς, Ι., Νικολακοπούλου, Χ. (2010), «Η χωροταξία της μνημειακής πολιτιστικής κληρονομιάς: κατευθύνσεις σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο», στο Μπεριάτος, Η., Παπαγεωργίου, Μ. (επιμ.), *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21ο αιώνα: Ελλάδα - Μεσόγειος, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας: 619-634.*

Παπαγεωργίου, Μ., Γκαντούνα, Ε. (2012), «Πολιτιστικός Τουρισμός και πολιτιστικές διαδρομές : Κατευθύνσεις σχεδιασμού μέσα από την εξέταση του Δήμου Ελασσόνας, Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας & Εκδόσεις Γράφημα: 184-190.

Παπαγεωργίου, Μ. (2016), *Ζητήματα χωρικού σχεδιασμού για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς*, σημειώσεις μαθήματος Αστική Ανάπλαση και Πολιτιστική Κληρονομιά, Π.Μ.Σ. Αστική Ανάπλαση και Ανάπτυξη, Τμ. Μηχανικών Χ.Π.Π.Α., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Παπακωνσταντίνου, Α. 1999, «Η σύμβαση της Γρανάδας για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και το Σύνταγμα», *Νόμος και Φύση*. Διαθέσιμο <<http://nomosphysics.org.gr/7027/i-sumbasi-tis-granadas-gia-tin-prostasia-tis-architektonikis-klironomias-kai-to-suntagma-martios-1999/>>

Παπαχατζόπουλος, Α. (2016), *Συμβολή στην ιστοριογραφία του Δικηγορικού Συλλόγου Λαρίσης, Οι Δικηγόροι και ο Δικηγορικός Σύλλογος Λαρίσης κατά την περίοδο 1881-1981, Τόμος Α' (1881-1940)*, Λάρισα: Δ.Σ.Λ.

Πατρώνης, Β. (2015), *Ελληνική οικονομική ιστορία*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/1700>>

Πούλιος, Ι. (2010), «Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς: Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης», *Αρχαιογνωσία*, 16: 321-340.

Πούλιος, Ι. (2015), «Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη», στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος

Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/2395>>

Πούλιος, Ι., Τουλούπα, Σ. (υπό έκδοση), «Ελληνικά Μουσεία σε Κρίση: Αποκτώντας Στρατηγική Ευελιξία στο Τρέχον Ασταθές Περιβάλλον», στο Βελένη, Π., Γκατζόλης, Χ. (επιμ.), *Μουσειολογία: Νέες Τάσεις*, Θεσσαλονίκη: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Πούλιος, Ι., Τουλούπα, Σ. (2015), «Τουρισμός, πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη», στο Πούλιος, Ι., Αλβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ., *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο <<http://hdl.handle.net/11419/2390>>

Υπουργείο Πολιτισμού, ΛΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας (2007), *Το Κονάκι στον Πρόδρομο Καρδίτσας* (ενημερωτικό φυλλάδιο), Καρδίτσα.

Υπουργείον Εσωτερικών (1884), Πίνακες των επαρχιών Ηπείρου και Θεσσαλίας κατά την απογραφή του 1881, Αθήνα: Τυπογραφείο Αδελφών Περρή. Διαθέσιμο <<http://www.e-demography.gr/ElstatPublications/censuses/index.cfm?year=1881>>

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (2014), *Αξιολόγηση, Αναθεώρηση Και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, Φάση Β' - Στάδιο Β.1*

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (2013), *Αξιολόγηση, Αναθεώρηση Και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, Φάση Α' - Στάδιο Α.2*

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Ahmad, Y. (2006), "The Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible, *International Journal of heritage Studies*, 12(3): 292-300.

Constandinides, E., Geogiades, N., Polyzou, E., Vyzoviti, S. (2007) "Overlapping layers of historic data as a strategy for urban landscape renewal: The case of Byzantine monuments in Drama, Northern Greece" in Eleytheriadis, N., Styliadis, N., Paliokas, A. (eds), *Landscape Architecture and New Technologies - Proceedings of LANT07 International Conference*, Drama: Department of Landscape Architecture: 359-370.

Council of Europe (2016), *Cultural Routes of the Council of Europe*

Deffner, A., Metaxas, T. (2003), "The interrelationship of urban economic and cultural development: The case of Greek museums", in 43rd ERSAs Congress Peripheries, centres, and spatial development in the new Europe: University of Jyväskylä.

Evans, G. (2009), "From cultural quarters to creative clusters – creative spaces in the new city economy", Stockholm: Institute of Urban History: 33-58.

Gospodini, A. (2001), "Urban Design, Urban Space Morphology, Urban Tourism; An emerging new paradigm concerning their relationship", *European Planning Studies*, 9(7): 925-935.

Gospodini, A. (2006), "Portraying, classifying and understanding the emerging landscapes in the post-industrial city", *Cities*, 23(5): 311–330.

Gospodini, A. (2007a), "The Post-Industrial City: New Economies, Spatial Transformations & New Landscapes", Introductionary notes from the editor, in

Gospodini A. (eds), *The post-industrial city: New Economies, Spatial Transformations and New landscapes*, a theme-issue, *Αειχώρος*, 6(1): 6-9.

Gospodini, A. (2007b), “The Landscapes of Cultural and Leisure Economies in Greek Cities”, *The post-industrial city: New Economies, Spatial Transformations and New landscapes*, a theme-issue, *Αειχώρος*, 6(1): 10-29.

Graham, B. (2002), “Heritage as Knowledge: Capital or Culture?”, *Urban Studies*, 39(5-6): 1003-1017.

Mommaas, H. (2004), “Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy”, *Urban Studies*, 41(3): 507–532.

Montgomery, J. (2003), “Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters”, *Planning Practice & Research*, 18(4): 293-306.

Papageorgiou, M. (2015), “Planning practices for the protection of cultural heritage in Greece: lessons learnt from the Greek UNESCO sites”, *European Spatial Research and Policy*, 22(2): 111-125.

Poulios, I. (2010), “Moving Beyond a Values-Based Approach to Heritage Conservation”, *Conservation and management of archaeological sites*, 12(2): 170–85.

Poulios, I. (2011), “Is every heritage site a ‘living’ one? Linking conservation to communities’ association with sites”, *The Historic Environment*, 2(2): 144-56.

Poulios, I. (2014), “Discussing strategy in heritage conservation: Living heritage approach as an example of strategic innovation”, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 4(1): 16-34.

Tuan, T., Stale, N. (2008), “Capturing the benefits of preserving cultural heritage”, *Journal of Cultural Heritage*, 9(3): 326-337.

Van Aalst, I. and Boogaarts, I. (2002), “From museum to mass entertainment: the evolution of the role of museum in cities”, *European Urban and Regional Studies*, 9(3): 195-209.

Vecco, M. (2010), “A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible”, *Journal of Cultural Heritage*, 11: 321-324.

Έντυπος και Ηλεκτρονικός Τύπος

Ελευθερία (14.01.2018), Ένα μνημείο-διαμάντι χάνει τη λάμψη του..., (της Π. Φούντα). Διαθέσιμο <<http://www.eleftheria.gr/λάρισα/item/187346-ένα-μνημείο-διαμάντι-χάνει-τη-λάμψη-του.html>>

Ελευθερία (20.12.2017), Κτήμα της Λάρισας το ιστορικό κτίριο Μουσών (του Β. Κακάρα). Διαθέσιμο <<http://www.eleftheria.gr/λάρισα/item/185068-κτήμα-της-λάρισας-το-ιστορικό-κτίριο-μουσών.html>>

Ελευθερία (04.10.2017), Πύργος Χαροκόπου (του Ν. Παπαθεοδώρου). Διαθέσιμο <http://www.eleftheria.gr/m/αφιερώματα/item/176755-πυργος-χαροκοπου.html>>

Ελευθερία (22.05.2016), Ο Πύργος του Χαροκόπου στη Γιάννουλη (του Ν. Παπαθεοδώρου). Διαθέσιμο <<http://www.eleftheria.gr/m/αφιερώματα/item/113806-ο-πύργος-του-χαροκόπου-στη-γιάννουλη.html>>

Ελευθερία (26.07.2014), Καταρρέει το Κονάκι του Μπλατζή (του Αχ. Μπακαλέξη). Διαθέσιμο <<http://www.eleftheria.gr/λάρισα/item/28518.html>>

Ναυτεμπορική (15.03.2014), Ίδρυση Μουσείου στα Μεγάλα Καλύβια Τρικάλων. Διαθέσιμο <<http://www.naftemporiki.gr/story/779633/idrusi-mouseiou-sta-megala-kalubia-trikalon>>

ΣανΣήμερα.gr, Πολιτιστικό Ινστιτούτο Ακαδημαϊκών Ερευνών και Μελετών, *Αναστάσιος Μεταξάς*. Διαθέσιμο <<https://www.sansimera.gr/biographies/611>>

Elliniki Gnomi online (29.11.2011), Η λαϊκή αρχιτεκτονική του κάμπου της Θεσσαλίας (του Απ. Ζώη). Διαθέσιμο <<http://www.elliniki-gnomi.eu/η-λαϊκή-αρχιτεκτονική-του-κάμπου-της-θ/>>

fatsimare.gr, Trikala Web Magazine (16.02.2013), Το κονάκι του Ζωγράφου στη Λαζαρίνα, ένα σπάνιο δείγμα αρχιτεκτονικής. Διαθέσιμο <<http://www.fatsimare.gr/kserete-oti/2013/02/16/to-konaki-toy-zografoy-sti-lazarina-ena-spanio-deigma-arxitektonikis>>

krinitrikalon.gr, Ηλεκτρονική Εφημερίδα στο Δήμο Φαρκαδόνας (27.09.2015), *Η γνωστή-άγνωστη αρχιτεκτονική των χωριών της Φαρκαδόνας* (της Ελ. Μορέλλα). Διαθέσιμο <<http://krinitrikalon.gr/politismos/i-gnosti-agnosti-arxitektoniki-ton-xorion-tis-farkadonas>>

trikalaneews.gr, Ηλεκτρονική Εφημερίδα του Νομού Τρικάλων (17.07.2009), *Ένα ιπποφορβείο με ιστορία δεκαετιών στην περιοχή της Λαζαρίνας Τρικάλων* (της Ελ. Παπανικολάου). Διαθέσιμο <http://www.trikalaneews.gr/nomarxiaka_nea/ena_ippoforb_eio_me_istoria_dekaetion_stin_perioxi_tis_lazarinas_trikalon.html>

trikalaview.gr, (30/11/2015), *Κονάκι Μεγάλων Καλυβίων: Ζωντανό μνημείο της περιόδου της μεγάλης ιδιοκτησίας γης* (της Β. Μαργαρίτη). Διαθέσιμο <<https://trikalaview.gr/αφιέρωμα-κονάκι-μεγάλων-καλυβίων-ζων/>>

Θεσμικά Κείμενα

Π.Δ. 19-9-1996 (ΦΕΚ 1164/Δ/20-9-1996), «Εγκριση πολεοδομικής μελέτης τμήματος του οικισμού Γιάννουλης της Κοινότητας Γιάννουλης (Ν. Λάρισας)»

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/30331/1944/3-1-1986 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 32/Β/13-2-1986), «Χαρακτηρισμός ως έργου τέχνης και ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κονακιού στη θέση Γιάννουλη Ν. Λάρισας, ιδιοκτησίας Γεώργιου Χαροκόπου μαζί με τα βοηθητικά προσκτίσματα και τον περιβάλλοντα χώρο».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2409/35241/12-7-1999 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 1566/Β/4-8-1999), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κονακιού Χαροκόπου ιδιοκτ. Κυζεριδή, στο Πολυνέρι Φαρσάλων Ν. Λαρίσης μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο του με τα στοιχεία ΑΒΓΔΑ όπως φαίνονται στο συνημμένο απόσπασμα χάρτη της περιοχής».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1023/37589/19-7-2000 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 984/Β/9-8-2000), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κονακιού του Παλιόμυλου στο Δήμο Πολυδάμαντα Ν. Λάρισας, ιδιοκτησίας Αχιλλέα Βασιλείου, με τα παράσπιτα και τον περιβάλλοντα χώρο του στα όρια της ιδιοκτησίας».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1958/27442/7-6-1999 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 1269/Β/18-6-1999), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του συγκροτήματος του Κονακιού της Γυρτώνης Ν. Λάρισας ιδιοκτ. Στυλιανού, Μαρίας και Γεωργίου Παπαγεωργίου και Θέτιδος, Γεωργίας και Κων/νου Βοϊβόδα με τα βοηθητικά κτίσματα».

ΥΠΠΟ/ΔΙΝΕΣΑΚ/77420/1845/18-3-2005 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ

451/B/7-4-2005), «Χαρακτηρισμός ως μνημείου του κτιρίου Κονάκι Χατζηγάκη, στο Σωτήριο Λάρισας, ιδιοκτησίας Αθανασίου Χατζόπουλου».

ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2709/43974/13-9-1985 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 619/B/11-10-1985), «Χαρακτηρισμός ως έργου τέχνης και ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κτιριακού συγκροτήματος ιδιοκτησίας Αναστασίου Ζουρνατζή (Κονάκι) στην Πατουλιά Τρικάλων».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1092/22585/4-4-1995 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 462/B/24-5-1995), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του Κονακίου ΖΑΠΠΑ στα Μεγάλα Καλύβια Τρικάλων, ιδ. της Κοινότητας Μεγάλων Καλυβιών».

ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1731/27618/7-6-1985 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 401/B/28-6-1985), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου και έργου τέχνης που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, του κτιρίου γνωστού ως "Κονάκι του Μέκιου" στην Περιστερά Καλαμπάκας».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/34/288/17-1-1986 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 66/B/21-2-1986), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κονακιού "Ζαβιτσιάνου" ιδιοκτησίας Μαρίνας Δερβέναγα στην Πηγή (Μεγάλη Πουλιάνα) Τρικάλων».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2325/29553/26-6-1997 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 824/B/15-9-1997), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του Κονακίου "Κουτσέκι" στην Οιχαλία Ν. Τρικάλων».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/16676/1181/29-4-1986 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 392/B/11-6-1986), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του Κονακιού στον Πρόδρομο Καρδίτσας».

ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1442/29737/15-5-1995 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 636/B/18-7-1995), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου το κονάκι ΚΟΕΝ, ιδ. κληρονόμων Αθανασίας και Ελευθερίας Μαργαρίτη Καραγιώτα στην Ασπρίτσα Νομού Καρδίτσας».

ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1971/40276/6-8-1984 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 94/B/21-2-1985), «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου και έργου τέχνης του Αρχοντικού Γεωργίου Ζωγράφου στη Λαζαρίνα Καρδίτσας».

ΥΠΠΕ/ΔΙΛΑΠ/Γ/37830/1677/4-7-1979 απόφαση Υπουργού Πολιτισμού (ΦΕΚ 714/B/28-8-1979), «Περί χαρακτηρισμού ως ιστορικού Μνημείου του Πύργου ιδιοκτησίας Γεωργίου Παπαευθυμίου στο Αγναντερό Καρδίτσας».

25292/25-6-2003 απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 1484/B/10-10-2003), «Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας»

1094/57868/30-4-2013 απόφαση Γ.Γ. Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας (ΦΕΚ 225/ΑΑΠ/17-6-2013), «Έγκριση Μελέτης Γ.Π.Σ. Δημοτικής Ενότητας Γιάννουλης του Δήμου Λαρισαίων Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας»

2751/24-5-1994 απόφαση Νομάρχη Λάρισας (ΦΕΚ 577/Δ/9-6-1994), «Έγκριση Πολεοδομικής Μελέτης Αναθεώρησης Γιάννουλης Ν. Λάρισας»

Διαδικτυακοί Τόποι

<https://europa.eu/> (Ευρωπαϊκή Ένωση)

<http://eur-lex.europa.eu/> (Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης)

www.coe.int/ (Συμβούλιο της Ευρώπης)
<http://culture-routes.net/> (Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών)
<https://unesco-hellas.org/> (Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNESCO)
<http://whc.unesco.org/> (UNESCO)
<https://www.icomos.org/> (ICOMOS)
<https://www.icomoshellenic.gr/> (Ελληνικό ICOMOS)
<https://www.culture.gr/> (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού)
<http://www.ypeka.gr/> (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας)
<http://listedmonuments.culture.gr/> (Διαρκής Κατάλογος Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδας)
<http://odysseus.culture.gr/> (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού – ΟΔΥΣΣΕΥΣ)
<http://estia.minenv.gr/> (Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών και Διατηρητέων κτιρίων)
<http://larisa.culture.gr/> (Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας)
<http://ldepka.culture.gr/> (Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας)
<http://efamagvolos.culture.gr/> (Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας)
<http://www.apdthest.gov.gr/> (Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας)
<http://www.thessaly.gov.gr/> (Περιφέρεια Θεσσαλίας)
<http://dimospylis.gr/> (Δήμος Πύλης)
<https://kalabaka.org/> (Δήμος Καλαμπάκας)
<http://larissa-dimos.gr/el/> (Δήμος Λαρισαίων)
<http://palamas.gr/> (Δήμος Παλαμά)
<http://trikalacity.gr/> (Δήμος Τρικκαίων)
<http://www.dimostempon.gr/> (Δήμος Τεμπών)
<https://www.farkadona.gr/> (Δήμος Φαρκαδόνας)
<http://www.farsala.gr/> (Δήμος Φαρσάλων)
<http://www.karditsa-city.gr/> (Δήμος Καρδίτσας)
<http://www.kileler.gov.gr/> (Δήμος Κιλελέρ)
<http://www.mouzaki.gr/> (Δήμος Μουζακίου)
<https://www.hua.gr/> (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών)
<http://dim-agnant.kar.sch.gr/> (Δημοτικό Σχολείο Αγναντερού)
<http://www.diazoma.gr/> (ΔΙΑΖΩΜΑ)
<https://www.espa.gr/> (ΕΣΠΑ 2014-2020)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Αβέρωφ, Γεώργιος (Μέτσοβο, 1818 – Αλεξάνδρεια Αιγύπτου, 1899) Επιχειρηματίας και εθνικός ευεργέτης με καταγωγή από το Μέτσοβο· σε νεαρή ηλικία εγκαταστάθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο και απέκτησε μεγάλη περιουσία· ανέπτυξε σπουδαία κοινωφελή δραστηριότητα υπέρ της ελληνικής κοινότητας της Αιγύπτου και της πατρίδας του· μεταξύ των σημαντικότερων δράσεών του ήταν η χρηματοδότηση της αποπεράτωσης του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, της αναμαρμάρωσης του Παναθηναϊκού Σταδίου και της αγοράς πολεμικού πλοίου που πήρε το όνομα του («Θωρηκτό Αβέρωφ»)· στα τέλη του 19^{ου} αιώνα απέκτησε μεγάλες αγροτικές εκτάσεις νότια της Λάρισας, ενώ με κληροδοτήμά του ανεγέρθηκε εκεί η Αβερώφειος Γεωργική Σχολή.

Αβέρωφ, Αναστάσιος (1873 - 1955) Κτηματίας και πολιτικός με καταγωγή από το Μέτσοβο, γόνος της οικογένειας Αβέρωφ· ιδιοκτήτης μεγάλων αγροτικών εκτάσεων στην περιοχή της Λάρισας· εκλέχτηκε βουλευτής του νομού Λαρίσης στις εκλογές του 1910· υπήρξε πατέρας του πολιτικού -υπουργού και προέδρου της Νέας Δημοκρατίας- Ευάγγελου Αβέρωφ-Τοσίτσα.

Αλή Πασάς Τεπελενλής (Τεπελένι, 1744 – Ιωάννινα, 1822) Οθωμανός πασάς των Ιωαννίνων και της Ηπείρου, τουρκαλβανικής καταγωγής, από τους σημαντικότερους τοπικούς ηγεμόνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τα τέλη 18^{ου} – αρχές 19^{ου} αιώνα· από νεαρή ηλικία αναδείχθηκε αρχηγός ατάκτων σωμάτων στην περιοχή της Ηπείρου, ενώ σταδιακά εντάχθηκε στον στρατιωτικό και διοικητικό μηχανισμό του οθωμανικού κράτους και κατόρθωσε να θέσει σημαντικά εδάφη υπό τον έλεγχο του· το 1788 διορίστηκε από την Υψηλή Πύλη διοικητής των Ιωαννίνων και το 1804 διοικητής της Ρούμελης, δηλαδή ολόκληρης της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Αλβανίας· η υπέρμετρη ενίσχυση της εξουσίας του και η αυτονόμησή του από την Πύλη θορύβησε την τελευταία, η οποία τον κήρυξε ένοχο εσχάτης προδοσίας και απέστειλε εναντίον δυνάμεις· ηττήθηκε και εκτελέστηκε το 1822 στη νησίδα της λίμνης των Ιωαννίνων.

Αντύπας, Μαρίνος (Φερεντινάτα Κεφαλονιάς, 1872 – Πυργετός Λάρισας, 1907) Νομικός, δημοσιογράφος, κοινωνικός αγωνιστής και πρωτοπόρος του αγροτικού κινήματος με καταγωγή από την Κεφαλονιά· σε νεαρή ηλικία ενστερνίστηκε τη σοσιαλιστική ιδεολογία, συμμετέχοντας ενεργά στους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες της εποχής του· πολέμησε ως εθελοντής στο πλευρό των εξεγερμένων Κρητών το 1896, ενώ στη συνέχεια ίδρυσε εβδομαδιαία εφημερίδα στο Αργοστόλι, την οποία

εξέδιδε έως το θάνατό του· η προοδευτική δράση του τον έφερε πολλές φορές στο στόχαστρο των αρχών· το 1906 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλία, ως επιστάτης των κτημάτων του θείου του στην περιοχή των Τεμπών· η εκεί δραστηριότητά του υπέρ των αγροτών (κολίγων) της περιοχής και η κινητοποίηση των τελευταίων, προκάλεσε την αντίδραση των τσιφλικάδων· η δολοφονία του στον Πυργετό Λάρισας το 1907 οδήγησε σε λαϊκές κινητοποιήσεις σε ολόκληρη τη χώρα.

Βελή Πασάς (Τεπελένι, 1773 – Κιουτάχεια, 1822) Δευτερότοκος γιος του Αλή Πασά της Ηπείρου· έλαβε στρατιωτική εκπαίδευση και ηγήθηκε με επιτυχία πολλών στρατιωτικών επιχειρήσεων εκ μέρους του πατέρα του, με σημαντικότερη την εκστρατεία του εναντίον των Σουλιωτών το 1803· με πρόταση του πατέρα του διορίστηκε από την Υψηλή Πύλη το 1807 διοικητής του Μοριά, δηλαδή της Πελοποννήσου, ενώ το 1812 μετατέθηκε στη Θεσσαλία· κατά την εκστρατεία των στρατευμάτων του σουλτάνου κατά του πατέρα του το 1820, δέχθηκε να παραδοθεί, αλλά εκτελέστηκε στην Μικρά Ασία μετά την ήττα του Αλή Πασά.

Δεληγεώργης, Λεωνίδας (Μεσολόγγι, 1839 – Αθήνα, 1928) Νομικός, δημοσιογράφος και πολιτικός, αδελφός του πρωθυπουργού Επαμεινώνδα Δεληγεώργη, με καταγωγή από το Μεσολόγγι· μετείχε στα κοινά από νεαρή ηλικία, μετά το θάνατο του αδελφού του ανέλαβε τα ηνία του κόμματός του, ενώ χρημάτισε και υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση του Θ. Δηλιγιάννη (1890-92)· ως γαμπρός του εθνικού ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφου, προικοδοτήθηκε με μεγάλες εκτάσεις γης στην περιοχή των Τρικάλων Θεσσαλίας.

Ζαβιτσιάνος (ή Ζαβιτζιάνος), Κωνσταντίνος (Κέρκυρα, 1878 – Αθήνα, 1951) Νομικός και πολιτικός με καταγωγή από την Κέρκυρα· σπούδασε νομικά στην Αθήνα και το εξωτερικό, ενώ υπηρέτησε για βραχύ διάστημα ως δικαστής· εκλέχθηκε βουλευτής με το Κόμμα των Φιλελευθέρων το 1910, εκπροσωπώντας την ιδιαίτερη πατρίδα του στην εθνική αντιπροσωπεία ως το 1932· διετέλεσε Πρόεδρος της Βουλής την περίοδο 1912-15, υπουργός Εσωτερικών στην τελευταία κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου το 1928-29 και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης του Ι. Μεταξά το 1936-37· ως γαμπρός του Κωνσταντίνου Τσιτσόπουλου, κληρονόμησε αγροτικές εκτάσεις στην περιοχή των Τρικάλων Θεσσαλίας.

Ζάππας, Κωνσταντίνος (Λάμποβο Βορείου Ηπείρου, 1814 – Μαντόν Γαλλίας, 1892) Επιχειρηματίας και εθνικός ευεργέτης με καταγωγή από την Βόρεια Ήπειρο· σε νεαρή

ηλικία εγκαταστάθηκε στη Ρουμανία, όπου ανέπτυξε αξιόλογη επιχειρηματική δραστηριότητα σε συνεργασία με τον εξάδελφό του, Ευαγγέλη Ζάππα· ως επικαρπωτής της περιουσίας και εκτελεστής της διαθήκης του τελευταίου φρόντισε για την αποπεράτωση του Ζαπείου Μεγάρου στην Αθήνα και τη χρηματοδότηση ποικίλων εθνικών και εκπαιδευτικών σκοπών· κληροδότησε στο ελληνικό κράτος μεγάλη ακίνητη περιουσία, που αποτελούνταν κυρίως από αγροτικές εκτάσεις στη Θεσσαλία (δεκαπέντε τσιφλίκια).

Ζουρνατζής, Κωνσταντίνος (; - ;) Γαιοκτήμονας της περιοχής των Τρικάλων, ο οποίος στις αρχές του 19^{ου} αιώνα απέκτησε σημαντική αγροτική έκταση στην Πατουλιά Τρικάλων, που κληροδότησε στην οικογένειά του.

Ζωγράφος, Χρηστάκης (Κεστοράτι Βορείου Ηπείρου, 1820 – Παρίσι, 1896) Τραπεζίτης, γαιοκτήμονας και εθνικός ευεργέτης με καταγωγή από την Βόρεια Ήπειρο· ίδρυσε τραπεζικό γραφείο στην Κωνσταντινούπολη και σύντομα αναδείχθηκε σε έναν από τους σημαντικότερους τραπεζικούς παράγοντες της πρωτεύουσας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας· παράλληλα απέκτησε μεγάλες εκτάσεις γης σε περιοχές της Θεσσαλίας· ανέπτυξε πλούσια κοινωφελή δραστηριότητα τόσο υπέρ της ελληνικής κοινότητας της Πόλης όσο και υπέρ της ιδιαίτερης πατρίδας του, στηρίζοντας ιδιαίτερα τον τομέα της εκπαίδευσης με την ίδρυση και τη χρηματοδότηση σχολείων («Ζωγράφεια Διδασκαλεία»)· για τη συνολική του δράση ανακηρύχθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως «Μέγας Ευεργέτης της Εκκλησίας και του Έθνους».

Ζωγράφος (ή Χρηστάκης-Ζωγράφος), Γεώργιος (Κωνσταντινούπολη, 1863 – Αθήνα, 1920) Οικονομολόγος και πολιτικός με καταγωγή από την Βόρεια Ήπειρο, γιος του εθνικού ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφου· σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες, ενώ ασχολήθηκε και με τη διεύθυνση των κτημάτων του πατέρα του στην περιοχή της Θεσσαλίας, εισάγοντας καινοτόμες μεθόδους καλλιέργειας και λαμβάνοντας μέτρα υπέρ των αγροτών· το 1905 εκλέχθηκε βουλευτής, ενώ χρημάτισε δυο φορές υπουργός Εξωτερικών (1909, 1915)· μετά την απελευθέρωση της ιδιαίτερης πατρίδας του το 1913, διορίστηκε από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου γενικός διοικητής Ηπείρου, αλλά παραιτήθηκε και μετέβη στο Αργυρόκαστρο, όπου ανέλαβε πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης της «Αυτόνομης Πολιτείας της Βορείου Ηπείρου»· τα μετέπειτα χρόνια διετέλεσε συνδιοικητής της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος.

Κοέν, Ελία (; - ;) Επιχειρηματίας και γαιοκτήμονας εβραϊκής καταγωγής· ασχολήθηκε

με τραπεζικές δραστηριότητες στην περιοχή των Τρικάλων, ενώ απέκτησε σημαντικές εκτάσεις γης κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα σε περιοχές της δυτικής Θεσσαλίας.

Μεταξάς, Αναστάσιος (Αθήνα, 1862 – Αθήνα, 1937) Αρχιτέκτονας, ολυμπιονίκης και πολιτικός με καταγωγή από την Κεφαλονιά· σπούδασε αρχιτεκτονική στη Γερμανία και μετά την επιστροφή του στην Αθήνα ανέλαβε τη σχεδίαση πλήθους κτιρίων της πρωτεύουσας (Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Νοσοκομείο Συγγρού, Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα κλπ), αλλά και άλλων έργων (αναστήλωση του Καλλιμάρμαρου σταδίου κ.α.)· σχεδίασε επίσης το Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη Λάρισας· εκτός της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας, υπήρξε δεινός σκοπευτής και ολυμπιονίκης σε αρκετές Ολυμπιάδες, αλλά και γερουσιαστής και βουλευτής προς τα τέλη της ζωής του.

Μερκούρη, Μελίνα (Αθήνα, 1920 – Νέα Υόρκη, 1994) Ηθοποιός του θεάτρου και του κινηματογράφου και πολιτικός, εγγονή του δημάρχου Αθηναίων Σπύρου Μερκούρη· σε νεαρή ηλικία παντρεύτηκε τον υιό του γαιοκτήμονα Σπυρίδωνα Χαροκόπου, Παναγή, και έζησε για σύντομο διάστημα στο κονάκι της οικογένειάς του στη Γιάννουλη Λάρισας· αποφοίτησε από τη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου το 1944 και πρωταγωνίστησε σε πλήθος θεατρικών έργων και κινηματογραφικών ταινιών, σημειώνοντας μεγάλη επιτυχία και αποσπώντας βραβεία· μετά την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών το 1967 αυτοεξορίστηκε και ανέπτυξε σημαντική αντιδικτατορική δράση· μετά το 1974, πολιτεύθηκε με το ΠΑ.ΣΟ.Κ. και διετέλεσε βουλευτής (1977-94) και υπουργός Πολιτισμού των κυβερνήσεων του Α. Παπανδρέου (1981-89 και 1993-94)· αξιοσημείωτη ήταν η πρωτοβουλία της περί επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα από τη Μ. Βρετανία στην Ελλάδα, καθώς και η συμβολή της στην καθιέρωση του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.

Πάντος, Αλέξανδρος (Ζαγορά, 1887 – Αθήνα, 1930) Νομικός, πολιτικός επιστήμονας και εθνικός ευεργέτης με καταγωγή από το Πήλιο· ήταν γόνος εύπορης οικογένειας της Θεσσαλίας, ο οποίος σπούδασε νομική και πολιτικές επιστήμες στην Αθήνα και το Παρίσι· εμπνευσμένος από τις επιστημονικές του αναζητήσεις, κληροδότησε σημαντικό ποσό στο δημόσιο για τη δημιουργία της πρώτης Σχολής πολιτικών επιστημών στην Ελλάδα, η οποία εγκαινιάστηκε το 1934 και έφερε τιμητικά το όνομά του («Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών», σημερινό Πάντειο Πανεπιστήμιο).

Παπαγεωργίου, Γεώργιος (1883 – 1949) Γαιοκτήμονας, επιχειρηματίας και πολιτικός με καταγωγή από το Πήλιο· ασχολήθηκε με τις επιχειρηματικές δραστηριότητες της

οικογένειάς του στις περιοχές του Βόλου και της Λάρισας στους τομείς της γεωργίας, της υφαντουργίας και των τραπεζών· απέκτησε σημαντικές αγροτικές εκτάσεις τόσο σε περιοχές της Θεσσαλίας όσο και εκτός αυτής (Μακεδονία, Θράκη και Μικρά Ασία)· εκλέχθηκε βουλευτής Μαγνησίας στις εκλογές του 1923.

Τσιτσόπουλος, Κωνσταντίνος (; - ;) Γαιοκτήμονας με καταγωγή από την Ευρυτανία· το 1893 απέκτησε αγροτική έκταση στην περιοχή των Τρικάλων, την οποία κληροδότησε στον συνέταιρο και γαμπρό του, Κωνσταντίνο Ζαβιτσιάνο.

Χαροκόπος, Παναγής (Πλαγιά Σάμης, 1835 – Αθήνα, 1911) Γαιοκτήμονας, επιχειρηματίας, πολιτικός και εθνικός ευεργέτης με καταγωγή από την Κεφαλονιά· εγκαταστάθηκε σε νεαρή ηλικία στην Κωνσταντινούπολη και έπειτα στη Ρουμανία, με έδρα τις πόλεις Καλαράσι και Βουκουρέστι, όπου ανέπτυξε επιτυχή επιχειρηματική δραστηριότητα στους τομείς της γεωργίας, του εμπορίου σιτηρών και των τραπεζών και προχώρησε σε κοινωφελείς δράσεις, όπως η ανέγερση της Ελληνικής Εκκλησίας του Βουκουρεστίου· επέστρεψε στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881, αγοράζοντας μεγάλες αγροτικές εκτάσεις στην περιοχή, στην καλλιέργεια των οποίων εισήγαγε πρότυπες μεθόδους· από το 1905 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, μετέχοντας ενεργά στα κοινά (εκλέχθηκε βουλευτής Αττικοβοιωτίας με το Κόμμα των Φιλελευθέρων το 1910) και αναπτύσσοντας πλούσιο φιλανθρωπικό έργο· κληροδότησε ποσά για φιλανθρωπικούς σκοπούς, όπως για την αποπεράτωση της Χαροκοπέιου Ανωτάτης Σχολής Οικιακής Οικονομίας (σημερινό Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο).

Χαροκόπος, Σπυρίδων (; - ;) Γαιοκτήμονας και επιχειρηματίας με καταγωγή από την Κεφαλονιά, ένας από τους τρεις νεότερους αδελφούς του Παναγή Χαροκόπου· άσκησε τη διεύθυνση των τσιφλικιών της Θεσσαλίας που απέκτησε ο αδελφός του μετά το 1881, ενώ του παραχωρήθηκε από εκείνον το τσιφλίκι στη Γιάννουλη Λάρισας με το κονάκι· μετά το θάνατο του αδελφού του το 1911, φρόντισε για την εκπλήρωση των όρων της διαθήκης του (αποπεράτωση της Χαροκοπέιου Ανωτάτης Σχολής κ.α.).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (01/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ (ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ) ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ 7.847
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΛΑΡΙΣΑ (2,5 χλ.μ) ΛΑΡΙΣΑ (2,5 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ (ΦΕΚ) Ένταξη στον οικισμό	ΓΠΣ (225/ΑΑΠ/2013) στα όρια (εντός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	Γ/30331/1944/3-1-1986 32/Β/1986
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x x βοηθητικά κτίρια
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 x x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (02/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ (ΕΝΙΠΕΑ) ΠΟΛΥΝΕΡΙ 289
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΦΑΡΣΑΛΑ (15 χλ.μ) ΛΑΡΙΣΑ (59 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/2409/35241/12-7-1999 1566/Β/1999
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x x βοηθητικά κτίρια
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιώγειο Πύργος	2 x x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	άριστη κατοικία (εποχική)
Παρατηρήσεις		
  <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

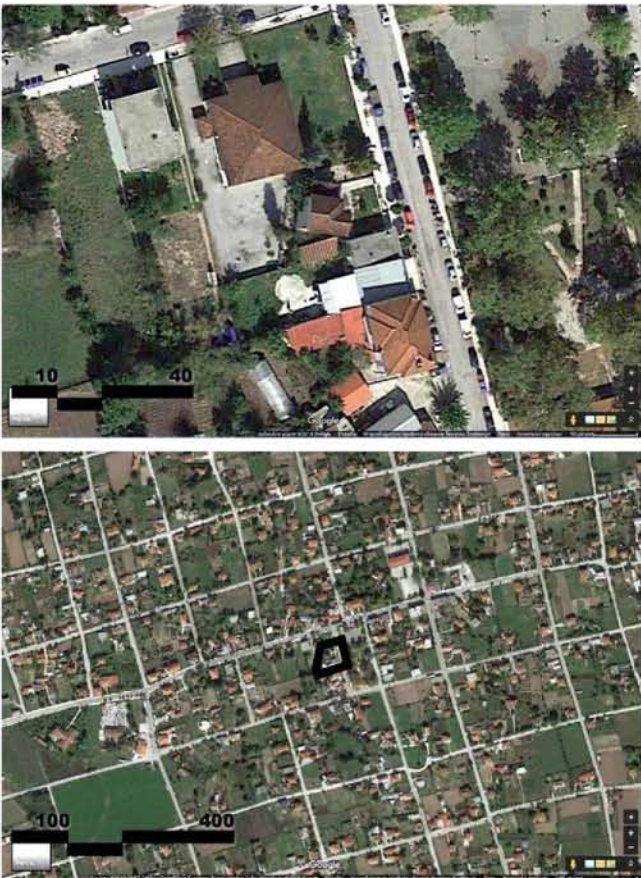
ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (03/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΜΠΑΛΤΖΗ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΦΑΣΣΑΛΩΝ (ΠΟΛΥΔΑΜΑΝΤΑ) ΠΑΛΑΙΟΜΥΛΟΣ 113
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΦΑΡΣΑΛΑ (21 χλ.μ) ΛΑΡΙΣΑ (65 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1023/37589/19-7-2000 984/Β/2000
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x x βοηθητικά κτίρια
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
		
Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (04/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΤΕΜΠΩΝ (ΜΑΚΡΥΧΩΡΙΟΥ) ΓΥΡΤΩΝΗ 74
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ (11 χλμ) ΛΑΡΙΣΑ (17 χλμ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1958/27442/7-6-1999 1269/Β/1999
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - βοηθητικά κτίρια
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	3 - -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (05/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΧΑΤΖΗΓΑΚΗ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΙΛΕΛΕΡ (ΑΡΜΕΝΙΟΥ) ΣΩΤΗΡΙΟ 317
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΝΙΚΑΙΑ (32 χλμ) ΛΑΡΙΣΑ (31 χλμ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- στα όρια (εντός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΝΕΣΑΚ/77420/1845/18-3-2005 451/Β/2005
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ιδία επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (06/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΑΒΕΡΩΦ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΛΑΡΙΣΑΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ (ΛΑΡΙΣΑΣ) ΛΑΡΙΣΑ 144.651
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΛΑΡΙΣΑ (0 χλ.μ) ΛΑΡΙΣΑ (0 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	ΓΠΣ (523/ΑΑΠ/2009) εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	- -
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	μέτρια πολιτιστική
Παρατηρήσεις		
		
Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (07/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΖΟΥΡΝΑΤΖΗ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΤΡΙΚΑΙΩΝ (ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΑΣ) ΠΑΤΟΥΛΙΑ 511
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΤΡΙΚΑΛΑ (11 χλ.μ) ΤΡΙΚΑΛΑ (11 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- στα όρια (εκτός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	Γ/2709/43974/13-9-1985 619/Β/1985
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - βοηθητικά κτίρια
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (08/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΖΑΠΠΑ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΤΡΙΚΑΙΩΝ (Μ. ΚΑΛΥΒΙΩΝ) ΜΕΓΑΛΑ ΚΑΛΥΒΙΑ 1.849
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΤΡΙΚΑΛΑ (8,5 χλμ) ΤΡΙΚΑΛΑ (8,5 χλμ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1092/22585/4-4-1995 462/Β/1995
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 x -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	καλή πολιτιστική
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (09/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΠΥΛΗΣ (ΓΟΜΦΩΝ) ΠΗΓΗ 1.227
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΠΥΛΗ (10 χλ.μ) ΤΡΙΚΑΛΑ (9 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	ΣΧΟΟΑΠ (54/ΑΑΠ/2014) εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/34/288/17-1-1986 66/Β/1986
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x x -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημωπόγειο Πύργος	2 x -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
		
Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (10/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΚΟΥΤΣΕΚΙ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΦΑΡΚΑΔΩΝΑΣ (ΟΙΧΑΛΙΑΣ) ΟΙΧΑΛΙΑ 2.357
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΦΑΡΚΑΔΩΝΑ (13 χλ.μ) ΤΡΙΚΑΛΑ (24 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/2325/29553/26-6-1997 824/Β/1997
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x x -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημωπόγειο Πύργος	2 x -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
		
Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ιδία επεξεργασία)		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (11/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΜΕΚΙΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΤΡΙΚΑΛΩΝ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ (ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ) ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ 201
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ (10 χλ.μ) ΤΡΙΚΑΛΑ (19 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1731/27618/7-6-1985 401/Β/1985
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημωπόγειο Πύργος	2 x -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
		
Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (12/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΜΟΥΦΟΥΜΠΕΗ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ (ΚΑΜΠΟΥ) ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ 811
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (5,5 χλ.μ) ΚΑΡΔΙΤΣΑ (5,5 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	ΣΧΟΟΑΠ (ΦΕΚ 220/ΑΑΠ/2016) στα όρια (εκτός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΛΑΠ/Γ/16676/1181/29-4-1986 392/Β/1986
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 x x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	άριστη διοίκηση
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (13/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΚΟΕΝ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ ΠΑΛΑΜΑ (ΦΥΛΛΟΥ) ΑΣΤΡΙΤΣΑ 116
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΠΑΛΑΜΑΣ (7,5 χλ.μ) ΚΑΡΔΙΤΣΑ (23 χλ.μ)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- εντός οικισμού
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1442/29737/15-5-1995 636/Β/1995
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - -
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (14/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	Γ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ (ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ) ΛΑΖΑΡΙΝΑ 437
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΜΟΥΖΑΚΙ (8 χλ.μ) ΚΑΡΔΙΤΣΑ (26 χλ.μ), ΤΡΙΚΑΛΑ (15)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	ΓΠΣ (311/ΑΑΠ/2012) στα όρια (εκτός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	ΔΙΔΑΠ/Γ/1971/40276/6-8-1984 674/Β/1984
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟΥ (15/15)		
Όνομασία	ΚΟΝΑΚΙ	ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ
Διοικητική ένταξη	ΠΕ Δήμος (ΔΕ) Οικισμός Πληθυσμός οικισμού (2011)	ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ (ΠΑΜΙΣΟΥ) ΑΓΝΑΝΤΕΡΟ 1.764
Θέση	Έδρα Δήμου (απόσταση) Έδρα ΠΕ (απόσταση)	ΜΟΥΖΑΚΙ (16 χλ.μ) ΚΑΡΔΙΤΣΑ (17 χλ.μ), ΤΡΙΚΑΛΑ (12)
Πολεοδομική ένταξη	ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ Ένταξη στον οικισμό	- στα όρια (εντός οικισμού)
Καθεστώς προστασίας	Απόφαση Υπ. Πολιτισμού ΦΕΚ	Γ/37830/1677/4-7-1979 714/Β/1979
Αντικείμενο προστασίας	Κεντρικό κτίριο Περιβάλλον χώρος Άλλο	x - -
Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Ιδιωτικό Δημοτικό Δημόσιο	x
Μορφολογία (κυρίως κτίριο)	Αριθμός ορόφων Ημιπόγειο Πύργος	2 - x
Υφιστάμενη κατάσταση	Κατάσταση διατήρησης Χρήση	κακή -
Παρατηρήσεις		
 <p>Οικιστική ένταξη μνημείου (google, ίδια επεξεργασία)</p>		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Χαροκόπου στη Γιάννουλη

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Χαροκόπου στο Πολυνέρι

(πηγή: www.farsala.gr)

Κονάκι Μπαλτζή στον Παλαιόμυλο

(πηγή: www.facebook.com)

Κονάκι Παπαγεωργίου στη Γυρτώνη

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Χατζηγάκη στο Σωτήριο

(πηγή: προσωπικό αρχείο, mario.net)

Κονάκι Αβέρωφ στη Λάρισα

(πηγή: www.larissa-dimos.gr)

Κονάκι Ζουρνατζή στην Πατουλιά

(πηγές: www.trikalaola.gr, προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Ζάππα στα Μεγάλα Καλύβια

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Ζαβιτσιάνου στην Πηγή

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Κουτσέκι στην Οιχαλία

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Μέκιου στην Περιστέρα

(πηγή: www.ekalampaka.gr)

Κονάκι Μουφούμπη στον Πρόδρομο

(πηγή: www.thessaliatv.gr)

Κονάκι Κοέν στην Αστρίτσα

(πηγή: 7gym-laris.lar.sch.gr)

Κονάκι Γ. Ζωγράφου στη Λαζαρίνα

(πηγή: προσωπικό αρχείο)

Κονάκι Χρ. Ζωγράφου στο Αγναντερό

(πηγή: προσωπικό αρχείο)